

Univerzita Pardubice

Fakulta restaurování

Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

**Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple
sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech**

Adéla Škrabalová

Vedoucí práce: Mgr. art. Jan Vojtěchovský

Konzultant: prof. PhDr. Petr Fidler

Oponent: MgA. Daniela Jakubů

Bakalářská práce

2016

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Adéla Škrabalová**

Osobní číslo: **R12007**

Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**

Studijní obor: **Restaurování a konzervace nástěnné malby a sgrafita**

Název tématu: **Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech**

Zadávací katedra: **Ateliér restaurování malby a sgrafita**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce je prací, ve které student dokládá, že je schopen samostatně provést komplexní restaurátorský zákrok. Adéle Škrabalové byly přiděleny dva malované výjevy ve štukových rámcích, první v jihozápadní části klenby kaple, druhý na vítězném oblouku při vstupu do kaple směrem z lodi. Jedná se o výjevy s náměty "Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí" a pašijový výjev "Bičování Krista". Výjev na klenbě má tvar oválu, jeho rozměry jsou 79 x 66 cm. Výjev na vítězném oblouku o rozměrech 40 x 57 cm je namalován do štukové kartuše, rovněž v zásadě oválného tvaru. Tentokrát je však tvar určován akantovými rozvilinami, které vytvářejí po okrajích výjevu vybíhající cípy. Oba výjevy jeví známky znečištění a rozsáhlých rustikálních přemaleb. Je zřejmé, že po odstranění přemaleb, které dílo esteticky znehodnocují, budou odhaleny poměrně rozsáhlé úbytky původní barevné vrstvy.

Na vybraných úsecích má studentka nejdříve provést restaurátorský průzkum zacílený jak na originální techniku malby výjevů a povrchových úprav na štukách, tak i na rozbor poškození a určení sekundárních zákroků. V závěru restaurátorského průzkumu musí být studentka schopna vyhodnotit všechna zjištění provedená in situ, stejně jako v rámci laboratorního průzkumu. Následně vypracuje detailní verzi návrhu na restaurování, která bude schválena vedoucím práce. Na základě schváleného návrhu bude proveden restaurátorský zákrok. Průběh prací bude konzultován jak s vedoucím práce, tak i se zástupcem investora a s představiteli památkové péče. Nedílnou součástí bakalářské práce je vyhotovení restaurátorské dokumentace přiděleného úseku malby. Vedoucí práce určí, které součásti této dokumentace se stanou součástí celkové restaurátorské dokumentace, jež bude odevzdána investorovi a na příslušné pracoviště NPÚ.

Vzhledem k předpokládaným úbytkům původní barevné vrstvy bude studentka kromě náročného čištění a konsolidace nucena řešit i otázku následných retuší a rekonstrukcí, které jsou vzhledem k liturgické funkci interiéru požadovány vlastníkem i zástupcem odborné složky památkové péče. Pro rekonstrukci proto vytvoří studentka barevnou studii ve vodorozpustné technice na papír.

Studentka rovněž provede rešerši literatury a pramenů týkající se témat zobrazených na restaurovaných výjevech. Poté, co shromáždí a zpracuje potřebnou literaturu k tématu, se bude snažit o nalezení možných inspiračních zdrojů klokotských maleb, a to jak psaných, tak i obrazových. Výsledkem práce by mělo být celkové vyhodnocení nalezených souvislostí mezi náměty a vyobrazením scén, stejně jako porovnání s analogiemi. Tato část práce může posloužit i při případných rekonstrukcích chybějících částí malby. Obdobný přístup jako u malovaných výjevů by měl být aplikován i u souvisejících nápisů.

Po formální stránce dodrží studentka pravidla psaní bakalářských prací, stanovená na FR UPa.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

1. Mora P., Mora L., Philippot P.: Conservation of Wall Paintings. London 1984.
2. Slánský, B.: Technika malby I a II. Praha 2003
3. Vaněček I.: Nástěnné malby. VŠCHT Praha 1997.
4. Zelinger J. a kolektiv: Chemie v práci konzervátora a restaurátora. Praha 1987.
5. Dvorský J. Fučíková E. (edd.): Dějiny českého výtvarného umění II/2, Praha 1989.
6. Hall J.: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991.
7. Herout J., Slabikář návštěvníků památek. Středisko památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha, 1980
8. Ourodová L.: Klokoty: Poutní místo, Tábor 2013
9. Ourodová L.: Světecké obrazové cykly na jihu Čech. Vyd. 1. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2011
10. Bartůňková L., Vojtěchovský J.: Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech, Restaurátorská dokumentace, Litomyšl 2012
11. Bartůňková L., Vojtěchovský J.: Restaurování nástěnných maleb v západní části presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech, Restaurátorská dokumentace, Litomyšl 2013

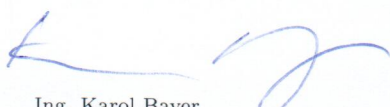
Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. art. Jan Vojtěchovský

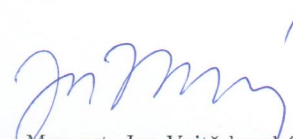
Ateliér restaurování malby a sgrafita

Datum zadání bakalářské práce: **15. září 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **9. srpna 2016**

Ing. Karol Bayer
děkan

L.S.

Mgr. art. Jan Vojtěchovský
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 8. srpna 2016

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice (Dislokované pracoviště – Fakulta restaurování, Litomyšl).

V Litomyšli dne .....

.....
Adéla Škrabalová

Poděkování

Upřímně děkuji všem, kteří se podíleli na vzniku této práce. Ráda bych poděkovala především Mgr. art. Janu Vojtěchovskému za odborné vedení restaurátorských prací v Klokotech, cenné rady a pomoc. Dále MgA. Lence Sloukové a mým spolužákům za přínosné diskuze a ochotu v průběhu restaurování. Děkuji Ing. Renatě Tišlové, Ph.D. a PhDr. Martinovi Mádlovi, Ph.D. odbornou pomoc a mojí tetě za jazykovou korekturu.

Velké díky patří mým rodičům, celé mé rodině a Tomášovi Soltíkovi za obětavost, podporu a všestrannou pomoc během studia.

Anotace

Bakalářská práce prezentuje průběh restaurování dvou nástěnných maleb na klenbě a vítězném oblouku, části štukové výzdoby a souvisejících nápisů v kapli sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech pocházející z počátku 18. století. Vymezené úseky s náměty *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí* a *Bičování Krista* jsou součástí nástropní malby sedmi výjevů ze života sv. Václava a sedmi maleb na vítězném oblouku, zobrazujících pašijový cyklus jako součást rozsáhlejšího mariánského ikonografického konceptu realizovaného v rámci celého interiéru kostela. Bakalářská práce obsahuje restaurátorský průzkum a dokumentaci provedených zásahů s rozšířenou kapitolou zabývající se předlohami a podklady pro rekonstrukci. Práce je doplněna o obrazovou, grafickou a textovou přílohu.

Klíčová slova

Restaurování, nástěnná malba, olejomalba, čištění, retuš, rekonstrukce, svatováclavský cyklus, pašijový cyklus

Title

Restoration of selected mural scenes on the vault of St Wenceslaus Chapel in the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Klokoty

Annotation

The Bachelor's thesis presents the process of restoration of two murals on the vault and on the triumphal arch, of stucco and related inscriptions in the St Wenceslaus Chapel in the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Klokoty dating from the early 18th century. The defined sections with the themes "St Wenceslaus sowing, reaping and threshing grain" and "Flagellation of Christ" are part of the ceiling painting of seven scenes from the life of St Wenceslaus and seven paintings on the triumphal arch, depicting the Passion Cycle as part of a larger Marian iconographic concepts implemented throughout the interior of the church. The Bachelor's paper includes restoration research and documentation of interventions with an extended chapter dealing with patterns and materials for reconstruction. The work is complemented by pictorial, graphical and textual supplement.

Keywords

Restoration, mural, oil painting, cleaning, retouching, reconstruction, St Wenceslaus Cycle, Passion Cycle

OBSAH

I.	ÚVOD	11
II.	RESTAURÁTORSKÝ PRŮZKUM A DOKUMENTACE	12
1.	Základní údaje o památce	12
1.1	Lokalizace památky	12
1.2	Údaje o památce	12
1.3	Údaje o akci.....	13
1.4	Údaje o dokumentaci.....	13
2.	Průzkumová zpráva	14
2.1	Úvod.....	14
2.2	Předchozí restaurátorský průzkum a cíle navazujícího rozšířeného průzkumu	15
2.3	Metody průzkumu.....	15
2.4	Uměleckohistorický průzkum	16
2.4.1	Historie kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech	16
2.4.2	Popis objektu kostela Nanebevzetí Panny Marie.....	19
2.4.3	Předchozí známé restaurátorské zásahy a úpravy	21
2.4.4	Popis výzdoby kaple sv. Václava	22
2.4.5	Vymezení a popis úseku určeného k provedení komplexního restaurátorského zásahu	24
	<i>Výjev na klenbě Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí</i>	24
	<i>Výjev na vítězném oblouku Bičování Krista</i>	25
2.5	Restaurátorský průzkum.....	26
2.5.1	Vizuální průzkum v rozptýleném denním nasvícení	26
	<i>Výjev na klenbě Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí</i>	27
	<i>Výjev na vítězném oblouku Bičování Krista</i>	28
	Štuková výzdoba.....	28
2.5.2	Vizuální průzkum v razantním bočním nasvícení	29
2.5.3	Průzkum UV luminiscence	29
2.5.4	Průzkum snímků pořízených v IR režimu	30
2.5.5	Sondážní průzkum	30
2.5.6	Průzkum perkusní metodou	32
2.6	Chemicko-technologický průzkum.....	32
2.7	Vyhodnocení průzkumu.....	34
2.7.1	Technika a datace původních maleb	34
2.7.2	Druhotné zásahy	35
2.7.3	Stav dochování.....	35

2.7.4	Poškození	35
2.8	Zkoušky materiálů a technologických postupů	36
2.8.1	Ověřovací zkoušky lokální prekonsolidace původních barevných vrstev.....	36
2.8.2	Zkoušky ověření a doplnění čisticích metod a snímání přemaleb na figurálních výjevech	37
2.9	Podklady pro rekonstrukce.....	40
2.9.1	Výjev na klenbě a související nápis	40
2.9.2	Výjev na oblouku a související nápis na štku	42
2.10	Restaurátorský záměr.....	43
2.10.1	Koncepce restaurátorských prací.....	43
2.10.2	Návrh postupu restaurátorských prací	44
3.	Dokumentace restaurátorského zákroku	46
3.1	Postup restaurátorských prací	46
3.1.1	Figurální výjevy	46
	Lokální prekonsolidace originální barevné vrstvy	46
	Čištění a odstranění přemaleb	46
	Injektáž 48	
	Celoplošná fixáž barevné vrstvy	48
	Tmelení figurálních výjevů	48
	Retuše a rekonstrukce figurálních výjevů.....	49
3.1.2	Štuková výzdoba a související nápisy.....	50
	Odkryv souvisejících nápisů, čištění a snímání druhotných nátěrů na části štukových zrcadel a zajištění odpadávajících partií štuků	50
	Injektáž štukové kartuše a souvisejícího nápisu	51
	Strukturální konsolidace nesoudržného povrchu štku	51
	Tmelení písma a štukových kartuší, modelace chybějících částí štku.....	51
	Retuše a rekonstrukce souvisejících nápisů, povrchová úprava odkrytých částí štku.....	52
3.2	Nová zjištění během restaurování	53
3.2.1	Figurální výjevy	53
	Výjev <i>Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí</i>	53
3.2.2	Související nápisy	53
	Výjev <i>Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí</i>	53
	Výjev <i>Bičování Krista</i>	54
3.3	Doporučený režim památky	56
3.4	Použité látky a materiály	57
4.	Závěr	59

III. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	61
IV. SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	65
V. SEZNAM TABULEK.....	66
VI. SEZNAM OBRAZOVÝCH A GRAFICKÝCH PŘÍLOH.....	67
VIII. OBRAZOVÁ A GRAFICKÁ PŘÍLOHA.....	71
VII. SEZNAM TEXTOVÝCH PŘÍLOH.....	112

I. ÚVOD

Bakalářská práce na téma *Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech* je rozšířenou restaurátorskou dokumentací. Obsahuje průzkum a dokumentaci komplexního restaurování přiděleného úseku barokní výmalby v kapli sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech, pocházející z počátku 18. století. Jedná se o dva malované výjevy ve štukových rámcích zobrazující námět ze svatováclavského cyklu *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí* v jihozápadní části klenby kaple a pašijový výjev *Bičování Krista* na vítězném oblouku oddělujícím kapli od hlavní lodi. Součástí přiděleného úseku jsou i související nápisy a část štukové výzdoby rámců v bezprostřední blízkosti obou maleb. Cílem restaurátorského průzkumu bylo zjištění míry dochování originální malby obou výjevů, prozkoumání okolí maleb s předpokladem objevení doplňujících nápisů, určení rozsahu poškození a jeho příčiny a identifikace druhotných zákroků. Na základě zjištěných informací v porovnání s výsledky zkoušek technologických postupů a materiálů a výsledky chemicko-technologického průzkumu byl zpracován návrh na restaurování, na jehož podkladě byl proveden restaurátorský zákrok podrobně popsáný v restaurátorské dokumentaci. Koncept restaurátorských prací byl stanoven v návaznosti na předchozí etapu restaurování v severní boční kapli sv. Josefa (2015). Mezi hlavní úkoly restaurování patřilo především čištění maleb, retuš a rekonstrukce. Podrobněji je v práci rozpracována kapitola o hledání předloh a podkladů pro provedení retuší a rekonstrukcí. Součástí této dokumentace je i obrazová, grafická a textová příloha.

II. RESTAURÁTORSKÝ PRŮZKUM A DOKUMENTACE

1. Základní údaje o památce

1.1 Lokalizace památky

- **Kraj:** Jihočeský
- **Bývalý okres:** Tábor
- **Obec:** Tábor-Klokoty
- **Adresa:** Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Staroklokotská 1, 390 03 Tábor
- **Objekt, jehož je restaurované dílo součástí:** Kaple sv. Václava přiléhající k jižní stěně hlavní lodi kostela Nanebevzetí Panny Marie v centru poutního areálu v Klokotech
- **Bližší lokalizace:** Kostel stojí na parcele č. 1 v obci Tábor
- **Klasifikace památky:** Objekt je chráněn jako nemovitá kulturní památka (KP v ochranném pásmu MPR Tábor)
- **Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP:** 33854/3-4878
- **Název (charakteristika) restaurovaného díla:** Nástěnné malby na klenbě kaple sv. Václava a vítězném oblouku přiléhajícímu ke kapli

1.2 Údaje o památce

- **Autor:** Neznámý, nesignováno; autor výjevů na klenbě a na vítězném oblouku zřejmě není totožný.
- **Sloh, datace:** Baroko, nedatováno, 1. čtvrtina 18. století (kolem roku 1712).
- **Materiál, technika:** Figurální kompozice – olejomalba na vápenné omítce, nápisová zrcadla – patrně vápenná technika, štukové prvky – vápenný štuk.
- **Vymezení restaurované části:** Dva malované výjevy ve štukových kartuších včetně souvisejících nápisů v kapli sv. Václava; první v jihozápadní části klenby kaple s motivem *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí* a druhý na vítězném oblouku při vstupu do kaple z lodi kostela zobrazující pašijový námět *Bičování Krista*.
- **Rozměry restaurovaného díla:** Výjev na klenbě ve tvaru oválu: 79 × 66 cm (cca 0,4 m²), výjev na vítězném oblouku: 40 × 57 cm (cca 0,15 m²).
- **Předchozí známé (restaurátorské) zásahy na díle:** V minulosti byly nástěnné malby pravděpodobně několikrát upravovány. Poslední zásah proběhl dle ústních svědectví v 70. letech 20. století – celoplošná přemalba provedená pravděpodobně technikou suché tempéry.

1.3 Údaje o akci

- **Předmět restaurování:** Štuková a malířská výzdoba interiéru kaple sv. Václava v Kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.
- **Vlastník památky, objednatel:** Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, Staroklokotská 1, 390 03 Tábor
- **Památkový dohled:** PhDr. Roman Lavička, Ph.D. (NPÚ, ÚOP, České Budějovice)
- **Restaurátorský záměr – návrh na restaurování:** Mgr. Josef Novotný, 2007 [Textová příloha č. 1]
- **Závazné stanovisko:** Rozhodnutí MÚ Tábor, odbor územního rozvoje, č. j.: NPÚ-331/327/2008 ze dne 29. 1. 2008 [Textová příloha č. 2]
- **Dodavatel restaurátorských a stavebních prací:** Stavební huť Slavonice, spol. s. r. o., Nádražní 298, 378 81 Slavonice
- **Zhotovitel:** Fakulta restaurování Univerzity Pardubice
- **Restaurovala:** Adéla Škrabalová, studentka 4. ročníku ARNMS FR UPCE
- **Odborný pedagogický dozor:** Mgr. art. Jan Vojtěchovský
- **Na dalších malovaných nástěnných výjevech v kapli pracovali:** studenti 4. ročníku ARNMS FR UPCE (Verena Fialová, Eliška Miklovičová, David Svoboda, DiS.), Mgr. art. Jan Vojtěchovský, MgA. Lenka Slouková
- **Chemicko-technologický průzkum:** Ing. Renata Tišlová, Ph.D. [Textová příloha č. 3]
- **Odborné konzultace:** PhDr. Martin Mádl, Ph.D.
- **Termín započetí a ukončení akce:** Březen–červenec 2016

1.4 Údaje o dokumentaci

- **Autor dokumentace:** Adéla Škrabalová
- **Autoři fotografií:** BcA. Martina Poláková, Adéla Škrabalová
- **Použitá snímací technika:** Canon EOS 70D, Canon EOS 60D, FUJIFILM X-E2
- **Počet stran textu dokumentace:** 55
- **Počet vyobrazení v obrazové a grafické příloze:** 69
- **Počet textových příloh:** 3
- **Místo uložení dokumentace ve fyzické i digitální podobě:** Univerzitní knihovna UPCE, Fakulta restaurování, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl, osobní archiv autora

2. Průzkumová zpráva

2.1 Úvod

Jižně orientovaná boční kaple sv. Václava [Obr.02, s. 72] je součástí klokotského barokního kostela Nanebevzetí Panny Marie [Obr.01, s. 72]. Celý objekt se nachází v poutním areálu, jenž vznikl v první polovině 18. století velkorysou přestavbou původního jednoduchého gotického kostelíka. Tato unikátní architektonická památka se složitě řešeným exteriérem ukrývá bohatě zdobený interiér.

Průzkum byl zacílen na nástěnné malby zasazené do štukové výzdoby v interiéru kaple. Konkrétně se jedná o malby v oválných štukových rámcích na klenbě kaple zobrazující výjevy ze života sv. Václava a menší malby s pašijovými výjevy (rovněž ve štukových zrcadlech) na vítězném oblouku při styku s lodí, které zřejmě tvoří rozsáhlejší mariánský ikonografický koncept s dalšími výjevy na zbylých dvou vítězných obloucích v interiéru kostela (do presbytáře a do kaple sv. Josefa).

Dějiny kostela provází zajímavý duchovní, stavební i umělecký vývoj. Vzhledem ke komplikované konstrukci střechy kostela docházelo v minulosti k opakujícím se závadám oplechování vedoucím k zatékání, jež kromě jiného vážně poškodilo i nástěnné malby. Kostel a nástěnné malby byly proto v minulosti několikrát opravovány. Současný pozorovatel je výrazně ovlivněn poslední úpravou pocházející dle ústního svědectví pamětníků ze 70. let 20. století. V této době byla realizována rozsáhlá oprava zahrnující mimo jiné i celoplošnou přemalbu figurálních výjevů. Charakter a dopad tohoto zásahu byly prozkoumány v předchozích fázích procesu restaurování interiéru kostela, započatých rokem 2012. Během následujících tří let došlo k obnově nástěnné výzdoby presbyteria (srpen–listopad 2012, srpen–listopad 2013), jižní oratoře (říjen–prosinec 2014) a severní kaple sv. Josefa (srpen–prosinec 2015), a to v režii Stavební huti Slavonice s. r. o., prováděné skupinou restaurátorů a studentů Fakulty restaurování UPCE pod vedením Mgr. art. Jana Vojtěchovského (nástěnné malby) a BcA. Daniela Chadima (štukatury).

2.2 Předchozí restaurátorský průzkum a cíle navazujícího rozšířeného průzkumu

Koncept restaurování, použité technologie a metodologie v mnoha oblastech (bodech) navazují na předchozí průzkumy a restaurátorské práce z let 2012–2015.¹ V minulých průzkumech bylo zjištěno, že zásah provedený dle ústního sdělení pamětníků v 70. letech minulého století zapříčinil vzdání se od původní vizuální podoby i ikonografického obsahu a hodnoty maleb. Lze předpokládat, že technika a technologie originálních maleb i přemaleb jsou u všech výše zmíněných, již zrestaurovaných částí kostela, velmi podobné malbám v kapli sv. Václava. Tyto skutečnosti však bude nutné ověřit v navazujícím průzkumu, jehož předmětem je souhrnné zhodnocení současného stavu díla, určení rozsahu a typu poškození, identifikace původní techniky malby a použitých materiálů se záměrem zvolit nejvhodnější postup restaurátorských prací vzhledem k předpokládané koncepci (rekonstrukce) a dále stanovení charakteru sekundárních zásahů a jejich uplatnění v budoucí vizuální formě díla.

2.3 Metody průzkumu

Uměleckohistorický průzkum

- rešerše dostupných materiálů a podkladů
- rešerše materiálů pro získání předloh či analogii k restaurovaným výjevům (z důvodů požadovaných rekonstrukcí)

Restaurátorský průzkum

- vizuální průzkum v denním rozptýleném světle: při prohlídce malby za denního světla byla posouzena její původní realizace, současný stav a pozdější zásahy
- vizuální průzkum v razantním bočním nasvícení
- vizuální průzkum v odraženém UV světle

---

¹ BARTŮŇKOVÁ, Lucie a Jan VOJTĚCHOVSKÝ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace. Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.* BARTŮŇKOVÁ, Lucie a Jan VOJTĚCHOVSKÝ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace. Restaurování nástěnných maleb v západní části presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.* ŠIMÁNEK, Petr. *Restaurování nástěnných maleb v prostoru jižní oratoře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.* LESNIAKOVÁ, Petra. *Mikroskopický průzkum vzorků z nástěnné malby: Klokoty, kostel Nanebevzetí Panny Marie, kaple sv. Josefa.* POLÁKOVÁ, Martina a Barbora VAŘEJKOVÁ. *Restaurátorská dokumentace. Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Josefa v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.*

- průzkum poklepem
- sondážní průzkum na související štukové výzdobě a stěnách
- odběr vzorků pro chemicko-technologický průzkum (analýza pigmentů, pojiv, mikrobiologického napadení a zjištění stratigrafie barevné vrstvy)

Hlavním cílem průzkumu bylo zjištění míry zachování originální barevné vrstvy a rozsah zasažení druhotnými vlivy. Vedlejším cílem pak bylo zjištění jejího stavu a případně i složení, aby mohly být co nejvhodněji nastaveny restaurátorské technologie. Koncepce zásahu byla z větší části stanovena předešlou etapou restaurování v kapli sv. Josefa. Restaurátorský průzkum byl podrobně fotograficky a graficky zdokumentován [VIII. OBRAZOVÁ A GRAFICKÁ PŘÍLOHA, s. 71].

2.4 Uměleckohistorický průzkum

2.4.1 Historie kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech

Klokotský poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie se nachází na předměstí Tábora, přibližně dva kilometry od jeho historického centra, na návrší nad údolím řeky Lužnice.

Tradice zdejšího poutního místa sahá až do středověku. Podle ústní legendy Klokoty proslavil pramen léčivé vody, jenž zde vyvěral, a několikeré zjevení Panny Marie, na jejíž památku byla nad pramenem „Dobré Vody“ postavena kaple s obrazem Panny Marie Klokotské, jehož autorem byl údajně malíř z dominikánského kláštera v Sezimově Ústí. Kaple však časem přestala vyhovovat rostoucímu počtu poutníků a podle legendy rytíř z Kotnova založil ve 12. století východně od kaple dřevěný kostelík, na jehož hlavní oltář byl z kapličky u Dobré Vody přenesen obraz Panny Marie. První písemná zmínka o Klokotech pochází z roku 1220 a uvádí informace o zdejší dřevěné tvrzi, jejíž existenci však archeologický průzkum nepotvrdil.²

V roce 1396 byla na Klokotech postavena fara³ a farní kostel se tak dostal pod stálou duchovní správu. Rozvoj klokotského poutního místa přerušily husitské války. Na jaře roku 1421 byl kostel silně poškozen částečně opraven v roce 1447.⁴

² OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 7–8.

³ *Tamtéž*. S. 9.

⁴ *Tamtéž*. S. 10.

Klokotský kostel následně získala do svého majetku tábořská obec, která roku 1520 zahájila jeho přestavbu. Původní podoba jednoduchého gotického kostelíka, do něhož byl umístěn nalezený obraz Panny Marie, není zaznamenána. V roce 1547 došlo k dalšímu rozšíření kostela. Administrátorem klokotské farnosti se v roce 1620 stal pražský kněz Ondřej Klement Kokr, jenž v roce 1622 objednal u pražského malíře Johanna Andrease Burgera nový obraz Panny Marie Klokotské, který byl v klokotském kostele umístěn 15. srpna 1636.⁵

V roce 1640 byla správa klokotské farnosti předána premonstrátům a P. Dominik Urtika zavedl tradici mariánských průvodů z Tábora na Klokoty.⁶ Hlavní pouť je dodnes tradičně pořádána nejbližší sobotu před svátkem Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna). Podoba kostela z druhé poloviny 17. století je zachycena na starých kresbách. Kostel měl zřejmě jednu loď s vysokou valbovou střechou a sanktusníkem, hladké fasády bez členění a na východní straně ke kostelu přiléhala centrální stavba neobvyklého šestiúhelníkového půdorysu se zvoničkou. Pravděpodobně se jednalo o starší kapli či sakristii, v níž byl umístěn obraz Panny Marie Klokotské.⁷ V roce 1661 byly ke kostelu přistavěny dvě boční kaple (dnešní sakristie s oratořemi).⁸

Období přelomu 17. a 18. století, kdy v Čechách vyvrcholila středověká tradice mariánské úcty přerušená husitskými válkami, je charakteristické velkorysími stavbami či obnovami poutních míst. Klokoty v roce 1679 odkoupil se souhlasem císaře Leopolda I. od města Tábora prelát benediktinského kláštera, Španěl Didacus z Convero. Ten spolu s tábořským děkanem Jiřím Josefem Winklerem zahájil v roce 1701 přestavbu a rozšíření původního gotického kostelíka.⁹ Je proto považován za zakladatele dnešního poutního kostela. Po odvolání P. Didacuse z Convero do Vídně pokračovali v přestavbě od roku 1705 benediktini z rakouského Melku, kteří ještě před polovinou 18. století prodali Klokoty zpět městu Táboru.¹⁰

Autor návrhu a projektu poutního kostela je neznámý. Dochovala se pouze nedatovaná a neautorizovaná vyobrazení kostela s deseti věžičkami a ambity, pocházející z 18. století. Dle archivních záznamů vedl stavbu neznámý polír z nedalekých

---

⁵ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 10.

⁶ *Taméž*. S. 11..

⁷ *Taméž*. S. 12.

⁸ ŠOTEK, Ladislav. *Mariánské poutní místo Klokoty*. S. 5.

⁹ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 5.

¹⁰ ŠOTEK, Ladislav. *Mariánské poutní místo Klokoty*. S. 5.

Ratibořských Hor, v účtech jsou zaznamenána jména zednického mistra Jiřího Beránka a štukatéra Jana Kykinwaise.¹¹ Přestavba mohla být dokončena díky četným darům tábořských měšťanů a mecenášů z významných šlechtických rodů, jejichž erby či alianční znaky jsou zvěčněny v malbách na okenních špaletách presbytáře a nad oblouky obou bočních kaplí. Patří k nim například českokrumlovský vévoda Jan Kristián Eggenberg, pan Bechyně z Lažan, paní Hodějovská z Hodějova, kníže Filip Hycint Vilém z Lobkovic, hrabě Václav Ignác Deym ze Stríteže, Wenzel de Garetto, Leopoldina Františka rozená Plánská ze Žemberka, manželka Jana Norberta hraběte z Pöttingu, členové hraběcího rodu Desfours, svobodný pán Jan Špork a další.¹²

Desetiletá přestavba kostela byla ukončena v roce 1710. Chrám dostal půdorys dvouramenného kříže a jeho střecha byla opatřena kupolovými věžičkami. Presbytář byl rozšířen o chrámovou loď a nad stávajícími kaplemi vedle presbytáře vznikly oratoře. Nad obrazem Klokotské Panny Marie z 1. poloviny 17. století, zobrazené v podobě Assumpty, byla vztyčena kupole s lucernou. Změněn byl i tvar skleněných oken. V dalších letech byla pravděpodobně dokončena barokní výzdoba dvou velkých kaplí po stranách lodi: kaple sv. Václava (1712) a kaple sv. Josefa (1714). Kostel byl později obehnán zdí ambitu se vstupními branami. V rozích ambitové chodby postupně vznikaly kaple: kaple sv. Vavřince a kaple sv. Vojtěcha (1722), kaple sv. Jana Nepomuckého a kaple Panny Marie Růžencové (1728) a kaple sv. Anny (1730). V roce 1743 byla v jižní části chrámu přistavěna rezidence pro klokotského kněze. V téže roce objednal tábořský děkan nový hlavní oltář u pražského zlatníka Františka Josefa Seitze (1705–1755). Stavba poutního areálu byla ukončena v roce 1746 vybudováním rozsáhlé zaklenuté krypty pro zesnulé kněze pod kostelem.¹³

V v 90. letech 19. století musel být nahrazen zřícený strop a byla realizována i nová malířská i štuková výzdoba.

V průběhu let působilo v Klokotech několik řádů. V roce 1934 se zdejší duchovní správy ujala kongregace bratří Těšitelů a v roce 1951 pak Děkanství v Táboře. Po násilném vystěhování kongregace bratří Těšitelů byl v rezidenci až do roku 1965 umístěn domov důchodců, o které se zde staraly řádové sestry sv. Vincence. Kněží kongregace Těšitelů Božského srdce z Getseman se na Klokoty vrátili v roce 1969,

---

¹¹ ŠOTEK, Ladislav. *Mariánské poutní místo Klokoty*. S. 5.

¹² OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 14.

¹³ *Tamtéž*. S 13–14.

řádové sestry vincentky opustily klášter v roce 1975. Od roku 1994 kostel spravuje kongregace Misionářů oblátů Panny Marie Neposkvrněné. V roce 1995 byla na Klokotech českobudějovickým biskupem zřízena samostatná farnost (Klokoty byly do té doby expoziturou tábořské farnosti).¹⁴

Obláty byla zahájena postupná obnova celého areálu, která trvá s přestávkami až dosud.

2.4.2 Popis objektu kostela Nanebevzetí Panny Marie

Klokotský kostel Nanebevzetí Panny Marie, nacházející se ve středu poutního areálu, je obehnan ambitovou chodbou na pětiúhelníkovém půdorysu. Jednolodní kostel s polygonálně uzavřeným presbytářem má půdorys dvojramenného kříže.

Sedlovou střechu lodi zakrývají dva štíty. Vysoký štít s volutovými křídly se nachází v průčelí kostela, jež je vertikálně rozděleno čtyřmi lizénami na tři pole a zakončeno segmentovým obloukem. Horizontálním dělicím prvkem průčelí je vysunutá korunní římsa. Střed štítu zaujímají dvě obdélná vpadlá pole, jež jsou orámována pilastry. Uprostřed průčelí je nad kordonovou římsou vyznačen rok výstavby 1701. Mozaika ve středu fasády zobrazuje stojící postavu sv. Jana Nepomuckého. Druhý, obdobný štít se nachází na rozhraní lodi a presbytáře na východní straně kostela. Fasáda světle béžové barvy je vytvořena technikou hlazené omítky a působí poměrně stroze. Nad hlavním portálem se nachází segmentový fronton.

Strop hlavní lodi je plochý, s bohatou štukovou a malířskou výzdobou. Po stranách lodi se nacházejí trojboce uzavřené kaple zaklenuté klenbou se šesti výsečemi. Stěny lodi kostela rozčleňují pilastry s korintskými hlavicemi a šest oken vyplněných barevnými vitrážemi z let 1912–1914¹⁵.

Trojboce uzavřené presbyterium, jehož západní část je zaklenuta valenou klenbou se třemi trojbokými nestyčnými výsečemi, je od prostoru hlavní lodě odděleno vítězným obloukem. Kupole nad hlavním oltářem je svislými štukovými pásky s motivem na sebe kladených lístků rozdělena na osm výsečí, jejichž výplň tvoří bohatá štukatura s rostlinnými a figurálními motivy. Nad kupolí je umístěna lucerna. V každém z polí klenby jsou svisle pod sebou umístěny čtyři různě velké medailony (zrcadla), z nichž dva vyplňuje malba a dva jsou textové. Nejvýše umístěné medailony po obvodu

¹⁴ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 17–19.

¹⁵ *Tamtéž*. S. 27.

části kupole ústící do lucerny obsahují vždy po jednom písmenu a společně tvoří nápis AVE MARIA. Na vítězný oblouk navazují na severní a jižní stěně sakristie (bývalé kaple) s oratořemi.

Od lodi je na její západní straně oddělena tepanou mříží předsíňka, v níž se po pravé straně nachází kříž a socha Piety (Panna Marie s Kristem na klíně) pocházející z roku 1939 (autor Bohumil Bek z Kutné Hory)¹⁶. Nad sochou je umístěn erb patrona chrámu – města Tábora. Předsíň kostela je zaklenuta valenou klenbu.

Interiér kostela je typický pro první čtvrtinu 18. století: bohatá malířská výzdoba v podobě menších malířských zrcadel oddělených plastickými štukovými žebry a reliéfy, které zdobí klenbu kněžiště, strop i stěny kostela a kaplí. Štukaturu tvoří postavy andílků, ovocné festony, vavřínové listy, akantových rozviliny, které rámuji nástěnné malby a nápisy na stěnách i stropech.

Centrem klokotského kostela je milostný obraz Panny Marie Klokotské na hlavním oltáři, který je stejně jako symbolika dalších obrazů a nápisů oslavou Panny Marie a zdůrazněním jejího významu pro člověka. Co se týče nástěnné malířské výzdoby, nacházejí se v prostoru presbyteria v kupoli nad hlavním oltářem nástropní zrcadla s biblickými výjevy. Klenba v západní části presbytáře je opatřena výjevy s námětem smrti, posledního soudu, pekla a ráje. V prostoru hlavní lodě se nachází nástropní malba z roku 1892, vytvořená technikou secco¹⁷, jenž zobrazuje výjevy ze života Panny Marie: v centrální části se jedná o Nanebevzetí Panny Marie a v kruhových kartuších se nacházejí menší výjevy znázorňující Zvěstování Panny Marie a Navštívení Panny Marie. V ledvinkovitých kartuších je namalováno šest menších obrazů doplněných nápisovými zrcadly. Autorem nástropních maleb v lodi je akademický malíř Václav Bartůněk¹⁸.

Kaple sv. Josefa přiléhá k severní stěně hlavní lodi kostela. Na klenbě kaple se v každé ze šesti trojbokých nestyčných výsečí nachází oválné zrcadlo s vyobrazením výjevu ze života sv. Josefa, které je doplněné nápisovými medailony. Na vítězném oblouku, jenž odděluje kapli sv. Josefa od prostoru hlavní lodi kostela, se nachází sedm obdélníkových medailonů s nástěnnou malbou s výjevy ze života Panny Marie. Nad

---

¹⁶ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 26.

¹⁷ *Tamtéž*. S. 26.

¹⁸ *Tamtéž*. S. 26.

vítězným obloukem je v lunetě na jižní stěně kaple obrazové zrcadlo s vedutou kláštera. Kaple je bohatě zdobena štuky s vegetabilní tematikou.

K jižní stěně hlavní lodi kostela přiléhá kaple sv. Václava [Obr.02, s. 72], která je blíže popsána v kapitole níže [2.4.4 Popis výzdoby kaple sv. Václava, s. 22].

2.4.3 Předchozí známé restaurátorské zásahy a úpravy

O restaurátorských pracích a úpravách na Klokotech se dochovalo málo záznamů a jejich datace se rozcházejí. Během těchto zásahů došlo k několika zásahům na malbách i ve štukové výzdobě.

Velké opravy celého poutního místa na náklad města Tábora a mecenášů proběhly v 60. letech 19. století. Nově byl vymalován presbytář, opraven hlavní oltář i postranní oltáře sv. Barbory a sv. Doroty. Obnovu oltářů sv. Josefa a sv. Václava uhradili patroni kaplí – Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu a kníže Lobkovic.¹⁹

Další větší opravy proběhly v průběhu 30. let 20. století před oslavami třisetletého výročí přenesení obrazu Panny Marie Klokotské z Tábora do Klokot. Opravu interiéru řídil architekt Major z Prahy. Byly opraveny i střechy kostela a kaplí, při kterých byly ve věži po sejmutí hvězdy korouhve nalezeny v makovici uložené opisy pamětních listin z let 1677, 1726, 1788, 1835 a 1836.²⁰

Během 2. poloviny 20. století poutní areál Klokoty chátral. Ze sbírek v kostele mohly být financovány pouze opravy věžičky nad Růžencovou kaplí a křížové cesty (1956), střecha kostela a varhany (1965) a v průběhu 60. let dobrovolníci opravili kapli sv. Jana Nepomuckého a kapli sv. Antonína. Po návratu kněžské kongregace Těšitelů v roce 1969 byl kostel vymalován a byly provedeny opravy stropních nástěnných obrazů²¹, současně byly nově pokryty věžičky měděným plechem a vyměněna střešní krytina kostela.²²

---

¹⁹ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 17.

²⁰ *Tamtéž*. S. 17.

²¹ Patrně se jedná o malířskou úpravu, která, dle ústního svědectví, byla uskutečněna v 70. letech 20. století.

²² OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 17.

Rozsáhlejší renovace presbytáře kolem roku 1975 je doložena pamětním textem²³ klokotského kaplana Aloise Matulíka, uloženým v makovici věže nad presbytářem kostela a informujícím o nejnnutnějších opravách na záchranu objektu. Jednalo se především o klempířské práce a restaurátorský zásah na oltáři v presbytáři kostela. Je možné, že práce zahrnovaly i restaurování maleb a štuků, to ale ze zápisu jasně nevyplývá. Restaurátorský zásah potvrzují i ústní sdělení pamětníků. V Kronice klokotského kostela²⁴ je uvedeno, že restaurátorské práce na nástěnných malbách prováděli pracovníci chrámového družstva z Pelhřimova.

Obnova klokotského poutního areálu z prostředků Programu záchrany architektonického dědictví při Ministerstvu kultury České republiky byla zahájena v 90. letech 20. století. Postupně byly opraveny vnější i vnitřní omítky, střechy kostela i kaplí a částečně i interiéry.²⁵

Poslání kongregace oblátů, spočívající ve zprostředkování víry v Krista, symbolizuje socha jejího zakladatele Evžena de Mazonada (1782–1861) umístěná v roce 1996 na fasádu klokotského kostela.²⁶

Poslední restaurátorské zásahy na nástěnných malbách a štukové výzdobě proběhly v prostorách presbyteria, jižní oratoře a kaple sv. Josefa v letech 2012–2015. Na tyto práce navazuje i restaurování v kapli sv. Václava.

2.4.4 Popis výzdoby kaple sv. Václava

Boční kaple zasvěcená hlavnímu patronu české země sv. Václavu přiléhá k jižní stěně hlavní lodi kostela. Je přístupná buď z prostoru hlavní lodi, nebo východním vchodem z poutního areálu. Od prostoru kostela je oddělena vítězným obloukem. Kaple sv. Václava vznikla na počátku 18. století (kolem roku 1710, štuková a malířská výzdoba dokončena kolem roku 1712) za finanční podpory donátora přestavby kostela Jana Kristiána Eggenberga (1641–1710), jehož manželka, Marie Ernestina z Eggenbergu

---

²³ MATULÍK, Alois. Pamětní text, uložený v makovici ve věži nad presbytářem klokotského kostela. 31. srpna 1971. In BARTUŠKOVÁ, Lucie a Jan VOJTĚCHOVSKÝ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. S. 4.

²⁴ RYTÍŘ, František. *Kronika klokotského kostela*. Kronika psána od roku 2006, uložena u autora. In BARTUŠKOVÁ, Lucie a Jan VOJTĚCHOVSKÝ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. S. 4.

²⁵ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 18.

²⁶ *Tamtéž*. S. 19.

(1649–1719), byla rovněž donátorka několika mariánských kaplí v jižních Čechách.²⁷ Jejich velkorysou podporu připomíná alianční schwarzenbersko-eggenberský znak nad vstupním obloukem kaple.

Kaple polygonálního půdorysu je rozdělena šesti kanelovanými pilastry s korintskými hlavicemi. Na sloupech jsou usazeny štukové plastiky putti, držící v rukou štítové kartuše opatřené bílým nátěrem. V horní části je kaple zaklenuta klenbou se šesti trojbokými nestyčnými výsečemi. V každé z těchto výsečí je umístěno jedno oválné zrcadlo s nástěnnou malbou zobrazující výjevy ze života sv. Václava [Obr. 03, s. 73], vycházející z legendy o sv. Václavu. Jedná se o následující scény: *Vyučování sv. Václava*, *Sv. Václav dává kácet pohanské modly a stavět křesťanské kostely*, *Sv. Václav ministruje při mši svaté*, *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí*, *Sv. Václav provázený anděly přichází do sněmu říšských knížat* a *Sv. Václav jako ochránce českého vojska*. Ve vrcholu klenby se nachází centrální zrcadlo větších rozměrů zobrazující *Zavraždění sv. Václava*. Průduchový kruhový otvor v nástěnné malbě slouží zároveň k zavěšení lustru.

Zbylá plocha klenby je bohatě vyzdobena štuky s figurální a vegetabilní tematikou. Vyskytují se zde motivy putti, akantových rozvilin, rozmanitého ovoce a květin, doplněné různě tvarovanými stužkami. I jednotlivá zrcadla s malbami jsou orámována rostlinnými dekory, kromě centrálního zrcadla, které je ohraničeno profilovaným geometrickým rámem neseným osmi putti. Další šest plastik putti je rozmístěno mezi výsečemi. Čtyři z nich jsou obklopeny atributy sv. Václava: korunou, žezlem, palmovou ratolestí, srpem, snopy obilí, zvonkem (připomínka ministrování) a atributy architektury a umění: paletou, štětcem. Štukový rámeček okolo severního bitevního výjevu zdobí válečné motivy: dělo, dělové koule, kopí, šit, buben, meče a praporece.

Na vítězném oblouku se nachází sedm medailonů s nástěnnými malbami zobrazujícími pašijové výjevy ze života Krista [Obr. 04, s. 73], jenž souvisí, jako součást mariánského cyklu zobrazeného na zbylých vítězných obloucích v kostele, se životem Panny Marie. Jedná se o následující scény: *Loučení Krista s Pannou Marií a apoštolů*, *Kristus na hoře Olivetské*, *Bičování Krista*, *Korunování trním*, *Ježíš zbaven roucha*, *Ukřižování* a *Pieta*. Malby na oblouku jsou olemovány akantovými rozvilinami

---

²⁷ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. S. 28.

umístěnými do profilovaných obdélníkových ráků. Mezi ráky se nachází štukový vegetabilní motiv s ovocem, listovím a stučkou.

Původní povrchová úprava štukové výzdoby je zakryta vrstvami druhotných vápenných nátěrů. Plochy mezi štuky na klenbě a vítězném oblouku jsou v současnosti provedeny v tlumené pastelové růžové barevnosti, aktivní prvky architektury, dekorativní motivy a figurativní plastická výzdoba jsou provedeny v bílé barvě, stěny kaple jsou světle okrově-oranžové. Na základě výsledků získaných z předchozích průzkumů a restaurátorských prací provedených v předešlých letech se lze domnívat, že barevné pojetí výmalby interiéru kaple bylo v minulosti zcela odlišné. V prostoru presbytáře odpovídala nejstarší barevná úprava stěn interiéru bílé se zlatými prvky, Pozdější výzdoba pak byla značně pestřejší, v kombinaci chladné zelené a šedé s barevným zvýrazněním některých štukových prvků. V protější kapli sv. Josefa, která byla v poslední fázi barevně řešena totožně jako kaple sv. Václava, byly rovněž nalezeny vrstvy starší výmalby. Jednalo se o nejstarší výzdobu, provedenou shodně jako v presbytáři, v bílé barevnosti se zlatými prvky a následující výmalbu v odstínech modrozelené v kombinaci s bílou, včetně barevného zvýraznění některých štukových prvků. Restaurována však byla druhá nejstarší úprava podobná úpravě v presbytáři.

2.4.5 Vymezení a popis úseku určeného k provedení komplexního restaurátorského zásahu

Úsek určený k provedení komplexního restaurátorského zásahu včetně předcházejícího restaurátorského průzkumu zahrnuje výjev s námětem *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí* na klenbě kaple [Obr.05, s. 74] a pašijový výjev *Bičování Krista* na vítězném oblouku při vstupu do kaple z lodi kostela [Obr.06, s. 74].

Výjev na klenbě Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí

Z ikonografického hlediska lze Václava (Wenceslaus) popsat jako křesťanského světce a mučedníka, českého knížete z rodu Přemyslovců narozeného kolem roku 903 a hlavního patrona českého státu. Již jako mladík údajně projevoval svoji zbožnost tím, že pěstoval víno a obilí pro eucharistii (svaté přijímání).²⁸ Dle legend chodil sv. Václav v noci tajně pracovat na pole.²⁹ Bývá a proto zobrazován při mlácení a mletí obilí

²⁸ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. S. 469.

²⁹ HOŠNA, Jiří. *Druhý život svatého Václava*. S. 111–112 a 210–212.

a vymačkávání či lisování hroznů. Tyto jeho činy byly častým námětem výtvarných děl zejména v 17. a 18. století.³⁰

Život sv. Václava byl zpracován v několika legendách. Nejstarší vyobrazení světce pochází z Gumpoldovy legendy z roku 1006.³¹

Zrcadlo s nástěnnou malbou v jihovýchodní části klenby kaple je zasazeno do štukového rámu tvořeného listovím, který je na šesti místech přepásán stuhami a po stranách zdobený akantovými rozvilinami se stuhami.

Jedná se o malovaný výjev jednoduché kompozice, ve kterém převládají zemité – okrové, nazelenalé a hnědé tóny. Hlavní scéna se odehrává v interiéru stodoly naznačené částí dřevěné stěny/otevřených vrat v centru kompozice s průhledem do krajiny v pozadí. Ústřední postava umístěná mírně vpravo od středu výjevu je oděna v jednoduché modré sukničce s ozdobným spodním lemem. V ruce drží cep, kterým mlátí obilí složené u jeho nohou. Tato postava představuje sv. Václava. Vpravo od postavy sv. Václava jsou na kraji výjevu zobrazeny dva pytle obilí přehozené červeným pláštěm a hnědá vysoká oválná nádoba, na které je položen kříž. V levé části výjevu se nachází mužská postava ve strohém hnědém oděvu přinášející snopy obilí do stodoly. V pozadí jsou v levé a pravé části výjevu zobrazeny ještě dvě další menší stojící postavy totožného vzhledu zobrazující pravděpodobně také sv. Václava. Obě tyto drobné postavy jsou stejně jako ústřední postava oděny v modré sukničce a na hlavě mají červenou královskou korunu. Pozadí výjevu tvoří hornatý horizont a modrozelené nebe.

Výjev na vítězném oblouku Bičování Krista

Bičování Krista je zmiňováno ve všech evangeliích Nového zákona pouze stručně, avšak v umění se tomuto námětu dostalo velké pozornosti. Trest bičování před ukřižováním nařídil Kristu Pontius Pilát, místodržící v Judsku.³²

Obvykle bývá Kristus zobrazován přivázaný ke sloupu v Pilátově vládní budově. Bičovaný bývá vyobrazen nahý, pouze s bederní rouškou. Aby postava a tvář Krista nebyla pro diváka zakryta, bývá zobrazována před sloupem s rukama svázanýma za zády. Vojáci vykonávající trest bývají nejčastěji dva nebo tři a k bičování používají

³⁰ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. S. 469.

³¹ Tamtéž. S. 469

³² HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. S. 78.

březové metly nebo důtky. Na scéně bývá přítomen i Pilát³³, méně často přihlíží židovští starší a zástup vojáků.³⁴

Horizontálně orientovaný malovaný výjev je zasazen do štukové kartuše tvořené akantovými rozvilinami. V pravé části výjevu je Kristus v červeném rouchu s rukama spoutanýma v řetězu přiváděn mužskou postavou v hnědočerveném rouchu z venkovního prostředí do interiéru k bičování. Za postavou Krista stojí v zákrytu bledající ženská postava zahalená v modrém rouchu. S největší pravděpodobností se jedná o Pannu Marii. V centru kompozice a dále směrem vlevo se odehrává scéna bičování umístěná do jednoduchého okrového interiéru s oknem. V centru výjevu je vyobrazen Kristus oděný pouze do bílé bederní roušky, řetězem připoutaný zády ke sloupu a na jeho těle jsou patrné známky poranění. Mužská postava v modrém rouchu vpravo od Krista drží v ruce důtky, kterými jej bičuje. V pozadí a po krajích výjevu se nachází ještě několik neidentifikovatelných podivujících se a přihlížejících ženských a mužských postav.

Nápisová páska ve spodní části výjevu obsahuje následující text v češtině: „*od paty až do ssige není na niem zdraví*“ (*od paty až do šíje není na něm zdraví*).

2.5 Restaurátorský průzkum

V rámci restaurátorského průzkumu byly malby zkoumány především neinvazivními metodami: pozorováním v rozptýleném denním nasvícení a ostrém bočním nasvícení. Barevné vrstvy byly dále prohlíženy v odraženém UV světle a na snímcích pořízených v IR režimu. Jedinou invazivní metodou průzkumu byl sondážní průzkum na štukových prvcích a na barevné ploše pod výjevem na klenbě. Dále byly oba úseky přidělené k restaurování podrobeny průzkumu poklepem a invazivnímu sondážnímu průzkumu.

2.5.1 Vizuální průzkum v rozptýleném denním nasvícení

Povrch malovaných výjevů i štuků a jejich okolí je celoplošně pokryt vrstvami prachového a jiného depozitu. Při prvotním pohledu působí malby uceleně, avšak při podrobnějším zkoumání jsou patrné rozsáhlé přemalby, odhadem v technice tempery

---

³³ Na výjevu by se mohlo jednat o postavu přihlížející oknem.

³⁴ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. S. 79.

suchého charakteru. Zmíněné přemalby výrazně pozměňují tvarosloví originální malby především na výjevu na klenbě. Malířský styl těchto přemaleb je velmi hrubý a ani zdaleka se neblíží výtvarné kvalitě originálu. Na výjevu na klenbě se nacházejí i starší druhotné přemalby provedené nejspíše mastnou (olejovou) technikou.

Místa s viditelně dochovaným originálem je možné vcelku jednoduše rozeznat od přemaleb. Základní odlišnost je zejména v barevnosti, krakeláži typické pro olejomalbu a ve stupni kresebnosti a detailnosti. Dle přílišné podrobnosti maleb s množstvím detailů rozpoznatelných pouze z velmi malé vzdálenosti a použité techniky olejomalby lze konstatovat, že malíř byl zkušený v oblasti závěsných obrazů, nikoli však v nástěnných malbách, kde je většinou potřebné vzhledem k jejich umístění pracovat s menším množstvím detailů.

Štukové prvky včetně jejich okolí jsou překryty několika vrstvami vápenných nátěrů. Patrné je i množství prasklin.

Výjev na klenbě Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí

Povrch malby je pokryt prachovým depozitem a jinými rezistentními nečistotami. Na malbě se místy objevují i zčernalé úseky způsobené patrně vlivem svíci či olejových lamp. Výjev je z větší části přemalován a fragmenty původní malby jsou pod přemalbami velmi špatně rozpoznatelné. Obnažené původní barevné vrstvy se ve větší míře vyskytují pouze v levé části výjevu (od postavy přinášející snopy obilí směrem dolů) a zabírají zhruba pětinu plochy malby. Originální nástěnná malba je provedena s největší pravděpodobností olejovou technikou či mastnou temperou, soudě dle syté barevnosti a lokálních odlesků. Malba je vystavěna na bolusovém podkladu, typickém pro olejovou techniku závěsných obrazů a je velmi pečlivě propracovaná. Lokálně lze pozorovat otevřené krakely, odlupující se barevnou vrstvu i úplnou absenci barevné vrstvy až na hladký omítkový podklad. Mnoho dalších podobných defektů je v současnosti překryto vrstvami přemaleb.

Pravá část výjevu je protkána prasklinami, větvičími se v drobnější prasklinky. V okolí prasklin lze předpokládat výskyt dutin v omítce.

Okraje malby jsou znečištěny od druhotných vápenných nátěrů na okolních štucích.

Pouze vizuálním průzkumem však nelze přesněji definovat rozsah poškození. Míra zachování originálních barevných vrstev bude definována až po redukci či úplném sejmutí přemaleb.

Pro rustikálně působící druhotné přemalby je charakteristická tlumená barevnost a matný vzhled. Malířský rukopis nesvědčí o dobře řemeslně i výtvarně zvládnutém zákroku. To se projevuje převážně ve zpracování postav, perspektivy a proporcí. Plochy přemaleb působí příliš plošně a chybí větší propracovanost a modelace inkarnátu a drapérií. Vizuálně dobře nepůsobí ani výrazné obrysové linie a monochromní pozadí zejména v oblasti oblouhy. Vrstvy přemaleb vykazují ztrátu adheze k podkladu, projevující se výskytem odlupujících se šupinek barevné vrstvy.

Výjev na vítězném oblouku Bičování Krista

Podobně jako u výjevu popsaného výše je povrch malby pokryt vrstvou prachového depozitu a jiných nečistot. Rovněž přemalby působí obdobně jako na klenbě, avšak na tomto výjevu se nacházejí v mnohem menší míře než na výjevu svatováclavském. Vyskytují se spíše jen lokálně, a to převážně v okrajových částech malby. Vinou nečistot a přemaleb je malba poměrně málo čitelná a množství detailů se vytrácí.

Na výjevu se vyskytuje několik prasklin, v jejichž okolí lze předpokládat přítomnost dutin. V místě prvního slova na nápisové pásce je patrna větší prasklina, která zapříčinila defekt a odskok omítkových vrstev o přibližně tři milimetry.

Štuková výzdoba

Štukový rám kolem obou výjevů je pokryt vrstvou prachového depozitu, pavučinami a jinými nečistotami, stejně jako vrstvou několika sekundárních vápenných nátěrů, jež silně deformují původní tvarosloví. Štukové kartuše jsou na mnoha místech poškozeny trhlinami a vyskytují se i defekty způsobené odpadnutím některých částí štku.

2.5.2 Vizuální průzkum v razantním bočním nasvícení

V razantním bočním nasvícení došlo ke zvýraznění struktury barevné vrstvy. Krakely a odlupující se šupinky umožnily lépe rozpoznat místa s dochovanou originální barevnou vrstvou (přemalby mají většinou povrch bez krakeláže). V místech větších ztrát původní barevné vrstvy jsou lépe čitelné ostrůvky originálu. [Obr. 21, s. 85]

Povrch podkladových omítek je hladký. Zvýrazněné stopy ryté kresby sloužící k rozvržení štukových rámců lze pozorovat např. u svatováclavského výjevu vlevo, v místě vybíhajícího akantu do prostoru malby. Opticky výraznější je i pokrytí maleb prachovým depozitem, praskliny a jiná mechanická poškození původních omítek. Po okrajích malovaných výjevů došlo ke zvýraznění druhotných vápenných nátěrů, které znečistily výjevy při pozdějších nátěrech okolních štukových zrcadel.

2.5.3 Průzkum UV luminiscence

Použitá technika: UV světlo UVA SPOT 400T značky Hönle UV Technology.

Průzkumu maleb neinvazivní metodou pomocí UV světla umožňuje v porovnání s denním světlem přesnější identifikaci sekundárních zásahů (přemaleb), specificky luminujících pigmentů a jiných druhotných vlivů (např. mikrobiologického napadení).

Při nasvícení nástěnných maleb UV světlem došlo na některých částech barevné vrstvy k jejich zvýraznění v podobě luminiscence v širokém barevném spektru od světle modré přes zelenou, oranžovou, žlutou až k téměř bílé. Dle dokumentací předchozích restaurátorských zásahů realizovaných v presbytáři, jižním oratoriu a kapli sv. Josefa lze předpokládat použití organického pojiva.

V denním světle rozpoznatelné druhotné přemalby se v UV světle jeví jako tmavé a až na zinkovou bělobu nevykazují žádnou charakteristickou fluorescenci. Přítomnost zinkové běloby, používané přibližně od poloviny 19. století, lze v přemalbách očekávat vzhledem k její typické žlutozelené luminiscenci na některých místech přemalby (např. u výjevu na klenbě na rukávech postavy s cepem a na malé postavičce vpravo v pozadí).

Lze předpokládat, že výrazně fluoreskující části malby náležejí originálním barevným vrstvám a jsou tak velmi dobře odlišitelné od neluminujících vrstev přemaleb. Tato vlastnost je velmi užitečná pro pozdější regulaci míry odstranění přemaleb.

Některé partie výjevu na klenbě, které ve viditelném světle působí jako shluky bílých skvrn (pravděpodobně biologické napadení), luminují světle modrou barvou.

Snímky obou výjevů pořízených v odraženém UV světle jsou zařazeny v obrazové příloze [Obr. 18, s. 83] a [Obr. 20, s. 84].

2.5.4 Průzkum snímků pořízených v IR režimu

Cílem průzkumu pomocí záznamu odraženého infračerveného světla bylo zjistit, zda a v jaké míře se pod přemalbami nachází originální barevná vrstva. Průzkum byl proveden digitálním fotoaparátem *Sony DSC F828* s použitím infračerveného režimu a optického IR filtru pro eliminaci spektra viditelného světla. Vzhledem k malému rozsahu IR spektra snímacího zařízení a tloušťce přemalby však průzkum žádné zásadnější informace nepřinesl.

2.5.5 Sondážní průzkum

Štuková výzdoba včetně stěn kaple je v současnosti překryta několika vrstvami vápenných nátěrů. Vzhledem k nálezům starších povrchových úprav pod druhotnými vrstvami v prostorách presbyteria a kaple sv. Josefa lze i zde očekávat nálezy starších vývojových etap výzdoby. V rámci restaurátorského průzkumu byl proveden invazivní sondážní průzkum v částech štukové výzdoby na kartuších okolo obou malovaných výjevů. V již zrestaurovaných částech kostela jsou štuková zrcadla s malovanými výjevy doplněna souvisejícím nápisem. Na základě těchto faktů lze předpokládat i výskyt nápisu na stěně pod výjevem na klenbě (i když v ostatních částech interiéru jsou nápisy provedeny do plochy štukaturami orámovaných zrcadel) a také na štukovém rámu kolem výjevu na vítězném oblouku. Z tohoto důvodu byl sondážní průzkum proveden i na zmíněných místech.

Sondy na štukových kartuších a stěně pod výjevem na klenbě odhalily souvrství několika vápenných nátěrů nanesených na původním povrchu. Z průzkumu vyplývá přítomnost mnoha fází zpracování povrchu štuků. Barevnost povrchových úprav je omezena na světlé (bílé, béžové) a šedé nátěry. Pouze na stuze přepásávající kartuš byly pod bílými a šedými nátěry objeveny fragmenty zelené a pod nimi okrově žluté barevnosti s akcenty zlacení.

Na stěně pod výjevem na klenbě byla dle předpokladů odhalena část nápisu, stejně jako na štuku okolo výjevu na vítězném oblouku.

Fotografická dokumentace provedených sond je zahrnuta v obrazové příloze [Obr. 23, s. 86], [Obr. 24, s. 86] a [Obr. 25, s. 87].

- **Sonda S1** (stěna pod výjevem na klenbě *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí*): odkryta původní barevnost stěny a velmi dobře zachovalá část nápisu.
- **Sonda S2** (stuha vpravo přepásávající kartuš kolem výjevu na klenbě *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí*): stratigrafická sonda barevných úprav na štuk
- **Sonda S3** (stěna pod výjevem na klenbě *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí*): stratigrafická sonda omítkových vrstev, odkryta zachovalá část nápisu.

Číslo sondy	Číslo vrstvy	Popis vrstvy
S2	0	světlý vápenný štuk
	1	vrstva okrově žluté se zlacením
	2	světle zelený nátěr
	3	tmavě šedý nátěr
	4	světle šedý nátěr
	5	několik vrstev bílého vápenného nátěru

Tab. 01: Sonda 2: tabulka s popisem jednotlivých vrstev.

Číslo sondy	Číslo vrstvy	Popis vrstvy
S3	0	světlý podklad, vápenný nátěr (podklad písma)
	1	tmavě šedý nátěr
	2	světle šedý nátěr
	3	1–2 vrstvy bílého vápenného nátěru
	4	vrstva světlého okrově-oranžového nátěru
	5	vrstva světle šedavého nátěru (nečistoty?)
	6	vrstva světlého okrově-oranžového nátěru

Tab. 02: Sonda 3: tabulka s popisem jednotlivých vrstev.

2.5.6 Průzkum perkusní metodou

Průzkumem poklepem byla na obou malovaných výjevech přidělených k restaurování zjištěna přítomnost dutin v omítkových vrstvách. Dle předpokladu se jednalo především o místa v okolí větších prasklin, kde v minulosti docházelo k zatékání. Dutiny byly rovněž objeveny i na štukových kartuších. Zde byla jejich příčinou ztráta adheze mezi štuky a podkladovou omítkou. Několik dutin se nacházelo i na stěně pod výjevem v okolí sondy odkrývající část nápisu.

2.6 Chemicko-technologický průzkum

V rámci chemicko-technologického průzkumu v kapli sv. Václava³⁵ bylo odebráno celkem devět vzorků barevné vrstvy. Na úseku vymezeném k restaurování byly odebrány celkem tři vzorky. Vzorky V4 a V7 z malovaného výjevu na klenbě kaple (V4: hory v pozadí v levé části výjevu, V7: obloha v pravé části výjevu) a jeden vzorek V6 z barevné vrstvy souvisejícího nápisu pod výjevem. Bližší popis vzorků a fotografie míst odběru se nacházejí v chemicko-technologickém průzkumu [Textová příloha č. 3, s. 112].

Průzkum byl zaměřen na zjištění výstavby barevných vrstev odebraných vzorků a následné odlišení původní barevné vrstvy od sekundárních zásahů, případně jejich datace.

Průzkum navazuje na předešlé chemicko-technologické průzkumy³⁶ charakterově souvisejících nástěnných maleb vyhotovených v rámci restaurování dalších částí interiéru kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech (presbytáře v letech 2012–2013, jižní oratoře v roce 2014 či kaple sv. Josefa v roce 2015).

Na restaurovaném výjevu na klenbě, podobně jako u ostatních výjevů v klenbě kaple a na vítězném oblouku, je malba provedena technikou olejomalby nanesené na hladkou světlou vápennou omítku s vápenným typem pojiva. Na omítce byly u vzorků

---

³⁵ TIŠLOVÁ, Renata. *Kaple sv. Václava Klokoty: Průzkum nástěnných maleb klenby a vítězného oblouku.* [Textová příloha č. 3, s. 112]

³⁶ BAYEROVÁ, Tatjana. *Klokoty, kostel Panny Marie, nástěnné malby: Průzkum barevných vrstev.* In BARTUŇKOVÁ, Lucie a Jan VOJTĚCHOVSKÝ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace. Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.* 2012. LESNIAKOVÁ, Petra. *Chemicko-technologický průzkum vzorků nástěnné malby: Klokoty, kostel Nanebevzetí Panny Marie.* In ŠIMÁNEK, Petr. *Restaurování nástěnných maleb v prostoru jižní oratoře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.* LESNIAKOVÁ, Petra. *Mikroskopický průzkum vzorků z nástěnné malby: Klokoty, kostel Nanebevzetí Panny Marie, kaple sv. Josefa.*

V4 a V7 rozpoznány dvě vrstvy podkladu: červeného obsahující červené hlínky s možnou příměsí žluté hlínky a červeno-hnědého obsahující červené hlínky a u vzorku V4 i umbru. Zřejmě se jedná o bolusový podklad, který byl pro olejomalby často využíván. Na vítězném oblouku ale bolusový podklad nefiguruje. Na základě tohoto argumentu je možné se domnívat, že se jedná o jiného autora než v případě maleb na klenbě. V originální barevné vrstvě byly identifikovány pigmenty hojně se vyskytující v odhadované době vzniku malby, tj. na počátku 18. století. Jedná se zejména o olovnatou bělobu, bílé hlínky a bělobu na bázi uhličitanu vápenatého.

Druhotné barevné úpravy byly na malbě rozpoznány spíše na základě stratigrafického průzkumu než na základě vyhodnocení materiálového složení. Vrstvy pozdějších úprav jsou nanesené na vrstvě nečistot. Ve vzorku byla ve starší vrstvě přemalby prokázána malá vrstva zinkové běloby, používané v malbě až po roce 1782 (širší použití od roku 1834). Z chemicko-technologického průzkumu prováděného v rámci restaurování kaple sv. Josefa³⁷ byly v přemalbách identifikovány některé pigmenty používané až ve 20. století, například titanová běloba, jejíž použití lze předpokládat až po roce 1920. Vzhledem k velmi podobnému charakteru a vzhledu přemaleb lze očekávat i velmi blízké materiálové složení barevných vrstev nejmladších přemaleb i v kapli sv. Václava.

Ve vzorku V6 odebraném ze souvisejícího nápisu, jehož část byla odhalena při sondážním průzkumu, bylo na rozdíl od výjevů v kartuších prokázáno vápenné pojivo. Původ uhlikatého pigmentu, kterým je provedeno písmo, nelze přesně určit. Barevná vrstva je nanesena na částečně vyzrálé omítce opatřené bílým vápenným nátěrem.

---

³⁷ LESNIAKOVÁ, Petra. *Mikroskopický průzkum vzorků z nástěnné malby: Klokoty, kostel Nanebevzetí Panny Marie, kaple sv. Josefa.*

2.7 Vyhodnocení průzkumu

Kaple sv. Václava je součástí kostela na Nanebevzetí Panny Marie v poutním areálu v Klokotech, jenž má bohatou historii. Výzdoba není datována, ale dle pramenů ji lze zařadit do období kolem roku 1712. Rovněž její autor není znám.

2.7.1 Technika a datace původních maleb

Podkladem pro nástěnné malby je maltovina s vápenným typem pojiva. Plnivem je křemičitý písek s možnou příměsí železa. Podkladová omítka je světlá, hladká a jemnozrná. Chemicko-technologický průzkum prokázal rozhraní na povrchu podkladu, tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápna.

Původní nástěnné malby jsou provedeny pigmenty spojenými organickým pojivem, s největší pravděpodobností na bázi vysýchavých olejů, o čemž mimo jiné svědčí luminiscence této vrstvy i její izolační vrstvy. Malba na klenbě je provedena na bolusovém podkladu, typickém pro olejomalby, malba na oblouku naopak pouze na olejové izolaci/penetraci (silnější než penetrace pod bolusem) nanesené na podkladové omítce. Na vzorku odebraném z restaurovaného výjevu na klenbě však nebyla penetrace chemicko-technologickým průzkumem prokázána. Penetrace byla nezbytně nutná pouze, pokud se malovalo přímo na omítku a bolusový podklad tak současně mohl plnit funkci izolace. Na vzorcích odebraných z ostatních výjevů je však penetrační vrstva přítomna. Absenci této vrstvy na přiděleném výjevu lze odůvodnit nekompaktním povrchem malby z důvodu rozsáhlého poškození.

Černá barevná vrstva písma pod štukovým zrcadlem na klenbě je nanesena na bílém vápenném nátěru, aplikovaném na částečně vyvrážděnou vápennou omítku. Pojivem barevné vrstvy je podle laboratorního průzkumu pravděpodobně pouze vápno. Vzhledem k tmavému tónu nelze ale zcela vyloučit i původní přítomnost organického pojiva. Použitý černý pigment je jemnozrný, uhlíkatého charakteru a blíže neurčeného původu.

Datace originálních maleb se řadí do 1. čtvrtiny 18. století, do období baroka. V jednotlivých původních barevných vrstvách vzorků analyzovaných v rámci chemicko-technologického průzkumu byly identifikovány pigmenty a to převážně olovnatá běloba a žluté a červené hlinky, příznačné pro olejomalbu tohoto období. Autor maleb je neznámý a zatím se o něm nepodařilo nalézt v dostupných materiálech žádné zmínky.

Ze značné detailnosti a použité techniky olejomalby ovšem můžeme soudit, že autor maleb byl malíř zkušený spíše v provádění závěsných obrazů.

2.7.2 Druhotné zásahy

Vzhledem k téměř celoplošné druhotné přemalbě jsou původní malby velmi špatně čitelné. Přemalby jsou nanесeny ve dvou vrstvách. Starší druhotné barevné vrstvy [Obr. 31, s. 91] vykazují mastný charakter pojiva, zatímco mladší úpravy jsou provedeny nejspíše technikou suché tempéry [Obr. 32, s. 91].

Technické provedení druhotného zásahu, pocházejícího zřejmě ze 70. let 20. století, projevuje známky nižší kvality a je pravděpodobné, že v případě zrcadla na klenbě výrazně pozměňuje vizuální působení původního námětu.

V nejmladší vrstvě přemalby byly chemicko-technologickým průzkumem prokázány pigmenty klasifikovatelné nejdříve do 2. třetiny 19. století. Tyto výsledky potvrzují předpoklady o zařazení zásahu do 20. století. Z výpovědi pamětníků jde zřejmě o restaurování ze 70. let 20. století. Během tohoto zákroku došlo nejspíše i k částečné redukci starších druhotných zásahů.

2.7.3 Stav dochování

Vrstva originálu je na některých místech dobře odlišitelná od druhotných barevných úprav, a to zejména díky odlišné barevnosti, krakeláži, jasnosti barev, lesklému povrchu a úrovni detailnosti. Přesnější lokalizaci přemalovaných a originálních částí umožnil průzkumu v UV záření na základě luminiscence originálu v širokém spektru barev. Přemalby se v odraženém UV světle jeví většinou jako tmavší a bez luminiscence.

V klenbě kaple lze na výjevu *Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí* lze očekávat velký úbytek původní barevné vrstvy.

Ve vítězném oblouku na výjevu *Bičování Krista* je odhadovaný úbytek originální barevné vrstvy minimální.

2.7.4 Poškození

Povrch maleb je pokryt silnou vrstvou prachového depozitu a rezistentními mastnými nečistotami (pravděpodobně saze pocházející ze svící, či olejových lamp). Původní malba vykazuje krakeláž, lokálně lze pozorovat částečnou či úplnou ztrátu adheze barevné vrstvy k podkladu, jež se projevuje odlupováním v malých šupinách

[Obr. 28, s. 89]. Barvená vrstva vykazuje v některých místech změnu barevnosti, a to v podobě šedého povlaku na povrchu. Jde pravděpodobně o biologické napadení, avšak toto poškození nebylo v rámci chemicko-technologického průzkumu dále zkoumáno [Obr. 26, s. 88].

Plocha malovaného výjevu je protkána většími i menšími prasklinami, v jejichž okolí se vyskytují dutiny způsobené ztrátou adheze a koheze v omítkových vrstvách [Obr. 27, s. 88].

Nápis pod výjevem na klenbě je zcela překryt několika vrstvami vápenných nátěrů.

Štuková výzdoba je rovněž pokryta vrstvami nečistot a pavučinami. Objevují se i defekty v podobě prasklin a odpadnutých částí štuku.

2.8 Zkoušky materiálů a technologických postupů

V rámci restaurování byly provedeny následující materiálové a technologické zkoušky:

- ověřovací zkoušky lokální prekonsolidace původních barevných vrstev,
- zkoušky ověření a doplnění čisticích metod a snímání přemaleb na figurálních výjevech.

Postup zpevňování, čištění a snímání přemaleb byl stanoven převážně na základě výsledků předchozích etap restaurování v presbytáři, jižní oratoři a kapli sv. Josefa. Během těchto restaurátorských zákroků bylo docíleno pozitivních výsledků při konsolidaci i čištění nástěnných maleb, což značně ovlivnilo a usnadnilo výběr zkoušených materiálů i technologických postupů.

2.8.1 Ověřovací zkoušky lokální prekonsolidace původních barevných vrstev

Cílem zkoušek bylo najít vhodný způsob prekonsolidace krakel originální malby vykazující ztrátu adheze k podkladu a zpráškovatělé barevné vrstvy souvisejícího nápisu. Vzhledem k dříve odzkoušeným metodám a materiálům byly provedeny pouze menší lokální zkoušky, sloužící spíše k ověření použitelnosti zvoleného postupu.

Pro předzpevnění olupující se barevné vrstvy olejomalb byl převzat odzkoušený 4% (hm.) roztok akrylátové disperze *Dispersion K9* ve vodě. Pro zvýšení smáčivosti podkladu, a tím dosažení lepších výsledků, byla nejprve pod jednotlivé

šupinky aplikována injekční stříkačkou a jehlou směs ethanolu s vodou v poměru 1 : 1. Po aplikaci disperze byly šupinky přitlačeny k podkladu vatovým tamponem (vata obalená mikrotenem). Tento způsob prekonsolidace se při zkouškách projevil jako dobře účinný.

Zpráškovatělou barevnou vrstvu nápisu pod výjevem na klenbě bylo nutné rovněž předzpevnit, aby bylo možné další dočištění. Jako vhodná metoda se osvědčil celoplošný nástřik akrylátové disperze *Medium für Konsolidierung* o 2% koncentraci (hm.) ve vodě.

2.8.2 Zkoušky ověření a doplnění čisticích metod a snímání přemaleb na figurálních výjevech

V případě zkoušek čištění a snímání přemaleb bylo navázáno na technologické postupy aplikované při restaurování v předešlých letech. V kapli sv. Václava byla na úseku přiděleném k restaurování vyzkoušena účinnost vybraných ověřených materiálů a postupů a na základě výsledků byly provedeny dodatečné zkoušky.

Prachový depozit vyskytující se na celé ploše malby bylo možné účinně odstranit čištěním mokrou cestou mikroporézní houbou *Blitz-fix* smočenou ve vodě.

Na figurálních nástěnných malbách byly přítomny nečistoty mastného charakteru obsahující pravděpodobně saze. Malby rovněž obsahovaly dvě vrstvy přemaleb. Nejmladší druhotné barevné vrstvy bylo možné díky vodorozpustné povaze pojiva odstranit totožným způsobem jako prachový depozit, přičemž pro lokální dočištění, zejména v místech úplné ztráty barevné vrstvy, byl na základě pozitivních zkušeností z předchozí etapy v kapli sv. Josefa³⁸ odzkoušen isopropanol, aplikovaný měkkým zubním kartáčkem, který se pro tento účel ukázal jako dostatečně účinný. Pojivo starší vrstvy přemaleb je však pravděpodobně na olejové bázi, tudíž odstranění výše uvedeným způsobem bylo neúspěšné, stejně jako v případě mastných nečistot. Ty ale bylo možné v kapli sv. Josefa isopropanolem odstranit. Jako poměrně účinný prostředek k odstranění přemaleb se v předešlých etapách restaurování osvědčil čisticí carbopolový gel, připravený dle následujícího receptu:

- 2 g *Carbopol® EZ-2*
- 15 ml vody

---

³⁸ POLÁKOVÁ, Martina a Barbora VAŘEJKOVÁ. *Restaurátorská dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Josefa v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.

- 4 kapky čpavkové vody.
- 4 kapky tenzidu (= 1–2 g) *Ethomeen*® C 25 (detergent); (v předešlých letech byl použit Triton X-100).

Do takto připraveného gelu byla přidána rozpouštědlová směs 50 ml vody a 50 ml acetonu.

Směs byla postupně nanášena špachtlí v silnější vrstvě na povrch přemalby a ponechána působit přibližně pět minut. Poté byla vrstva gelu mechanicky sejmuta špachtlí a dočištěna pomocí vaty smočené v acetonu. Počet aplikací gelu a doba jeho působení se opakovala dle potřeby. Tento způsob čištění dokázal v kombinaci s mechanickým čištěním odstranit značnou část mastných nečistot a přemaleb.

Odzkoušena byla i směs detergentu *Ethomeen*® C 25 s vodou v poměru 1 : 100 aplikovaná čisticím štětcem, avšak rovněž bez účinku.

Mechanické sejmutí starších přemaleb skalpelem a skelným vláknem bylo možné, ale znamenalo riziko poškození spodní originální barevné vrstvy.

Nově vyzkoušeným čisticím prostředkem, oproti restaurování v letech 2011–2015, byl roztok citrátu amonného, používaný především při čištění závěsných obrazů malovaných olejovými technikami. Roztok citrátu amonného byl připraven dle následujícího receptu:

- 150 ml 25% čpavkové vody
- 100 g kyseliny citronové.

Takto připravený roztok, jehož pH bylo neutrální, měl koncentraci okolo 50 %. Na základě zjištěných poznatků o čištění závěsných obrazů byl roztok naředěn vodou na 2% koncentraci (hm.). Aplikace byla prováděna čisticím štětcem a čištěné místo bylo po krátkou dobu namáháno krouživými pohyby. Případná rezidua byla následně odmyta mikroporézní houbou namočenou ve vodě. Vzhledem k tomu, že 2% koncentrace (hm.) prokázala jen slabý účinek, byla proto navýšena na 5 % (hm.). V tomto případě byl již patrný pozitivní výsledek, především při odstraňování mastných nečistot. Pro odstraňování voděodolných přemaleb byla vyzkoušena 10% koncentrace (hm.), při které byla vrstva přemaleb naměkčena a redukována, ale ne zcela sejmuta.

Jako nejúčinnější způsob odstranění přemaleb s olejovým pojivem se nakonec prokázala kombinace čisticího carbopolového gelu a 10% (hm.) roztoku citrátu amonného ve vodě. Kombinace těchto dvou prostředků způsobila naměkčení a narušení barevné vrstvy přemaleb, která po vyschnutí zkřehla a bylo možné ji bez razantního

poškození originálu opatrně odstranit pomocí skalpelu s vyměnitelnou čepelkou a skelného vlákna.

Dokumentace vizuálního účinku vybraných zkoušek je zahrnuta v obrazové příloze [Obr. 33, s. 92], [Obr. 34, s. 92], [Obr. 35, s. 93] a [Obr. 36, s. 93].

Na základě provedených zkoušek bylo přistoupeno k následujícímu postupu:

- 1) Očištění od prachového depozitu a odstranění vodorozpustných vrstev přemaleb.
- 2) Mokré čištění mikroporézní houbou *Blitz-fix* smočenou ve vodě.
- 3) Dočištění reziduí vodorozpustných přemaleb isopropanolem.
- 4) Redukce rezistentních částí přemaleb a nečistot:
- 5) Chemické čištění carbopolovým gelem.
- 6) Kombinace chemického a mechanického namáhání roztokem citrátu amonného o koncentraci 5 a 10 % (hm.), případně kombinace s carbopolovým gelem.
- 7) Mechanické odstranění zbylých voděodolných přemaleb – mechanicky skalpelem a skelným vláknem.

Výše zmíněné procesy čištění byly prováděny na místech vykazujících stabilní kohezi a adhezi k podkladu. Před celoplošným čištěním a snímáním přemaleb bylo na základě zkoušky popsané výše potřeba provést lokální prekonsolidaci povrchu za použití 4% (hm.) akrylátové disperze *Dispersion K9*.

2.9 Podklady pro rekonstrukce

2.9.1 Výjev na klenbě a související nápis

Již z restaurátorského průzkumu byla v případě výjevu na klenbě patrna velká ztráta původní barevné vrstvy. Po celkovém dočištění malby od depozitů a druhotných zásahů byl tento předpoklad potvrzen. Vzhledem k vývoji koncepce restaurátorských zásahů v letech 2011–2015, požadavkům zadavatele a na základě konzultací s odbornou složkou památkové péče bylo rozhodnuto provést na místech absence barevné vrstvy plnohodnotnou retuš a rekonstrukci.

Pro splnění zadání bylo nutné provést rešerši v dostupných materiálech a dohledat co nejpřesnější předlohu pro daný výjev. Výchozím bodem hledání byl známý Svatováclavský cyklus pro augustiniánský klášter na Zderaze na Novém Městě v Praze vytvořený v roce 1641 malířem Karlem Škrétou (1610–1674). Jistou podobnost v zobrazení představoval výjev *Sv. Václav dává kácat pohanské modly a stavět křesťanské kostely*. Ostatní výjevy však Škrétovým obrazům neodpovídaly.

Na základě bližšího studia publikace *Karel Škréta 1610–1674: his work and his era*.³⁹ byly objeveny grafické listy s vyobrazením scén ze života sv. Václava. Při podrobnějším zkoumání bylo zjištěno, že jednotlivé grafiky uvedené v publikaci mají přiřazená čísla, která však na sebe chronologicky nenavazují. Bylo tedy zřejmé, že počet grafik bude mnohem vyšší než počet výjevů v cyklu od Škréty. Po odborných konzultacích s PhDr. Martinem Mádlem, Ph.D., z Ústavu dějin umění Akademie věd ČR, byl nalezen zdroj těchto grafických listů. Jednalo se o knihu *D. Wenceslao Bohemorum Duci ac Martyri inclyto Sertumz etc.* z roku 1644, popisující život sv. Václava, jenž sepsal zderazský bosý augustinián Jiljí od sv. Jana Křtitele (asi 1605–1661). Text je doplněn grafickými ilustracemi podle Škrétových obrazů od fratera Henricuse (zemřel 1658).

„Obširný životopis sv. Václava doplněný sbírkou epigramů jehož autory jsou bratr Jindřich (frater Henricus), člen augustiniánského konventu při kostele sv. Václava na Zderaze a jeho nadřízený, převor konventu bratr Jiljí od sv. Jana Křtitele (Aegidius a Sant Joanne Baptista), vlastním jménem Daniel Wenzel Himmelstein

---

³⁹ ŠKRÉTA, Karel, Lenka STOLÁROVÁ a Vít VLNAS. *Karel Škréta 1610-1674: his work and his era*. Prague: National Gallery, 2010.

(1605–1661), uznávaný literát a přítel malíře Karla Škréty. Karel Škréta v roce 1638 obdržel významnou a rozsáhlou zakázku, kterou byl Svatováclavský cyklus pro klášter bosých augustiniánů na Zderaze. Vytvořil 32 lunet, ze kterých se dochovalo pouze osm. V námi nabízené knize je všech 32, které podle Škrétových originálů nakreslil a vyryl bratr Jindřich, rytiny Jindřichovy postrádají Škrétovu dramatickост, psychologické detaily, dokonce zcela pomíjí i některé ústřední momenty Škrétových děl, přesto si díky nim můžeme udělat alespoň určitý obrázek významného a většinou nedochovaného cyklu největšího českého malíře doby raně barokní.⁴⁰

V barokní éře se jedná o hojně využívanou předlohu pro zobrazování svatováclavského cyklu (např. v kostele sv. Václava v Broumově). Výtisky knihy jsou v latinském, českém a německém jazyce, ilustrace jsou doplněny latinskými úryvky z Bible, ze Starého zákona, a to včetně odkazů. V této publikaci byly nalezeny předlohy téměř ke všem výjevům na klenbě. Pouze bitevní scéna byla pravděpodobně poskládána z více grafických listů. Bylo tedy zřejmé, že autor maleb v kapli sv. Václava v Klokotech vycházel přímo z ilustrací v této knize a nalezené grafiky tak mohly být využity pro retuše a rekonstrukce.

Na internetových stránkách s elektronickou verzí Svatováclavské Bible⁴¹ byly nalezeny elektronické verze obou překladů, avšak pro potřeby restaurátorského zásahu nebyl text ani ilustrace v dostačující kvalitě. Kvalitnější snímky byly pořízeny kolegyní MgA. Lenkou Sloukovou z latinského výtisku uloženého ve Strahovské knihovně v Praze.

Během rešerší byla nalezena i další vyobrazení podobného námětu, např. Svatováclavský cyklus od Mistra litoměřického oltáře nebo nástěnná malba na severní straně kaple sv. Václava na pražském hradě, avšak žádné z nich nebylo malovaným výjevům tak blízké, jako výše uvedené grafické listy.

Nově odkrytý nápis pod štukovým zrcadlem je napsán v českém jazyce, což je pro dané období velmi atypické. V ostatních částech kostela se české nápisy vyskytují v presbyteriu, na dalších místech jsou nápisy v jazyce latinském. Pod nápisem popisujícím

---

⁴⁰ztichlaklika.cz [online]. 2010 [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://www.ztichlaklika.cz/antikvariat/show/aegidius-a-sancto-joanne-baptista-himmelstein-daniel-wenzel-d-wenceslaobohemorum-duci-ac-martyri-inclyto-sertvm-ortus-vitae-necis-e-duabus-supra-triginta-iconibustotidemque-tetrastichis-velut-e-rosis-quibusdem-contextum-id14824>.

⁴¹ books.google.cz [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002040645&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

scénu zobrazenou na výjevu se ukrýval dobře zachovaný odkaz na konkrétní kapitolu z Bible, který se shodoval s odkazem pod grafickou ilustrací. Přeložením latinského překladu Písma svatého, tzv. Vulgaty pomocí slovníku bylo potvrzeno, že texty obsahově vycházejí z totožné biblické pasáže. Pro přesnou identifikaci textů však bylo potřeba najít odpovídající českou verzi textů. V národní databázi knihoven byl nalezen ještě další výtisk knihy v českém jazyce mladšího data (1661)⁴². Při fyzické prohlídce knihy v klášterní knihovně u minoritů v Brně však bylo zjištěno, že kniha je sice napsána v českém jazyce, avšak texty pod ilustracemi zůstaly v jazyce latinském. Vzhledem k přibližné dataci maleb připadaly v úvahu z dosud vydaných Biblí Bible Kralická, Bible svatováclavská a Bible Melantrichova. Nejpodobnější znění textů i grafická podoba písma byly nalezeny při studiu Starého zákona Bible svatováclavské z roku 1715⁴³, nejednalo se však o přesný přepis. Na základě tohoto zjištění bylo usouzeno, že texty pod malovanými výjevy byly při jejich tvorbě překládány z latiny do českého jazyka in situ. Díky nalezeným podkladům bylo možné provést retuš a rekonstrukci nápisu.

2.9.2 Výjev na oblouku a související nápis na štku

K pašijovému výjevu na oblouku se během restaurování bohužel nepodařilo nalézt žádné grafické předlohy. Jedinou nalezenou analogií jsou vyobrazení na oltáři v kostele Panny Marie Sněžné v Praze. Vzhledem k míře dochování výjevu *Bičování Krista* ale nebyla pro provedení retuší předloha zcela nezbytná.

Nápis odkrytý na štukovém zrcadle lemujícím malovaný výjev se vztahoval k textu na nápisové pásce ve spodní části výjevu. Jednalo se o odkaz na kapitolu a verš v Bibli. Zadáváním jednotlivých slov z nápisové pásky do vyhledávacích databází různých verzí Bible bylo možné dohledat příslušnou kapitolu a verš a následně provést retuš a rekonstrukci chybějících částí nápisu.

---

⁴² JILJÍ OD SV. JANA KŘTITELE. D. Wenceslao Bohemorum Duci ac Martyri inclyto Sertum Ortus, Vitae, Necis ... Contextum ... Wēnec, Blahoslawenému ... Knjžeti Českému, ... Sv Waclawovi, Ze dwauch a Třidceti Růžj ... vwjtý, Bratřj Bosácý Ržádu Swatého Augustýna w Nowém Městě Pražském, ... dedicýrugj a offěrugj ...

⁴³ *Bjblj česká to gest Swaté Pjsmo podlé starožitného a obecného latinského od wsseobecné cýrkwe swaté ržjmské potwrzeného a vžjwaného přeloženj na milostiwé vstanowenj a nařjzenj dwau slawné paměti PP. arcy.* Starý zákon, Díl 1. Zdroj: <https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002040645&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

2.10 Restaurátorský záměr

2.10.1 Koncepce restaurátorských prací

Na základě poznatků zjištěných při uměleckohistorickém, restaurátorském a chemicko-technologickém průzkumu, jehož výsledky jsou popsány v předchozích kapitolách, po poradě se zástupci odboru památkové péče a vlastníkem památky a vzhledem ke koncepci restaurátorských prací v letech 2012–2015 bylo rozhodnuto o odstranění všech nepůvodních vrstev. S ohledem na celkový vzhled a působení památky bylo konstatováno, že technický a estetický stav doplňků (pozdějších druhotných zásahů na malbách, štukách i stěnách) není vyhovující.

V případě malovaných figurálních výjevů na klenbě a vítězném oblouku kaple dojde ke kompletnímu sejmutí přemalob. Malby budou celoplošně retušovány a rekonstruovány v celé ploše, aby bylo opět dosaženo jejich formální a obsahové celistvosti.

K tomuto rozhodnutí vedly následující důvody:

- Stav přemalob (především na výjevu v klenbě kaple) je z důvodu deformace původního ikonografického významu a obsahu výjevů neuspokojivý. Svou technickou a výtvarnou úrovní ruší pozdější zásahy originální dílo.
- Druhotné přemalby jeví známky degradace a bylo by nutné je zásadním způsobem konzervovat, čímž by se mohly stát v budoucnu hůře odstranitelné
- Výsledky zkoušek čištění různými metodami byly úspěšné a umožňují úplné odstranění přemalob při minimální újmě originálních maleb.
- Nalezení velmi přesně odpovídajících předloh ke svatováclavským výjevům na klenbě.

Na štukových partiích dojde k redukci druhotných vápenných nátěrů. Tím bude obnoveno původní tvarosloví a modelace štukové výzdoby, které bylo značně potlačeno silnými druhotnými vápennými vrstvami. Zároveň se však bude dbát, aby nejstarší barokní vrstva nebyla při odstraňování poškozena.

Související nápisy nalezené při sondážním průzkumu pod štukovým zrcadlem výjevu na klenbě a na štukovém rámu výjevu na vítězném oblouku budou retušovány a rekonstruovány na základě rešerší a nalezených předloh.

2.10.2 Návrh postupu restaurátorských prací

Na základě výše zmíněných předpokladů a cílů byl zvolen následující postup restaurátorských prací:

Figurální výjevy

- 1) Celoplošné očištění maleb od prachového a jiného depozitu a sejmutí vodorozpustných přemaleb pomocí mikroporézní houby *Blitz-fix* smočené ve vodě. Lokální dočištění za použití rozpouštědla isopropanol.
- 2) Lokální prekonsolidace krakel originálního povrchu olejomalby jevící známky ztráty adheze za použití 4% (hm.) akrylátové disperze *Dispersion K9*.
- 3) Očištění a sejmutí voděodolných přemaleb a nečistot za pomoci postupu zvoleného na základě provedených zkoušek. Čištění pomocí rozpouštědlového gelu a roztoku citrátu amonného o koncentraci dle potřeby cca 5 nebo 10 % (hm.).
- 4) Hloubková konsolidace prasklin dutin v omítce injektážní směsí na vápenné bázi *Ledan TAI* ve směsi s mramorovou moučkou.
- 5) Plošná fixáž barevné vrstvy figurálních výjevů 3% (hm.) roztokem akrylátové pryskyřice *Paraloid B-72* v xylenu. Fixáž bude plnit ochrannou funkci proti pozdějším doplňkům, zajistí konsolidaci povrchu a barvám částečně navrátí původní barevnou intenzitu.
- 6) Tmelení drobných defektů v polích s olejomalbou a obtmelení vybraných částí zbylého originálu jemným akrylátovým tmelem s obsahem disperze *Dispersion K9*.
- 7) Retuše a rekonstrukce budou v oblasti olejomaleb provedeny ve dvou fázích: nejprve akvarelovými barvami a ve druhé, finální fázi za použití olejopryskyřičných barev.

Štuková výzdoba a související nápisy

- 1) V rámci restaurování přidělených malovaných výjevů však dojde k redukci nátěrů na štuku pouze v bezprostřední blízkosti maleb, tj. v páse o šířce přibližně 4 cm.
- 2) Mechanické sejmutí vápenných nátěrů na štuku a omítce v místě souvisejícího nápisu.

- 3) Celoplošná fixáž souvisejících nápisů 2% (hm.) roztokem akrylátové disperze *Medium für Konsolidierung* ve vodě.
- 4) Povrchová konsolidace nesoudržných štuků nanosuspenzí *CaLoSiL® E25*.
- 5) Injektáž štuků a dutin v oblasti nápisu pomocí injektážní směsi na vápenné bázi *Ledan TAI*.
- 6) Tmelení defektů vápennou maltou o dvou hrubostech.
- 7) Doplnění chybějících partií štuku vápennou maltou.
- 8) Retuš a rekonstrukce nápisů za použití akvarelových barev a mramorové moučky pojené 2% (hm.) arabskou gumou.
- 9) Nátěr odhalených štuků tónovanou vápennou kaší v barvě nejstarší povrchové úpravy.

3. Dokumentace restaurátorského zákroku

3.1 Postup restaurátorských prací

3.1.1 Figurální výjevy

Lokální prekonsolidace originální barevné vrstvy

Vrstvy původní malby na obou výjevech určených k restaurování vykazovaly v některých místech ztrátu adheze barevné vrstvy k podkladu, projevující se tvorbou šupinek, které se odlupovaly od podkladu a hrozilo tak jejich odpadnutí. Z tohoto důvodu bylo nezbytné šupinky před, během i po čištění zajistit a upevnit zpět k podkladu, aby bylo možné následné dočištění barevné plochy malby. Na základě zkušeností z restaurátorského zákroku v kapli sv. Josefa v roce 2015 byl pro tento účel zvolen roztok akrylátové disperze *Dispersion K9* o koncentraci 4 % (hm.) ve vodě. Před aplikací disperze byla vybraná místa podinjektována vodou s ethanolem v poměru 1 : 1 za účelem zvýšení smáčivosti povrchu. Poté byla na konsolidovaná místa injekční stříkačkou aplikována disperze a uvolněné šupiny byly následně přitlačeny k podkladu vatovým tamponem.

Čištění a odstranění přemalob

Plocha obou malovaných výjevů byla nejprve na základě zkoušek celoplošně očištěna od prachových a jiných depozitů mikroporézní houbou *Blitz-fix* smočenou ve vodě, případně vodou a jemným zubním kartáčkem. Tímto způsobem byla z větší části plochy maleb odstraněna i vrstva nejmladších přemalob provedených vodorozpuštěnou technikou, zřejmě temperou. Poté byly malby čištěny stejným způsobem, ale namísto vody byl použit isopropanol. Na takto očištěných partiích maleb však stále v menší míře zůstávala rezidua nejmladší přemalby, a to převážně na plochách s absencí originální barevné vrstvy.

Větší problém však znamenaly starší druhotné přemalby a nečistoty mastného charakteru, vyskytující se na výjevu v klenbě zejména v oblastech oblohy, které se výše popsanou metodou nepodařilo odstranit. Na základě zkoušek bylo rozhodnuto přistoupit na čištění za použití čisticího carbopolového gelu. Ten byl připraven dle následujícího receptu:

- 2 g *Carbopol*® EZ-2
- 15 ml vody
- 4 kapky čpavkové vody
- 4 kapky tenzidu (= 1–2 g) *Ethomeen*® C 25 (detergent).

Do takto připraveného gelu byla přidána rozpouštědlová směs 50 ml vody a 50 ml acetonu.

Hotová směs čisticího gelu byla postupně (plochy cca 10 × 10 cm) nanášena špachtlí na vrstvy přemaleb a nečistot [Obr. 41, s. 96]. Doba působení byla dle potřeby 5–10 minut. Poté bylo největší množství naneseného gelu sejmuto z plochy malby špachtlí a rezidua byla dočišťována acetonem a vatovým tamponem. Díky působení čisticího gelu došlo k naměkčení vrstvy přemaleb a jejich redukci, ne však k úplnému odstranění.

Z důvodů odolnosti zbylých přemaleb a nečistot byl na základě zkoušek zvolen další krok v čisticím procesu, a to čištění pomocí citrátu amonného. Jeho roztok byl připraven následovně:

- 150 ml 25% čpavkové vody
- 100 g kyseliny citronové.

Tento roztok byl následně ředěn vodou dle potřeby 1 : 10, na odolnější místa i 1 : 5.

Roztok byl na přemalby a nečistoty nanášen pomocí čisticího štětce a po krátkém mechanickém namáhání povrchu přemaleb a nečistot byl odmyt vodou a mikroporézní houbou. Tímto způsobem byla malba úspěšně zbavena nečistot mastného charakteru a reziduí vodorozpustných přemaleb, ne však přemaleb voděodolných. Bylo proto rozhodnuto kombinovat nanášení čisticího carbopolového gelu s následným čištěním ředěným roztokem citrátu amonného. Povrch nežádoucích přemaleb byl tímto způsobem maximálně naměkčen a po vyschnutí zkrěhnul natolik, že jej bylo možné opatrně mechanicky odstranit skalpelem a skelným vláknem.

Oba výjevy pak byly dočištěny od možných reziduí po čištění roztokem vody a detergentu *Ethomeen*® C 25 v poměru 1 : 100 pomocí jemného zubního kartáčku a nakonec mikroporézní houbou smočenou ve vodě.

Vápenné přetěry po okrajích obou malovaných výjevů byly mechanicky odstraněny skalpelem.

Přesné vyznačení stavu dochování jednotlivých výjevů je vyznačeno na zákresech zařazených v grafické příloze.

Injektáž

Injektáž byla provedena v místech výskytu hloubkových dutin i menších pohyblivých dutin pod svrchní vrstvou omítky. Oba typy dutin se vyskytovaly zejména v okolí prasklin [Obr.43, s. 97]. Nejprve byla místa pro injektáž předzpevněna koncentrovaným konsolidačním prostředkem na bázi vápna *CaLoSiL® E25* a zastříknuta vodou. Injektáž byla provedena injektážním prostředkem *Ledan TAI* ve směsi s mramorovou moučkou v poměru 2 : 1. Místa byla vždy předvlhčena vodou.

Celoplošná fixáž barevné vrstvy

Nástěnné malby provedené olejovou technikou byly opatřeny ochrannou vrstvou 3% (hm.) již dříve odzkoušeného a prověřeného fixážního roztoku připraveného z akrylátové pryskyřice *Paraloid B-72* a xylenu (v porovnání s toluenem má xylen nižší toxicitu). Konsolidant byl nanesen na celou plochu malovaných výjevů rovnoměrným nátěrem pomocí jemného vlasového štětce. Tento postup a fixážní prostředek byly zvoleny vzhledem k olejovým složkám v pojivu originální barevné vrstvy, které v současné době jeví příznaky zmatnění a ztráty intenzity barev. Vrstva fixáže kromě své ochranné funkce (proti následným doplňkům) také zajišťuje konsolidaci povrchu a částečně navrácí zmatnělé barevné vrstvě její původní barevnou intenzitu.

Tmelení figurálních výjevů

V oblasti malovaných figurálních výjevů se vyskytovaly pouze mělké defekty. Pro tmelení byl s ohledem na citlivost olejových složek originální barevné vrstvy na alkálie, tudíž i na vápno, zvolen jemný akrylátový tmel připravený smícháním mramorové moučky a 10% (hm.) akrylátové disperze *Dispersion K9* a doředěný vodou na potřebnou konzistenci.

Dále byl jemný akrylátový tmel nanášen na místa, kde bylo nutné eliminovat výškový rozdíl mezi silnou vrstvou dochovaného originálu a okolními místy s úplnou absencí barevné vrstvy [Obr. 44, s. 97]. Cílem tohoto postupu bylo zamezit možnosti vzniku nežádoucích vizuálních efektů ve vzniklých přechodech mezi původní malbou, retušemi a rekonstrukcemi.

Tmeleny byly i otvory vzniklé během restaurátorského zásahu při injektáži.

Povrch tmelů byl po zaschnutí trvajícím v řádu několika dnů zbroušen pomocí skalpelu a okolí tmelu bylo dočištěno suchou čistící houbou *Wishab*.

Retuše a rekonstrukce figurálních výjevů

Po odstranění přemaleb a nečistot byla malovaná zrcadla odhalena ve své původní, avšak již značně poškozené podobě. Absence originální barevné vrstvy na malovaných zrcadlech byla v rozmezí 20–50 %. Cílem retuší bylo vizuálně ucelit malby a potlačit místa ztrát originální barevné vrstvy. U malých defektů v zachovalejších částech malby byla využita nápodobivá retuš. V místech rozsáhlejších defektů bylo po domluvě s investorem a zástupci památkové péče rozhodnuto rekonstruovat malby podle dohledaných předloh nebo analogií [2.9 Podklady pro rekonstrukce, s. 40], a to s nezbytným respektováním originálního malířského rukopisu. Dle koncepce byly rekonstrukce prováděny nápodobivým způsobem, ale v mírně snížené intenzitě barevnosti i detailů. Konkrétní přístup se odvíjel od míry zachování originálních partií a rozdílného charakteru nalezených předloh.

Pro výjev na klenbě byla dohledána věrná předloha [Obr.67, s. 110] a několik vzdálenějších předloh, což umožňovalo téměř stoprocentní rekonstrukci. Před samotnými retušemi a rekonstrukcemi bylo potřeba vyhotovit příslušné studie. Šlo především o studii postavy sv. Václava a o studii předmětů (koruny, červené draperie, meče), které byly buď dle předlohy chybějící nebo dochované v malé míře. Podle zbylých fragmentů překreslených na pauzovací papír a nalezené předlohy byla vyhotovena nejprve kresebná a následně barevná studie ve vodorozpustné technice tempery [Obr. 68, s. 110].

Přestože pro výjev na vítězném oblouku nebyla nalezena žádná předloha, provedení retuše bylo rovněž možné, jelikož ztráta barevné vrstvy byla minimální.

Celkově lze konstatovat, že v případě figurálních nástěnných olejomalb bylo v oblastech menších defektů přistoupeno k nápodobivým retuším a rekonstrukcím, a to ve dvou fázích. Nejprve bylo retušováno s pomocí vodorozpustných a snadno reverzibilních akvarelových barev [Obr.47, s. 99] a [Obr.48, s. 100], jež byly nanášeny v tenkých lazurách, vytvářejících dostatečný základ pro finální retuše a rekonstrukce prováděné ve druhé fázi, kdy bylo využito dobrých optických vlastností olejoprskyřičných barev *Mussini* ředěnými lakovým benzínem, které korespondují

s olejovou technikou původních maleb. Zvolený způsob retuší zvýšil reverzibilitu zákroku a minimalizoval riziko případného tmavnutí olejoprskyřičných barev.

3.1.2 Štuková výzdoba a související nápisy

Odkryv souvisejících nápisů, čištění a snímání druhotných nátěrů na části štukových zrcadel a zajištění odpadávajících partií štuků

Nápis popisující odehrávající se scénu, objevený sondážním průzkumem pod malovaným výjevem na klenbě kaple, byl v minulosti překryt několika vrstvami vápenných nátěrů. Vzhledem k vodorozpustné povaze barevné vrstvy bylo rozhodnuto o jeho odkryvu suchou cestou. Pro odstranění vápenných nátěrů byla použita restaurátorská kladívka, skalpely a čisticí štětce. Nápis se však v této fázi vzhledem k jeho zpraškovatělé povaze a vodorozpustnosti nepodařilo zcela dočistit a před konečným dočištěním bylo potřeba zvolit vhodnou metodu prekonsolidace. Za prekonsolidační prostředek byla zvolena akrylátová disperze *Medium für Konsolidierung* o 2% koncentraci (hm.) ve vodě. Po tomto kroku bylo možné celý nápis i jeho pozadí mechanicky dočistit skalpely, skelným vláknem a čisticími štětci do maximální možné míry. Nově nalezený text je blíže popsán v kapitole níže [3.2 Nová zjištění během restaurování, s. 53].

Štukové kartuše okolo obou výjevů byly rovněž přetřeny několika vrstvami vápenných nátěrů, částečně deformujících jejich původní tvarosloví. Očištěny byly pouze štuky v bezprostřední blízkosti maleb v pásu širokém přibližně čtyři centimetry, a to za pomoci restaurátorských kladívek, skalpelů a čisticích štětců. Na štuku okolo výjevu *Bičování Krista* na vítězném oblouku byl při čisticím procesu objeven nápis. Nově nalezený text je blíže popsán v kapitole níže [3.2 Nová zjištění během restaurování, s. 53].

Zbývá štuková výzdoba bude očištěna a restaurována v dalších fázích plánovaných restaurátorských prací.

Očištěné části štukové výzdoby, u kterých hrozilo odpadnutí v důsledku ztráty přilnavosti plastických prvků k podkladové omítce, bylo nutné zajistit, aby nedošlo k jejich ztrátě. Zabezpečení těchto rizikových míst bylo provedeno přelepem pomocí gázy a 5% (hm.) derivátu celulosy *Tylose MH300* ve vodě [Obr. 42, s. 96].

Injektáž štukové kartuše a souvisejícího nápisu

Na zajištěných a pohyblivých místech obou štukových zrcadel byla provedena injektáž. Před samotnou injektáží byl na postižená místa injekční stříkačkou vpravován koncentrovaný konsolidační prostředek na bázi vápna *CaLoSiL® E25* za účelem předzpevnění nesoudržných materiálů štuků. Místo bylo poté zastříknuto vodou, aby se zabránilo vzniku bílého zákalu. Jako injektážní prostředek byl použit *Ledan TA1* smíchaný s mramorovou moučkou v poměru 2 : 1 a doředěn dle potřeby vodou.

Štukové prvky, které kvůli velmi hladkému povrchu omítek zcela odpadávaly, bylo vhodnější transferovat a následně, po jemném narušení podkladové omítky, přichytit zpět na původní místo totožnou injektážní směsí.

V místě posledního slova (*húmně*) souvisejícího nápisu pod výjevem na klenbě se vyskytovala místa vykazující ztrátu adheze v nejsvrchnějších tenkých vrstvách, což způsobovalo vznik oddělených vyboulených míst v oblasti písma. Tato místa byla nejprve injektována hustou směsí injektážního prostředku *Ledan TA1* a vody s lihem v poměru 1 : 1 s předvlhčením lihem. Po vyschnutí bylo přistoupeno ke zpevnění nepřichycených oddělených a nesoudržných omítkových vrstev koncentrovaným konsolidačním prostředkem na bázi vápna *CaLoSiL® E25*. Místa byla zastříknuta vodou a celý proces zpevnění byl čtyřikrát zopakován vždy s odstupem jednoho dne. Následně byla místa doinjektována totožnou směsí jako na počátku, pouze řidší.

Strukturální konsolidace nesoudržného povrchu štuku

Očištěné štuky na kartuši okolo výjevu na vítězném oblouku byly značně nesoudržné. Povrch štuku byl velmi narušený a bylo nutné provést jeho zpevnění. Jako nejvhodnějším prostředkem se vzhledem k materiálové povaze štuků jevila koncentrovaná nanosuspenze na bázi vápna *CaLoSiL® E25*. Konsolidant byl na očištěné části štuků (včetně nápisu na štuku) nanášen po částech štětcem s měkkým vlasem a pro zamezení vzniku zákalu vždy zastříknut vodou. Celá aplikace proběhla ve dvou kolech s odstupem několika dnů mezi jednotlivými koly.

Tmelení písma a štukových kartuší, modelace chybějících částí štuku

Ve štukových částech a v oblasti nápisu pod výjevem na klenbě byly použity dva druhy vápenného tmelu:

- hrubší tmel pro tmelení větších defektů a modelaci chybějících částí

- štukové výzdoby; složení: 1 obj. díl jemně prosátého písku, 2 obj. díly mramorové moučky a 1 obj. díl vápna,
- jemný tmel na drobné defekty a finální dotmelení; složení: 2 obj. díly mramorové moučky a 1 obj. díl vápna.

Chybějící části štukové výzdoby byly domodelovány hrubším vápenným tmelem. Povrch doplňků byl uhlazen a po vytvrnutí přetřen vápenným pačokem. Povrch štku byl před tmelením důkladně provlhčen vodou.

Retuše a rekonstrukce souvisejících nápisů, povrchová úprava odkrytých částí štku

Související nápisy u obou výjevů se podařilo identifikovat a byly rekonstruovány na základě nalezených analogií ve Starém zákoně [2.9 Podklady pro rekonstrukce, s. 40] a [Obr. 69, s. 111]. Všechny texty byly retušovány a rekonstruovány vodorozpustnými reverzibilními akvarelovými barvami nápodobivou retuší. Šedé pozadí textu na klenbě bylo v místech světlých defektů doretušováno akvarelovými barvami a tmavé oblasti byly naopak zesvětleny mramorovou moučkou pojenou 2% (hm.) arabskou gumou dotónovanou retušovacími akvarelovými barvami.

Povrch odkrytých částí štku byl na tmavších rušivých místech zatřen jednou až dvěma slabými vrstvami vápenné kaše tónované minerálními pigmenty s přídavkem 2% (hm.) disperze *Dispersion K9* ve vodě. Štuková výzdoba bude restaurována v následujících plánovaných fázích restaurátorských prací.

3.2 Nová zjištění během restaurování

3.2.1 Figurální výjevy

Po očištění výjevů byla obnažena originální barevná vrstva, provedená v podobném duchu techniky i kvality zpracování jako barokní malby v presbytáři, jižní oratoři kostela a protější kapli sv. Josefa. Ikonografický význam a samotný obsah výjevů (zejména na klenbě) byly díky očištění mnohem lépe čitelné. Původní barokní výmalba byla prokazatelně vyšší technické i výtvarné úrovně. Pod vrstvou přemaleb byly ukryty mnohé detaily, které je nyní možné prezentovat. Během čištění partií na stěně pod výjevem na klenbě a štku okolo výjevu na vítězném oblouku došlo k odhalení textů, které přímo souvisely se zobrazovanými scénami.

Výjev Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí

Po očištění a sejmutí přemaleb bylo zjištěno, že míra zachování originální barevné vrstvy je přibližně 50 %. I přes tuto ztrátu však byla možná, vzhledem k zachovalým částem, bezproblémová identifikace. Odstranění přemaleb odhalilo mnohé detaily, např. fragment meče položeného na dřevěné nádobě, boty a zdobení suknice sv. Václava, a objasnilo původní pozici malé postavičky sv. Václava, který žne obilí. Kompozici výjevu téměř přesně odpovídal grafický list *IX.* z publikace *D. Wenceslao Bohemorum Duci ac Martyri in clyto Sertumz etc.*, jež vyhotovil dle maleb Karla Škréty frater Henricus ve 2. polovině 17. století (viz kapitola Podklady pro rekonstrukce). Dle této předlohy byla ve výjevu zcela nově doplněna chybějící královská koruna, položená na červené draperii v pravé části výjevu.

3.2.2 Související nápisy

Výjev Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí

Tú chwíli mlátíl pssenicy na húmně, 1. Paralip., c. 21., v. 20

Související text na grafickém listě: *Eo tempore terebat in area triticum.*

1. Paral., c. 21., v. 20.

Plné znění⁴⁴:

Bible Svatováclavská:

Ornan pak když wzhlédl/a widěl Angela/a čtyři fynové geho s ním/fkryli se: nebo toho času mlátil na humně pssenicy.

Vulgata:

Porro Ornan cum suspexisset, et vidisset angelum, quatuorque filii ejus cum eo, absconderunt se: nam eo tempore terebat in area triticum.

Český ekumenický překlad:

Ornán se obrátil a spatřil toho anděla; jeho čtyři synové, kteří byli s ním, se skrývali a Ornán mlátil pšenici.

Bible kralická:

A obrátiv se Ornan, uzřel toho anděla, a čtyři synové jeho s ním skryli se. Ornan pak mlátil pšenici.

Většina odkrytého nápisu, provedeného černou barvou, je zachována, hůře čitelná jsou pouze jednotlivá písmena, zejména ve slově *pssenicy*.

Výjev Bičování Krista – od paty až do ssíge není na niem zdraví

Nově byl odkryt nápis na štukové kartuši s odkazem na kapitolu Starého zákona: *Isa. 1, ver. 6. (Izaiáš, kapitola 1., verš 6.)*

Plné znění:

Bible Svatováclavská

Od paty nohy až do wrchu hlavy/není na něm zdraví: rána/a zfyналoft/a *gizwa oteklá/není obwázána/ani vlečena lékařstwím/ani napufftěna olegem.

Vulgata:

A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas; vulnus, et livor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.

---

⁴⁴ Bible Svatováclavská: books.google.cz [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002040645&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>. Vulgata: www.drbo.org [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://www.drbo.org/lvb/>. Český ekumenický překlad: www.biblenet.cz [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://www.biblenet.cz>. Bible kralická: www.etf.cuni.cz [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/bible.html>.

Český ekumenický překlad:

Od hlavy až k patě nic zdravého není. Samá modřina a jizva i čerstvá rána, nejsou vymačkány ani obvázány ani ošetřeny olejem.

Bible kralická:

Od zpodku nohy až do vrchu hlavy není na něm místa celého, jen rána a zsinalost, a zbití zahojené, aniž se vytlačuje, ani uvazuje, ani olejem změkčuje.

Text v černé barvě na štku je dochován fragmentárně, dobře čitelný je pouze odkaz na verš v. 6. Vzhledem nalezeným podkladům bude možné nápis rekonstruovat.

3.3 Doporučený režim památky

Převážná většina poškození v kapli souvisí se zatékáním do krovu a následně do klenby. Pravidelná kontrola střešní krytiny a oplechování je z tohoto důvodu klíčová. Účinnou prevencí závažných poškození je rovněž pravidelný monitoring střech a maleb v přibližně pětiletých intervalech. Rizikovým místem je větrací průduch v centrálním výjevu, kterým do kaple během srážek zatéká. Tomuto zatékání je nezbytné v co nejbližší době zamezit. Důležité je předcházet případné kondenzaci vzdušné vlhkosti, jež nepříznivě působí na olejomalby. K vhodným preventivním opatřením k omezení kondenzace vzdušné vlhkosti patří například regulace větrání v jarních měsících a jeho omezení na minimum, aby v interiéru docházelo k postupnému zvyšování teploty vzduchu a k eliminaci dosažení hodnot rosného bodu. Režim památky by měl rovněž brát zřetel na zamezení prašnosti, neboť škodí olejomalbám. Pálení svíci v kapli by bylo vhodné vzhledem k sazím a možnosti tvorby depozitu omezit na minimum. Restaurované dílo by mělo být pravidelně kontrolováno zodpovědným restaurátorem (např. v horizontu pěti let) a všechny kroky související s malbami přímo či nepřímo je nutné konzultovat s odborníky památkové péče.

3.4 Použité látky a materiály

Čištění

- voda
- *Blitz-fix*, mikroporézní houba (distributor: Deffner a Johann, ČR)
- isopropanol, organické rozpouštědlo (výrobce: PENTA s .r. o., ČR)
- aceton, organické rozpouštědlo (výrobce: PENTA s .r. o., ČR)
- *Ethomeen® C 25*, (detergent) tenzid (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- *Carbopol® EZ-2*, polymer zesíťovaný na kyselinu akrylovou (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- kyselina citronová *Castello* (dodavatel: Lidl Česká republika v.o.s.)
- čpavková voda 24–25% (výrobce: Proxim s. r. o., ČR)

Konsolidace, prekonsolidace, injektáž

- *Dispersion K9*, akrylátová disperze (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- *Medium für Konsolidierung*, akrylátová disperze (výrobce: Lascaux, Švýcarsko)
- *Tylose MH300*, derivát celulosy (distributor: Deffner a Johann, ČR)
- *Ledan TAI*, injektážní směs na vápenné bázi (výrobce: Tecno Edile Toscana, Itálie)

Strukturální konsolidace

- *CaLoSiL® E25*, vápenná nanosuspenze v ethanolu (Výrobce: IBZ Salzchemie GmbH & Co. KG, Německo)
- voda

Tmelení

- hašené bílé vápno Ca(OH)_2
- křemičitý písek (Stavebniny Litomyšl)
- mramorová moučka (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- *Dispersion K9*, akrylátová disperze (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG)
- *Wishab*, čisticí houba (výrobce: Ceiba s. r. o., ČR)

- technický líh (výrobce: Severochema, ČR)

Celoplošná ochranná fixáž barevné vrstvy

- *Paraloid B-72*, akrylátová pryskyřice (distributor: Deffner a Johann, ČR)
- xylen, organické rozpouštědlo (výrobce: PENTA s .r. o., ČR)

Retuše a rekonstrukce

- akvarelové barvy (výrobce Winsor & Newton, Velká Británie)
- olejoprskyřičné barvy *Mussini* (výrobce: Schmincke, Německo)
- *White spirit*, lakový benzín (výrobce: PENTA s .r. o., ČR)
- arabská guma (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- práškové minerální pigmenty (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo) hašené bílé vápno Ca(OH)_2

4. Závěr

Bakalářská práce předpokládá rozšířenou restaurátorskou dokumentaci zahrnující průzkum a dokumentaci komplexního restaurátorského zásahu. Úsek přidělený k restaurování je součástí barokní výmalby kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech, datované k počátku 18. století sestává ze dvou malovaných výjevů ve štukových rámcích. Výjev v jihozápadní části klenby kaple je součástí svatováclavského cyklu a zobrazuje námět „Sv. Václav seje, žne a mlátí obilí“. Na vítězném oblouku oddělujícím kapli od hlavní lodi je zobrazen pašijový výjev „Bičování Krista“, korespondující s mariánskou tematikou nástěnných maleb kostela.

Na základě provedeného restaurátorského průzkumu bylo možné stanovit míru dochování originální malby. V případě svatováclavského výjevu se jednalo o přibližně 50 %, u pašijového výjevu asi 80 % dochované originální malby. Během sondážního průzkumu byl dle předpokladů objeven související, poměrně dobře čitelný nápis na stěně pod zrcadlem na klenbě obsahující úryvek z Bible doplněný odkazem a méně zachovalý nápis na části štukové kartuše ohraničující výjev na vítězném oblouku s odkazem na pasáž v Bibli vztahující se k nápisové pásce ve spodní části malby. Na základě výsledků chemicko-technologického průzkumu lze předpokládat, že původní barevná vrstva malovaných výjevů je provedena pigmenty pojenými pojivem na bázi oleje. Pojivem pigmentů nově odkrytých nápisů je zřejmě vápno. Dále byl určen rozsah poškození a identifikace druhotných zásahů. Objeveny byly dva druhy přemaleb, které vedly ke značné desinterpretaci díla. Starší přemalby mastného charakteru a mladší přemalby provedené patrně v technice suché tempéry. Druhý zmíněný sekundární zásah byl součástí restaurátorských prací v kostele, prováděných dle ústního sdělení pamětníků v 70. letech 20. století.

V rámci zkoušek technologických postupů a materiálů byly provedeny pouze ověřovací a doplňující zkoušky vycházející z poznatků získaných během předchozí etapy restaurování severní boční kaple sv. Josefa v roce 2015. Nejzávažnější problematika se vztahovala k čištění malby od voděodolných nečistot a snímání přemaleb mastného charakteru. Z dříve odzkoušených a ověřených metod se žádná nejevila dostatečně účinná, a proto bylo na základě doplňující zkoušky přistoupeno ke kombinaci chemického a mechanického namáhání rezistentních nečistot a přemaleb za použití carbopolového gelu, roztoku citrátu amonného, čistících štětců, skalpelu a skelného vlákna.

Na malbách byly po očištění provedeny retuše a rekonstrukce, pro něž byly během procesu restaurátorských prací dohledávány potřebné předlohy a podklady. K výjevu na klenbě byla nalezena velmi přesná grafická předloha z knihy o životě sv. Václava pocházející z roku 1649, která byla spolu s vyhotovenou barevnou přípravnou studií hlavním podkladem pro provedení rekonstrukcí. K výjevu na vítězném oblouku nebyla nalezena žádná odpovídající předloha, což však vzhledem k malému procentu ztráty originální barevné vrstvy nebylo pro proces retušování komplikací. V případě nalezených nápisů byla jako podklad pro jejich doplnění použita Bible svatováclavské z roku 1715.

Restaurátorský průzkum a záměr je rovněž zdokumentován v obrazové a grafické příloze.

III. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

1. Literatura

DVORSKÝ, Jiří a Eliška FUČÍKOVÁ. *Dějiny českého výtvarného umění*. Díl 2/1-2. Od počátků renesance do závěru baroka. [Ed.]: Dvorský, Jiří - Fučíková, Eliška. Praha : Academia, 1989. 905 s., obr. příl. ISBN:80-200-0069-0.

HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Přeložil Allan PLZÁK. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-902-4.

HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. 2. dopl. vyd. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje ve spolupráci s Propagační tvorbou Praha, 1980.

HOŠNA, Jiří. *Druhý život svatého Václava*. Praha: ISV, 1997. ISBN 8085866277.

JILJÍ OD SV. JANA KŘTITELE. D. *Wenceslao Bohemorum Duci ac Martyri inclyto Sertum Ortus, Vitae, Necis ... Contextum ... Wēnec, Blahoslawenému ... Knjžeti Czeskému, ... Sv Waclawowi, Ze dwauch a Třidceti Růžj ... vwjtý, Bratřj Bosácý Ržádu Swatého Augustýna w Nowém Městě Pražském, ... dedicýrugj a offěrugj ...* Pragae: Typographia Urbani Goliae, 1661.

MORA Paolo, MORA, Laura a Paul PHILIPPOT. *Conservation of Wall Paintings*. London 1984.

OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.

OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Světecké obrazové cykly na jihu Čech*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2011. Monumenta. ISBN 978-80-85033-36-6.

ŠIMŮNKOVÁ, Eva a Tatjana BAYEROVÁ. *Pigmenty*. 3., upr. vyd. Praha: Společnost pro technologie ochrany památek - STOP, 2014. ISBN 978-80-86657-17-2.

SLÁNSKÝ, Bohuslav. *Technika malby*. Díl I., Malířský a konzervační materiál. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-624-X.

SLÁNSKÝ, Bohuslav. *Technika malby. Díl II., Průzkum a restaurování obrazů. Vyd. 2.* Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-623-1.

ŠKRÉTA, Karel, Lenka STOLÁROVÁ a Vít VLNAS. *Karel Škréta 1610-1674: his work and his era.* Prague: National Gallery, 2010. ISBN 978-80-7035-459-9.

ŠOTEK, Ladislav. *Mariánské poutní místo Klokoty. Vydání druhé, upravené.* Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. ve spolupráci s Římskokatolickou farností Tábor-Klokoty, 2014. ISBN 978-80-260-8226-2.

VANĚČEK, Ivan. *Nástěnné malby.* Praha: Společnost pro technologie ochrany památek - Stop, 2000. ISBN 80-902668-3-5.

ZELINGER, Jiří. *Chemie v práci konzervátora a restaurátora. 2., přeprac. a dopl. vyd.* Praha: Academia, 1987.

2. Seznam použitých pramenů

BARTŮŇKOVÁ, Lucie a Jan VOJTĚCHOVSKÝ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. 2012.

BARTŮŇKOVÁ, Lucie a Jan VOJTĚCHOVSKÝ. *Restaurátorský průzkum a dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v západní části presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. 2012.

LESNIAKOVÁ, Petra. *Mikroskopický průzkum vzorků z nástěnné malby: Klokoty, kostel Nanebevzetí Panny Marie, kaple sv. Josefa*. Litomyšl, červenec 2016.

POLÁKOVÁ, Martina a Barbora VAŘEJKOVÁ. *Restaurátorská dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Josefa v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016.

ŠIMÁNEK, Petr. *Restaurování nástěnných maleb v prostoru jižní oratoře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Bakalářská práce. FR UPCE. Vedoucí práce Mgr. art. Jan Vojtěchovský. Litomyšl, 2015.

3. Databáze a internetové zdroje

Biblenet.cz

Books.google.cz

Drbo.org

Etf.cuni.cz

Milujte.se

Ztichlaklika.cz

IV. SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ARNMS - Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita

č. – číslo

č. j. – číslo jednací

ČR – Česká republika

FR – Fakulta restaurování

IR – infrared/infrared radiation

KP – Kulturní památka

MPR – Městská památková rezervace

NPÚ – Národní památkový ústav

obr. – obrázek

s. – strana

tab. - tabulka

UPCE - Univerzita Pardubice

UV – ultraviolet

ÚOP – Územní odborné pracoviště

§ - paragraf

% - procento

% (hm.) – hmotnostní procenta

V. SEZNAM TABULEK

Tab. 01: Sonda 2: tabulka s popisem jednotlivých vrstev.	31
Tab. 02: Sonda 3: tabulka s popisem jednotlivých vrstev.	31

VI. SEZNAM OBRAZOVÝCH A GRAFICKÝCH PŘÍLOH

Obr. 01: Pohled na poutní areál Klokoty ze západu.....	72
Obr. 02: Půdorys poutního areálu Klokoty. Kaple sv. Václava je označena číslem 13.....	72
Obr. 03: Celkový pohled na nástropní malby v kapli sv. Václava směrem z hlavní lodi. Foto: Martina Poláková.	73
Obr. 04: Celkový pohled na vítězný oblouk z hlavní lodi kostela. Foto: Martina Poláková.	73
Obr. 05: Přidělený úsek k restaurování na klenbě (vyznačen červeně) Foto: Martina Poláková - upraveno.	74
Obr. 06: Přidělený úsek k restaurování na vítězném oblouku (vyznačen červeně). Foto: Martina Poláková - upraveno.	74
Obr. 07: Grafická dokumentace malby na klenbě (svatováclavský výjev) – stav dochování.	75
Obr. 08: Grafická dokumentace malby na klenbě (svatováclavský výjev) – poškození.	76
Obr. 09: Grafická dokumentace malby na klenbě (svatováclavský výjev) – provedený zásah.	77
Obr. 10: Grafická dokumentace malby na vítězném oblouku (pašijový výjev) – stav dochování.....	78
Obr. 11: Grafická dokumentace malby na vítězném oblouku (pašijový výjev) – poškození.	79
Obr. 12: Grafická dokumentace malby na vítězném oblouku (pašijový výjev) – provedený zásah.....	80
Obr. 13: Výjev na klenbě. Stav před restaurováním.	81
Obr. 14: Výjev na klenbě. Stav po restaurování.....	81
Obr. 15: Pašijový výjev na vítězném oblouku. Stav před restaurováním.	82
Obr. 16: Pašijový výjev na vítězném oblouku. Stav po restaurování.	82
Obr. 17: Výjev na klenbě. Stav před restaurováním, umělé bílé světlo.	83
Obr. 18: Průzkum v UV záření. Výjev na klenbě. Stav před restaurováním. Výrazně fluoreskující pravděpodobně části malby s originální barevnou vrstvou, neluminují vrstev nejmladších přemalob.....	83
Obr. 19: Výjev na vítězném oblouku. Stav před restaurováním, umělé bílé světlo.....	84
Obr. 20: Průzkum v UV záření. Výjev na vítězném oblouku.	84
Obr. 21: Průzkum v bočním nasvícení. Detail malby na klenbě v oblasti horní části výjevu. Stav před restaurováním. V místech větších ztrát původní barevné vrstvy jsou lépe čitelné ostrůvky originálu.....	85

- Obr. 22:** Průzkum v bočním nasvícení. Detail pravé části malby na vítězném oblouku. Stav před restaurováním. Patrné zvýraznění struktury podkladové omítky a barevné vrstvy přemaleb..... 85
- Obr. 23:** Sondážní průzkum. Sonda S1 odhalující zachovalou část nápisu na stěně pod středovou partií štukového zrcadla se svatováclavským výjevem.. 86
- Obr. 24:** Sondážní průzkum. Stratigrafická sonda S2 na štukové stužce vpravo na kartuši okolo svatováclavského výjevu: 0) světlý vápenný štuk, 1) vrstva okrově žluté se zlacením, 2) světle zelený nátěr, 3) tmavě šedý nátěr, 4) světle šedý nátěr, 5) několik vrstev bílého vápenného nátěru. 86
- Obr. 25:** Sondážní průzkum. Stratigrafická sonda S3 na stěně stěně pod středovou partií štukového zrcadla se svatováclavským výjevem: 0) světlý podklad, vápenný nátěr (podklad písma), 1) tmavě šedý nátěr, 2) světle šedý nátěr, 3) 1–2 vrstvy bílého vápenného nátěru, 4) vrstva světlého okrově-oranžového nátěru, 5) vrstva světle šedavého nátěru (nečistoty?), 6) vrstva světlého okrově-oranžového nátěru. 87
- Obr. 26:** Detail malby na klenbě: střední část výjevu (stěna stodoly). Stav před restaurováním. Detail poškození: biologické napadení..... 88
- Obr. 27:** Detail malby na klenbě: část postavy sv. Václava. Stav před restaurováním. Detail poškození: prasklina v omítce..... 88
- Obr. 28:** Detail malby na klenbě: oblast pohoří na horizontu v levé části výjevu. Stav před restaurováním. Detail poškození: krakeláž a ztráta adheze původní barevné vrstvy s podkladem. 89
- Obr. 29:** Detail malby na klenbě: levá horní část výjevu v oblasti oblohy, rozhraní mezi malbou a štukem. Stav před restaurováním. Vápenné přetěry vzniklé při druhotných úpravách štuků zasahující do plochy malby. 89
- Obr. 30:** Detail výjevu na vítězném oblouku: levý kraj nápisové stužky ve spodní části výjevu. Stav po očištění a sejmutí přemaleb. Detail poškození: ztráta barevné vrstvy a prasklina způsobující výškový rozdíl..... 90
- Obr. 31:** Detail výjevu na klenbě: obloha v levé části výjevu. Stav před restaurováním. Souvislejší modrozelená vrstva starší druhotné přemalby mastného charakteru.....91
- Obr. 32:** Detail výjevu na klenbě: výřez postavy sv. Václava, část červené draperie a dřevěné nádoby v pozadí. Stav před restaurováním. Vrstvy mladší druhotné přemalby provedené pravděpodobně suchou technikou. 91
- Obr. 33:** Výjev na klenbě. Zkoušky čištění a snímání přemaleb. ZC1: čištění mikroporézní houbou a vodou. ZC2: čištění mikroporézní houbou a vodou, dočištění isopropanolem. 92
- Obr. 34:** Výjev na klenbě. Zkoušky čištění a snímání přemaleb. ZC3: čištění carbopolovým gelem..... 92
- Obr. 35:** Výjev na klenbě. Zkoušky čištění a snímání přemaleb. ZC4: čištění koncentrovaným roztokem (50%) citátu amonného ve vodě. 93
- Obr. 36:** Výjev na klenbě. Zkoušky čištění a snímání přemaleb. ZC5: čištění cca 5% (hm.) roztokem citátu amonného ve vodě. 93

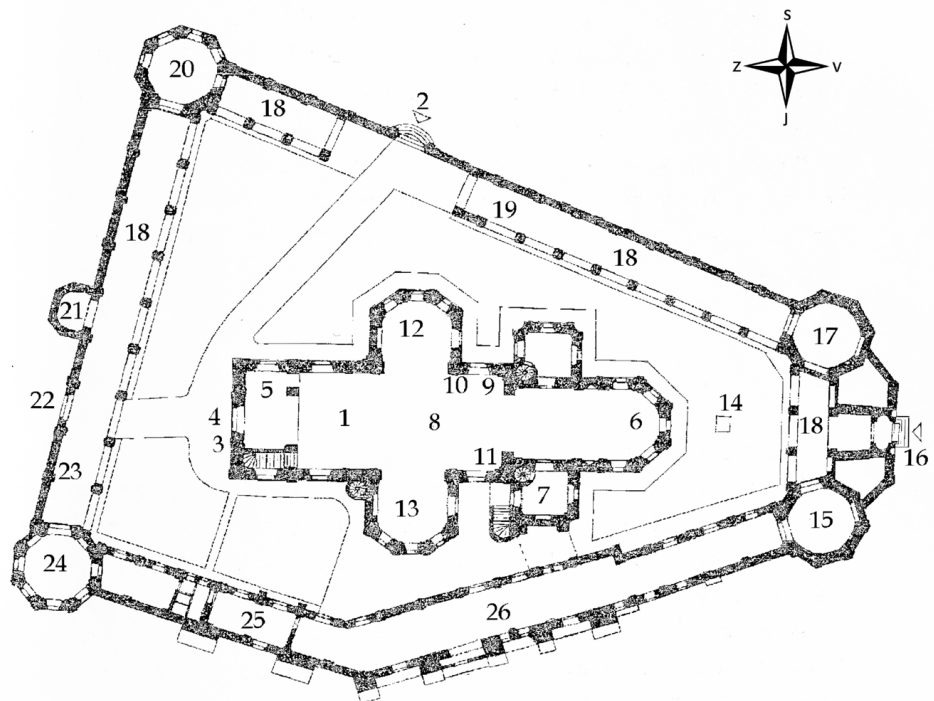
Obr. 38: Nápis na stěně pod výjevem na klenbě. Stav po odkrytí.	94
Obr. 37: Celkový pohled na výjev na klenbě. Stav po očištění depozitů a sejmutí přemaleb.	94
Obr. 39: Celkový pohled na výjev na vítězném oblouku. Stav po očištění depozitů a sejmutí přemaleb.	95
Obr. 40: Související nápis na štukové kartuši okolo výjevu na vítězném oblouku. Stav po odkrytí.	95
Obr. 41: Výjev na klenbě: oblast oblohy v pravé části výjevu. Stav v průběhu čištění: nanášení carbopolového gelu.	96
Obr. 42: Horní část tukové kartuše okolo výjevu na klenbě. Zajištění odpadávající částí pomocí přelepů.	96
Obr. 43: Výjev na klenbě. Stav v průběhu injekáže.	97
Obr. 44: Výjev na klenbě: Fragmenty spodní poloviny postavy sv. Václava. Stav v průběhu tmelení: obtmelování fragmentů původní barevné vrstvy.	97
Obr. 45: Detail výjevu na klenbě: výřez z postavy sv. Václava. Stav před restaurováním.	98
Obr. 46: Detail výjevu na klenbě: výřez z postavy sv. Václava. Stav po očištění a sejmutí přemaleb.	98
Obr. 47: Výjev na klenbě. Stav po první fázi retuší: podložení míst s úplnou ztrátou barevné vrstvy akvarelovými barvami.	99
Obr. 48: Výjev na vítězném oblouku. Stav po první fázi retuší: podložení míst s úplnou ztrátou barevné vrstvy akvarelovými barvami.	100
Obr. 49: Detail výjevu na klenbě: postava sv. Václava. Stav před restaurováním.	101
Obr. 50: Detail výjevu na klenbě: postava sv. Václava. Stav po restaurování.	101
Obr. 51: Detail výjevu na klenbě: pravá spodní část výjevu. Nahoře: stav před restaurováním, dole: stav po očištění a sejmutí přemaleb.	102
Obr. 52: Detail výjevu na klenbě: pravá spodní část výjevu. Stav po restaurování.	102
Obr. 53: Detail výjevu na klenbě: levá část výjevu (mužská postava se snopy pšenice, sv. Václav seje pšenici). Nahoře: stav před restaurováním, dole: stav po očištění, sejmutí přemaleb a vytmelení.	103
Obr. 54: Detail výjevu na klenbě: levá část výjevu (mužská postava se snopy pšenice, sv. Václav seje pšenici). Stav po restaurování.	103
Obr. 55: Výjev na klenbě: štuková kartuš vlevo. Stav po očištění. Detail poškození: ztráta části štukového rámu štuk.	104
Obr. 56: Výjev na klenbě: štuková kartuš vlevo. Stav po dotmelení chybějící části šuku.	104

Obr. 57: Související nápis pod výjevem na klenbě. Stav po prefixáži, dočištění a vytmelení.....	105
Obr. 58: Související nápis pod výjevem na klenbě. Stav po restaurování.....	105
Obr. 59: Detail souvisejícího nápisu pod výjevem na klenbě. Stav po prefixáži, dočištění a vytmelení.	106
Obr. 60: Detail souvisejícího nápisu pod výjevem na klenbě. Stav po restaurování.....	106
Obr. 61: Detail výjevu na vítězném oblouku: mužská postava vedoucí Krista k bičování. Stav před restaurováním.....	107
Obr. 62: Detail výjevu na vítězném oblouku: mužská postava vedoucí Krista k bičování. Stav po restaurování.	107
Obr. 63: Detail výjevu na vítězném oblouku: mužská postava s dŭtkami bičující Krista. Stav před restaurováním.	108
Obr. 64: Detail výjevu na vítězném oblouku: mužská postava s dŭtkami bičující Krista. Stav po restaurování.....	108
Obr. 65: Detail výjevu na vítězném oblouku: nápisová páska ve spodní části výjevu a související nápis na štukové kartuši. Stav po restaurování.	109
Obr. 66: Výjev na vítězném oblouku: nápis na štukové kartuši. Stav po restaurování.....	109
Obr. 67: Nalezená grafická předloha ke svatováclavskému výjevu. Foto: Lenka Slouková.....	110
Obr. 68: Vyhotovená přípravná skica ve vodové technice temperry ke svatováclavskému výjevu.....	110
Obr. 69: Nalezené texty ve Svatováclavské Bibli s vyznačenými úryvky. Nahoře: pasáž vztahující se k nápisu pod svatováclavským výjevem, dole: pasáž, na níž odkazuje nápis na štukové kartuši okolo pašijového výjevu na vítězném oblouku. Upraveno.	111

VIII. OBRAZOVÁ A GRAFICKÁ PŘÍLOHA

Obr.01: Pohled na poutní areál Klokoty ze západu. Zdroj: <http://www.milujte.se/view.php?cisloclanku=2013070001>.

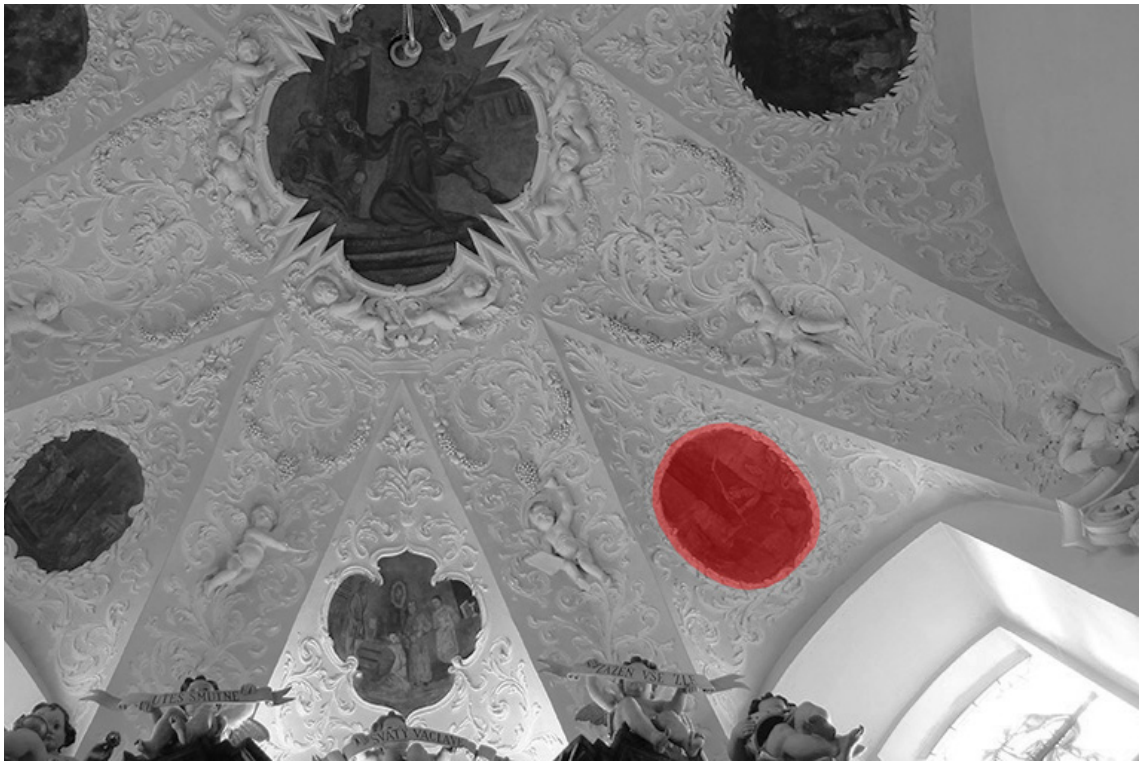
Obr.02: Půdorys poutního areálu Klokoty. Kaple sv. Václava je označena číslem 13.

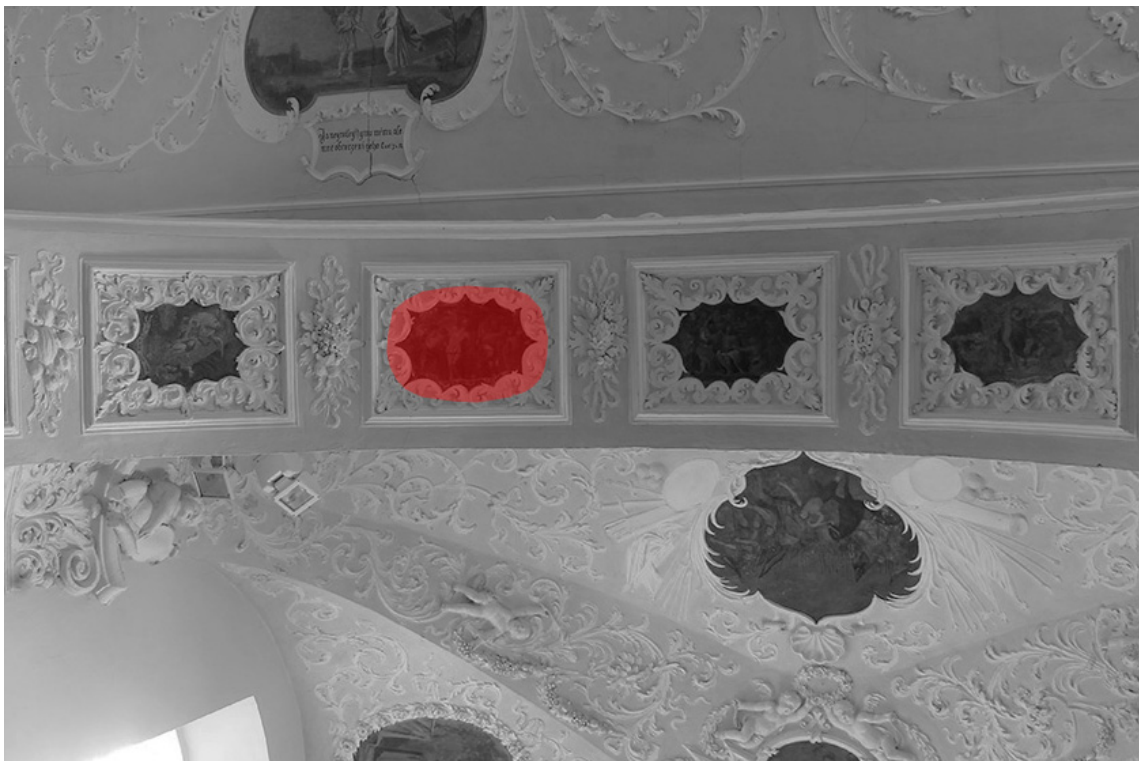
Obr. 03: Celkový pohled na nástropní malby v kapli sv. Václava směrem z hlavní lodi. Foto: Martina Poláková.

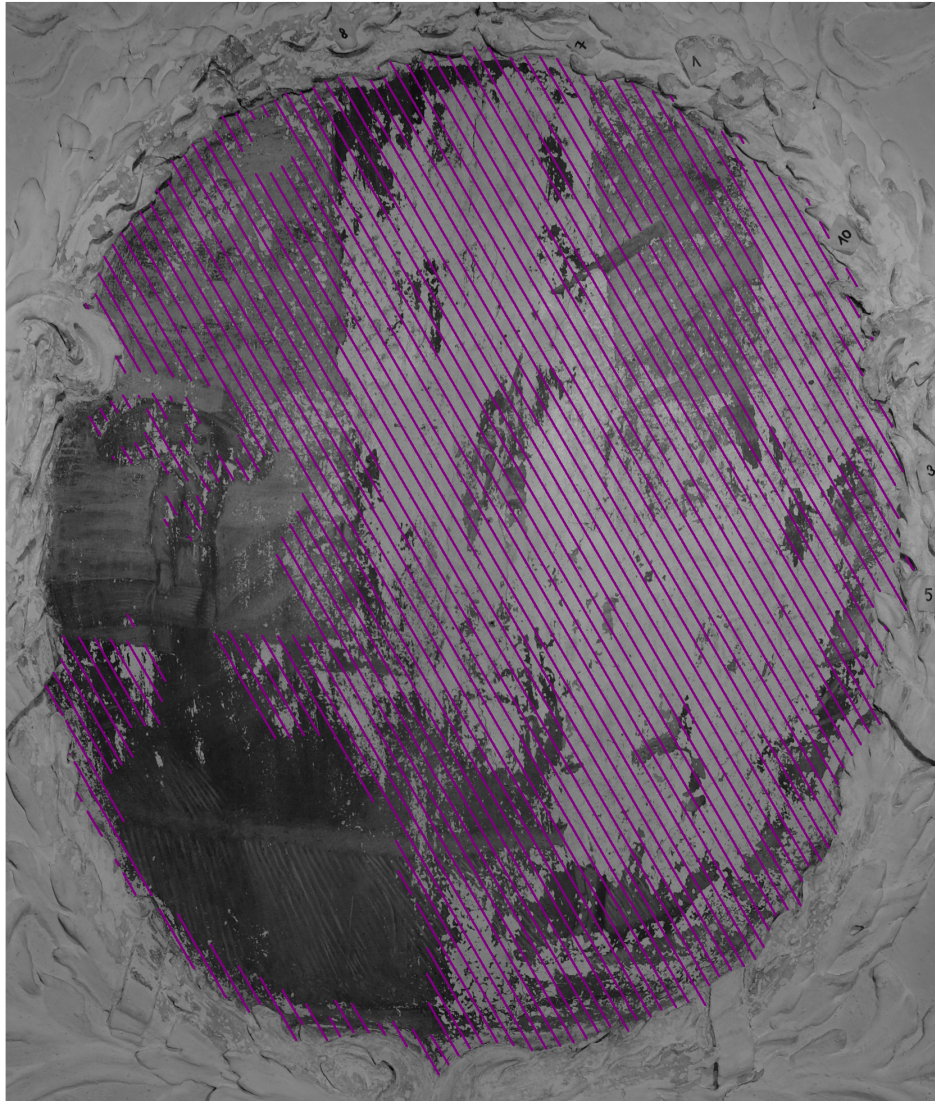
Obr. 04: Celkový pohled na vítězný oblouk z hlavní lodi kostela. Foto: Martina Poláková.

Obr. 05: Přidělený úsek k restaurování na klenbě (vyznačen červeně) Foto: Martina Poláková - upraveno.

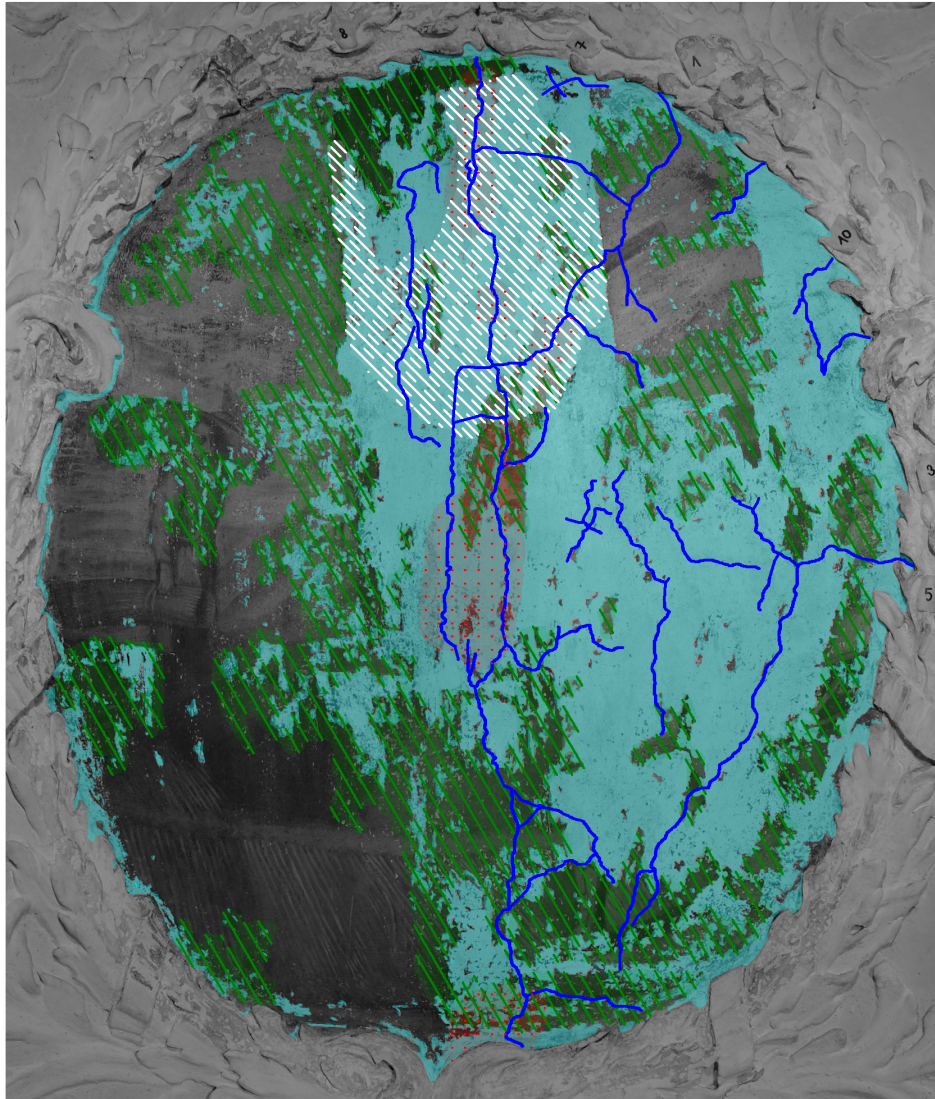

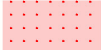
Obr. 06: Přidělený úsek k restaurování na vítězném oblouku (vyznačen červeně). Foto: Martina Poláková - upraveno.

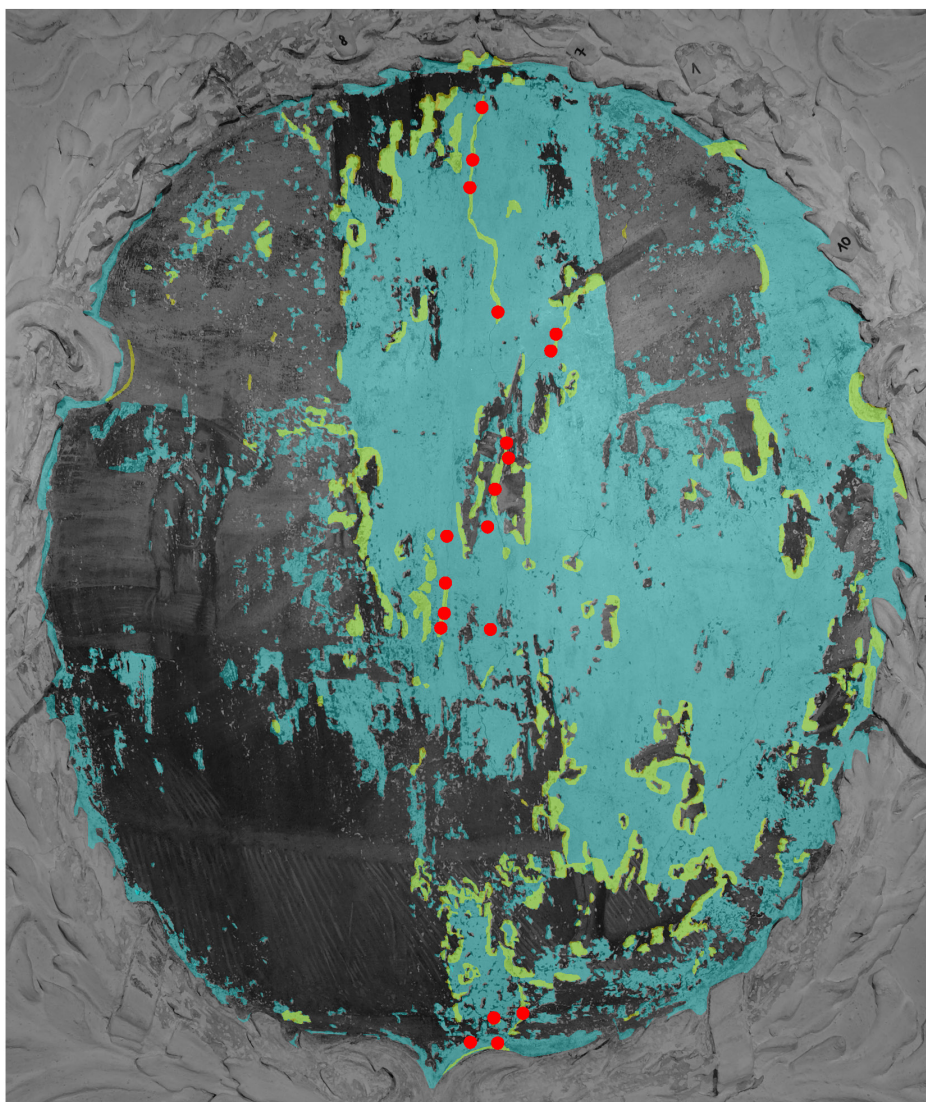
	celek	0.390 m ²	99.49%
	přemalba	0.320 m ²	81.63%

Obr. 07: Grafická dokumentace malby na klenbě (svatováclavský výjev) – stav dochování.

	celek	0.390 m ²	99.52%
	ztráta adheze barevné vrstvy	0.140 m ²	35.72%
	úplná ztráta barevné vrstvy	194892.850 mm ²	49.73%
	mikrobiologické napadení	0.040 m ²	10.21%
	praskliny	4.400 m	-
	dutiny	0.010 m ²	2.55%

Obr. 08: Grafická dokumentace malby na klenbě (svatováclavský výjev) – poškození.

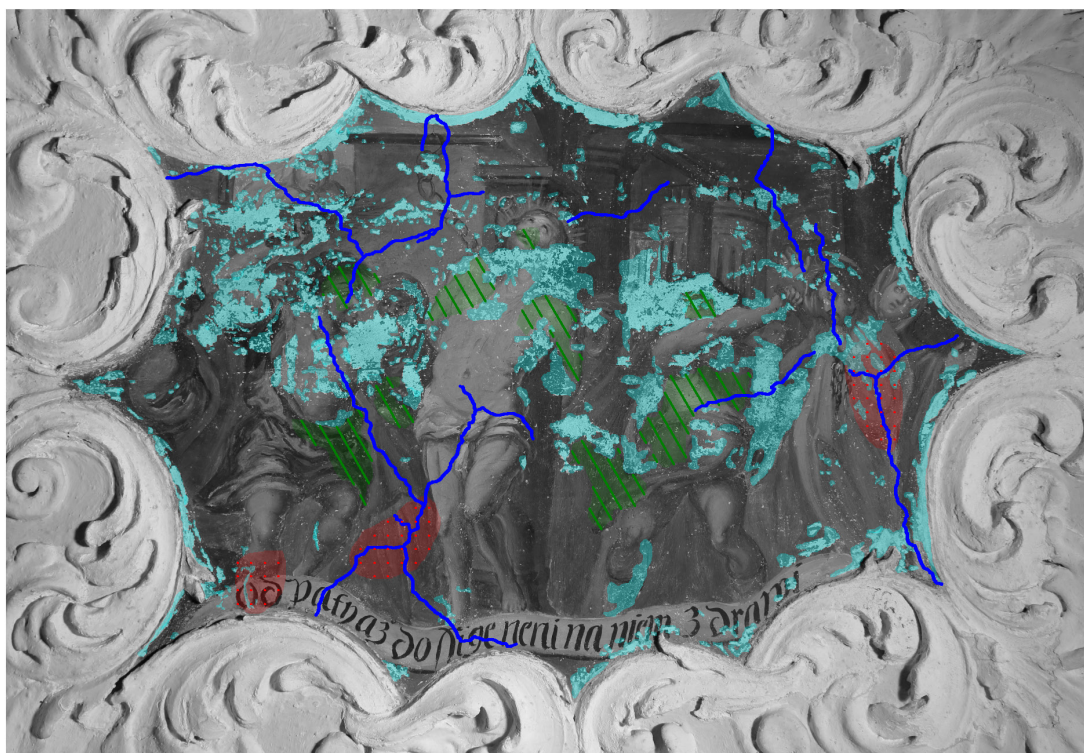
	celek	0.390 m ²	99.52%
	injektáž	0.000 m ²	0.00%
	nové tmely	22767.960 m ²	5.81%
	retuše a rekonstrukce	194867.780 m ²	49.73%

Obr. 09: Grafická dokumentace malby na klenbě (svatováclavský výjev) – provedení zásah.

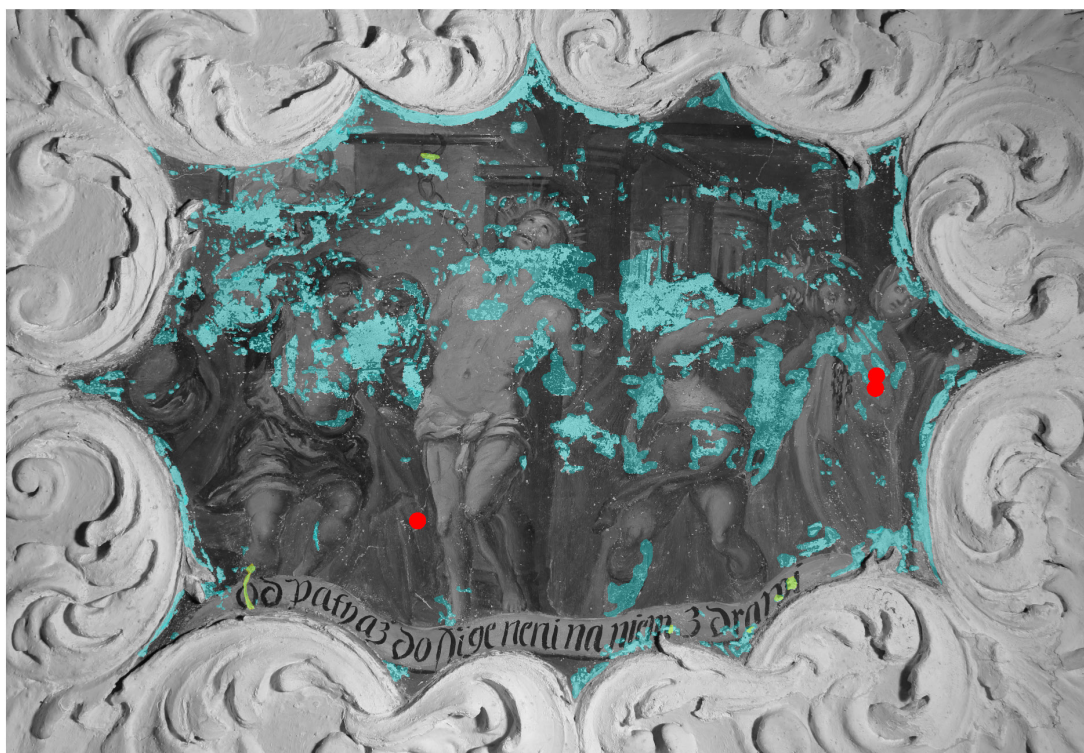
	celek	0.140 m ²	101.26%
	přemalba	58683.310 mm ²	42.45%

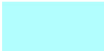
Obr. 10: Grafická dokumentace malby na vítězném oblouku (pašijový výjev) – stav dochování.

	celek	0.140 m ²	101.26%
	ztráta adheze barevné vrstvy	6712.950 mm ²	4.86%
	úplná ztráta barevné vrstvy	26929.100 mm ²	19.48%
	praskliny	1.540 m	-
	dutiny	4251.780 mm ²	3.08%

Obr. 11: Grafická dokumentace malby na vítězném oblouku (pašijový výjev) – poškození.

	celek	0.140 m ²	101.26%
	injektáž	0.000 m ²	0.00%
	nové tmely	235.510 mn	0.17%
	retuše a rekonstrukce	26929.100 l	19.48%

Obr. 12: Grafická dokumentace malby na vítězném oblouku (pašijový výjev) – provedený zásah.

Obr. 13: Výjev na klenbě. Stav před restaurováním.

Obr. 14: Výjev na klenbě. Stav po restaurování.

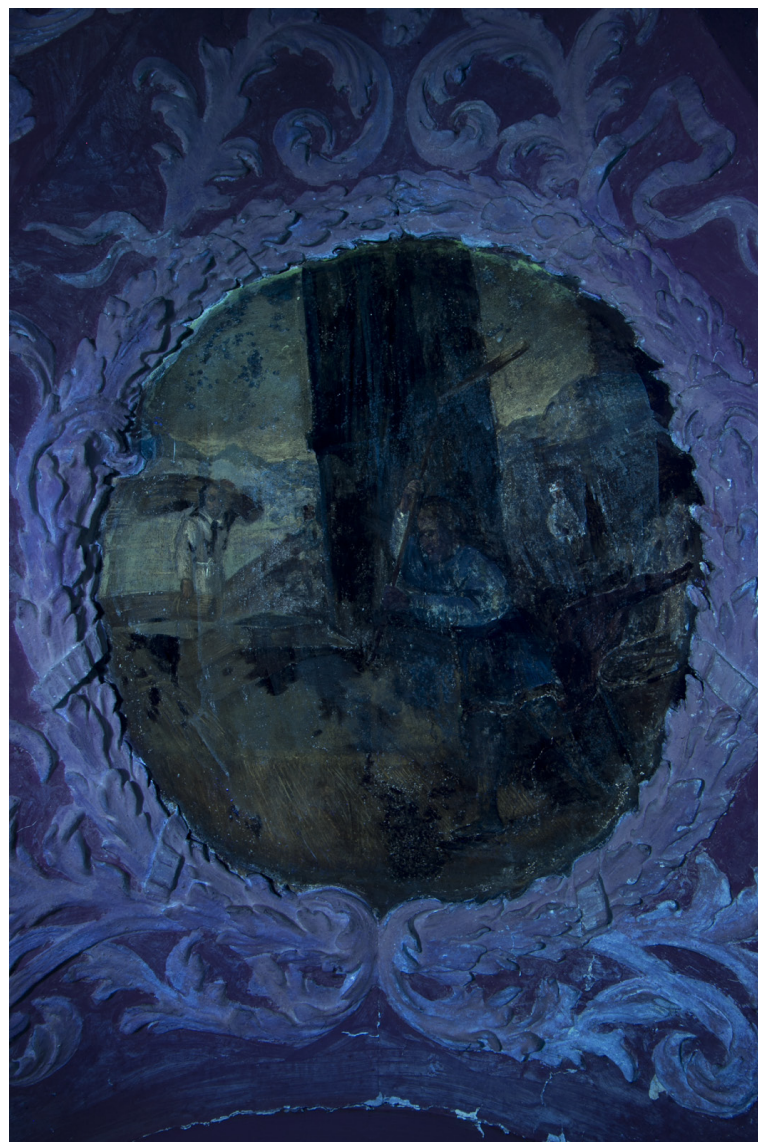
Obr. 15: Pašijový výjev na vítězném oblouku. Stav před restaurováním.

Obr. 16: Pašijový výjev na vítězném oblouku. Stav po restaurování.

Obr. 17: Výjev na klenbě. Stav před restaurováním, umělé bílé světlo.

Obr. 18: Průzkum v UV záření. Výjev na klenbě. Stav před restaurováním. Výrazně fluoreskující pravděpodobně části malby s originální barevnou vrstvou, neluminují vrstev nejmladších přemalob.

Obr. 19: Výjev na vítězném oblouku. Stav před restaurováním, umělé bílé světlo.

Obr. 20: Průzkum v UV záření. Výjev na vítězném oblouku.

Obr.21: Průzkum v bočním nasvícení. Detail malby na klenbě v oblasti horní části výjevu. Stav před restaurováním. V místech větších ztrát původní barevné vrstvy jsou lépe čitelné ostrůvky originálu.

Obr.22: Průzkum v bočním nasvícení. Detail pravé části malby na vítězném oblouku. Stav před restaurováním. Patrné zvýraznění struktury podkladové omítky a barevné vrstvy přemaléb.

Obr.23: Sondážní průzkum. Sonda S1 odhalující zachovalou část nápisu na stěně pod středovou partií štukového zrcadla se svatováclavským výjevem..

Obr.24: Sondážní průzkum. Stratigrafická sonda S2 na štukové stužce vpravo na kartuši okolo svatováclavského výjevu: 0) světlý vápenný štuk, 1) vrstva okrově žluté se zlacením, 2) světle zelený nátěr, 3) tmavě šedý nátěr, 4) světle šedý nátěr, 5) několik vrstev bílého vápenného nátěru.

Obr. 25: Sondážní průzkum. Stratigrafická sonda S3 na stěně stěně pod středovou partií štukového zrcadla se svatováclavským výjevem: 0) světlý podklad, vápenný nátěr (podklad písma), 1) tmavě šedý nátěr, 2) světle šedý nátěr, 3) 1–2 vrstvy bílého vápenného nátěru, 4) vrstva světlého okrově-oranžového nátěru, 5) vrstva světle šedavého nátěru (nečistoty?), 6) vrstva světlého okrově-oranžového nátěru.

Obr. 26: Detail malby na klenbě: střední část výjevu (stěna stodoly). Stav před restaurováním. Detail poškození: biologické napadení.

Obr. 27: Detail malby na klenbě: část postavy sv. Václava. Stav před restaurováním. Detail poškození: prasklina v omítce.

Obr. 28: Detail malby na klenbě: oblast pohoří na horizontu v levé části výjevu. Stav před restaurováním. Detail poškození: krakeláž a ztráta adheze původní barevné vrstvy s podkladem.

Obr. 29: Detail malby na klenbě: levá horní část výjevu v oblasti oblohy, rozhraní mezi malbou a štukem. Stav před restaurováním. Vápenné přetěry vzniklé při druhotných úpravách štuků zasahující do plochy malby.

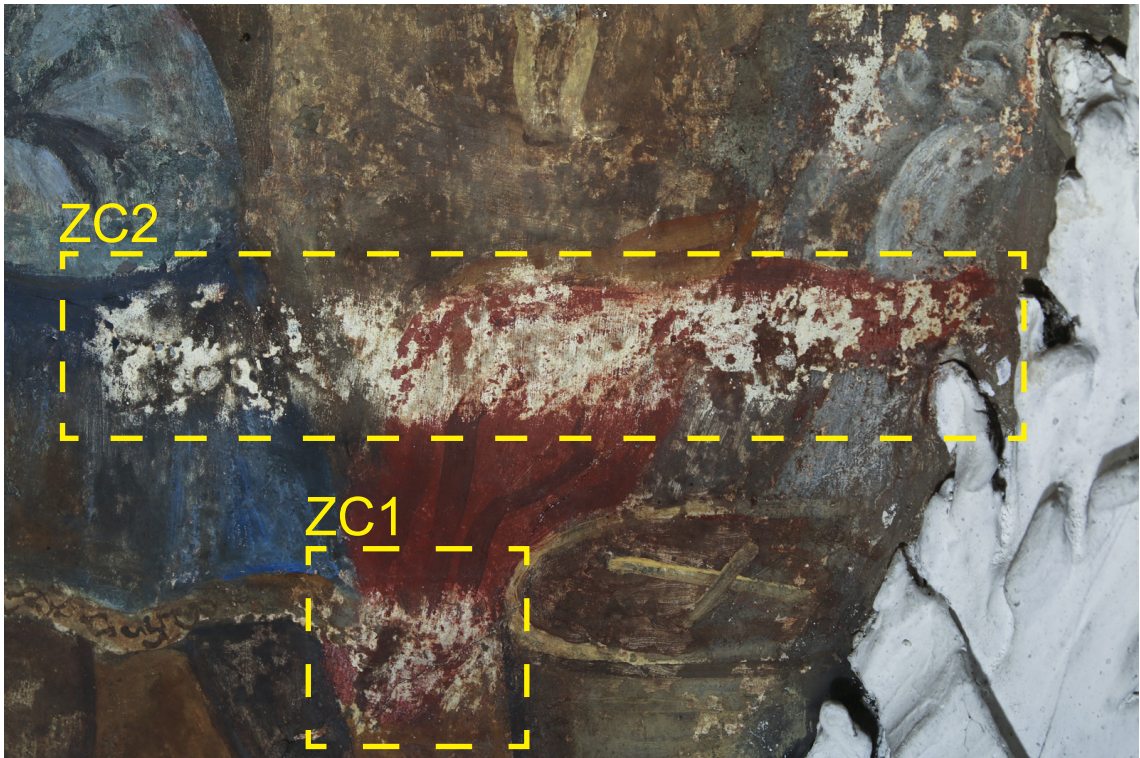
Obr. 30: Detail výjevu na vítězném oblouku: levý kraj nápisové stužky ve spodní části výjevu. Stav po očištění a sejmutí přemaleb. Detail poškození: ztráta barevné vrstvy a prasklina způsobující výškový rozdíl.

Obr.31: Detail výjevu na klenbě: obloha v levé části výjevu. Stav před restaurováním. Souvislejší modrozelená vrstva starší druhotné přemalby mastného charakteru.

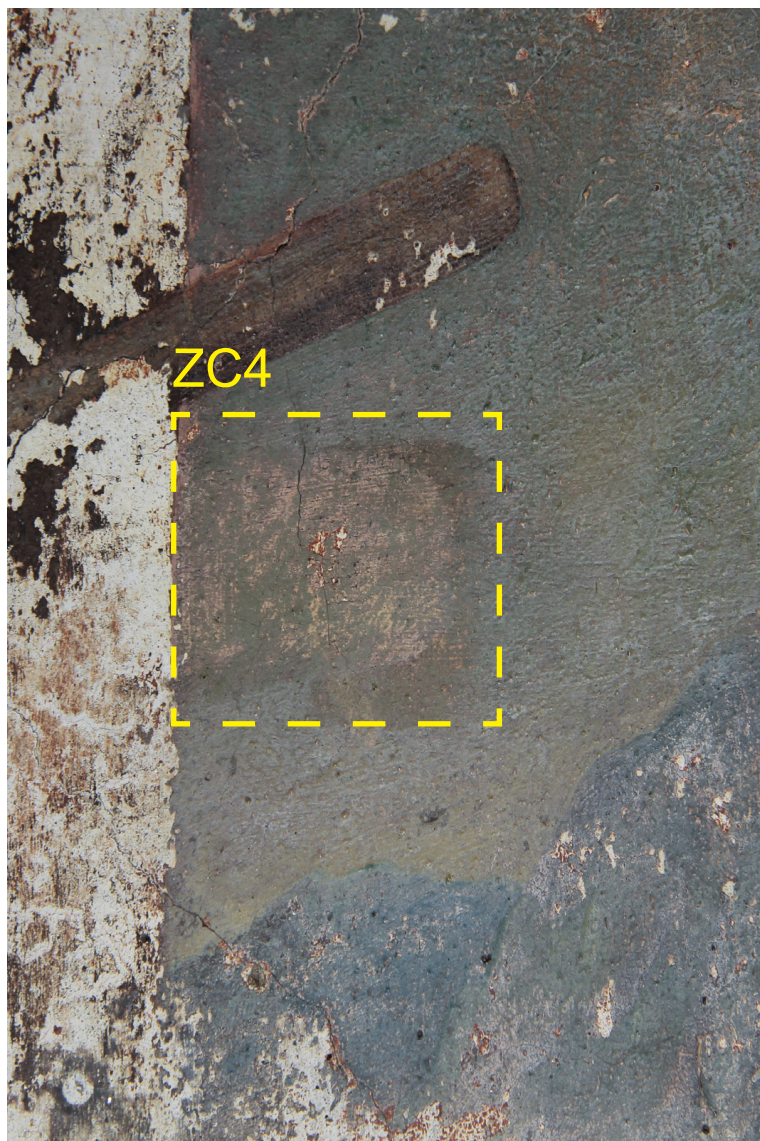
Obr.32: Detail výjevu na klenbě: výřez postavy sv. Václava, část červené draperie a dřevěné nádoby v pozadí. Stav před restaurováním. Vrstvy mladší druhotné přemalby provedené pravděpodobně suchou technikou.

Obr.33: Výjev na klenbě. Zkoušky čištění a snímání přemaleb. ZC1: čištění mikroporézní houbou a vodou. ZC2: čištění mikroporézní houbou a vodou, dočištění isopropanolem.

Obr.34: Výjev na klenbě. Zkoušky čištění a snímání přemaleb. ZC3: čištění carbopolovým gelem.

Obr.35: Výjev na klenbě. Zkoušky čištění a snímání přemaleb. ZC4: čištění koncentrovaným roztokem (50%) citátu amonného ve vodě.

Obr.36: Výjev na klenbě. Zkoušky čištění a snímání přemaleb. ZC5: čištění cca 5% (hm.) roztokem citátu amonného ve vodě.

Obr. 39: Celkový pohled na výjev na vítězném oblouku. Stav po očištění depositů a sejmutí přemaleb.

Obr. 40: Související nápis na štukové kartuši okolo výjevu na vítězném oblouku. Stav po odkrytí.

Obr.41: Výjev na klenbě: oblast oblohy v pravé části výjevu. Stav v průběhu čištění: nanášení carbopolového gelu.

Obr.42: Horní část tukové kartuše okolo výjevu na klenbě. Zajištěné odpadávající části pomocí přelepů.

Obr. 43: Výjev na klenbě. Stav v průběhu injektáže.

Obr. 44: Výjev na klenbě: Fragменты spodní poloviny postavy sv. Václava. Stav v průběhu tmelení: obtmelování fragmentů původní barevné vrstvy.

Obr.45: Detail výjevu na klenbě: výřez z postavy sv. Václava. Stav před restaurováním.

Obr.46: Detail výjevu na klenbě: výřez z postavy sv. Václava. Stav po očištění a sejmutí přemaleb.

Obr. 47: Výjev na klenbě. Stav po první fázi retuší: podložení míst s úplnou ztrátou barevné vrstvy akvarelovými barvami.

Obr. 48: Výjev na vítězném oblouku. Stav po první fázi retuši: podložení míst s úplnou ztrátou barevné vrstvy akvarelovými barvami.

Obr.49: Detail výjevu na klenbě: postava sv. Václava. Stav před restaurováním.

Obr.50: Detail výjevu na klenbě: postava sv. Václava. Stav po restaurování.

Obr. 51: Detail výjevu na klenbě: pravá spodní část výjevu. Nahoře: stav před restaurováním, dole: stav po očištění a sejmutí přemaleb..

Obr. 52: Detail výjevu na klenbě: pravá spodní část výjevu. Stav po restaurování.

Obr.53: Detail výjevu na klenbě: levá část výjevu (mužská postava se snopy pšenice, sv. Václav seje pšenici). Nahoře: stav před restaurováním, dole: stav po očištění, sejmutí přemaleb a vytmelení.

Obr.54: Detail výjevu na klenbě: levá část výjevu (mužská postava se snopy pšenice, sv. Václav seje pšenici). Stav po restaurování.

Obr. 55: Výjev na klenbě: štuková kartuš vlevo. Stav po očištění. Detail poškození: ztráta části štukového rámu štuk.

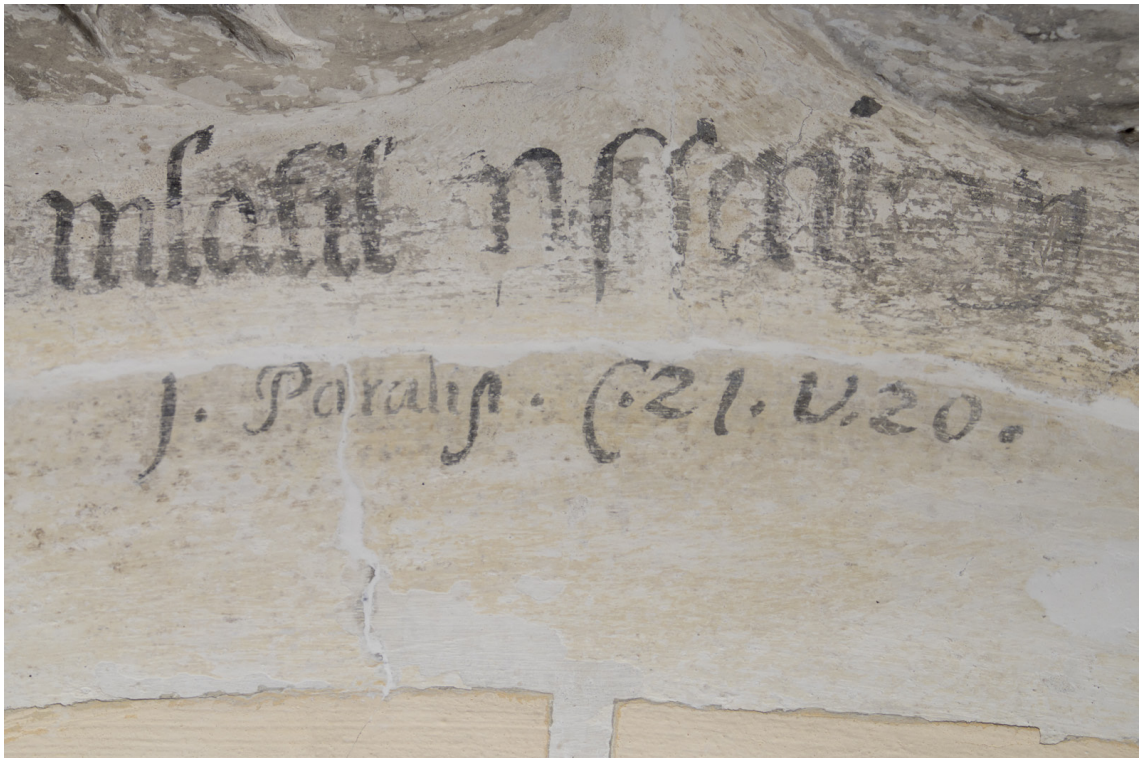
Obr. 56: Výjev na klenbě: štuková kartuš vlevo. Stav po dotmelení chybějící části štuk.

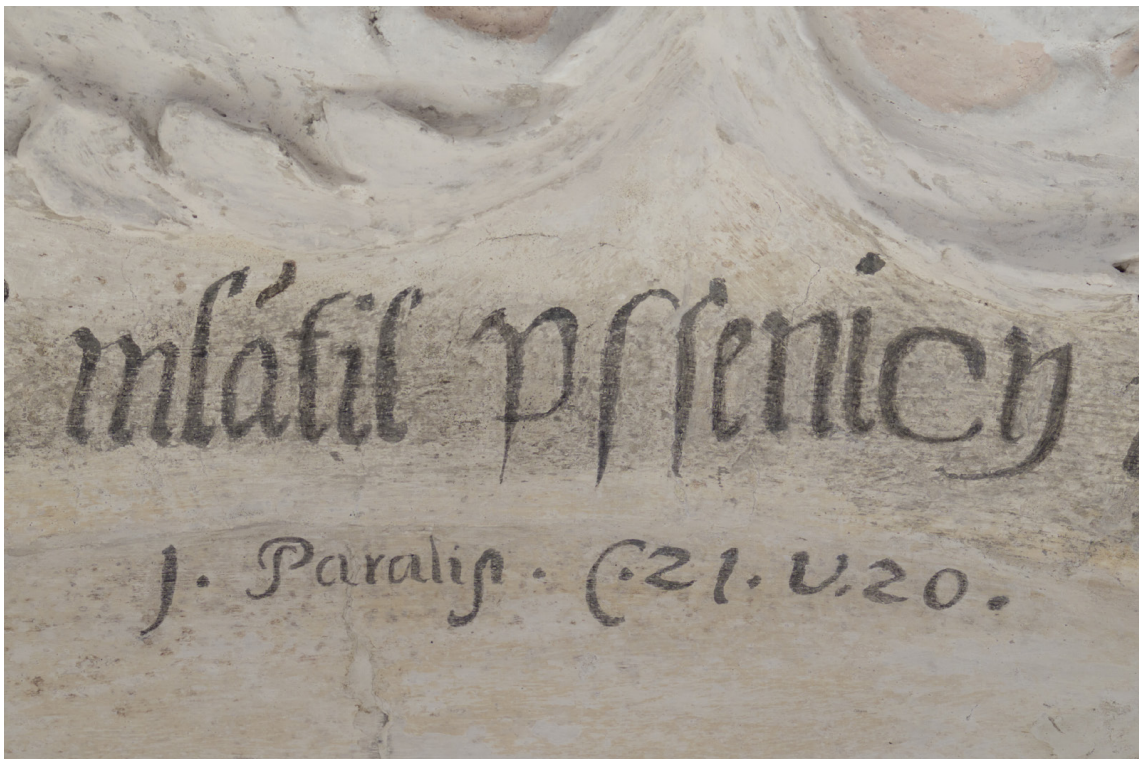
Obr. 57: Související nápis pod výjevem na klenbě. Stav po prefixáži, dočištění a vytmelení.

Obr. 58: Související nápis pod výjevem na klenbě. Stav po restaurování.

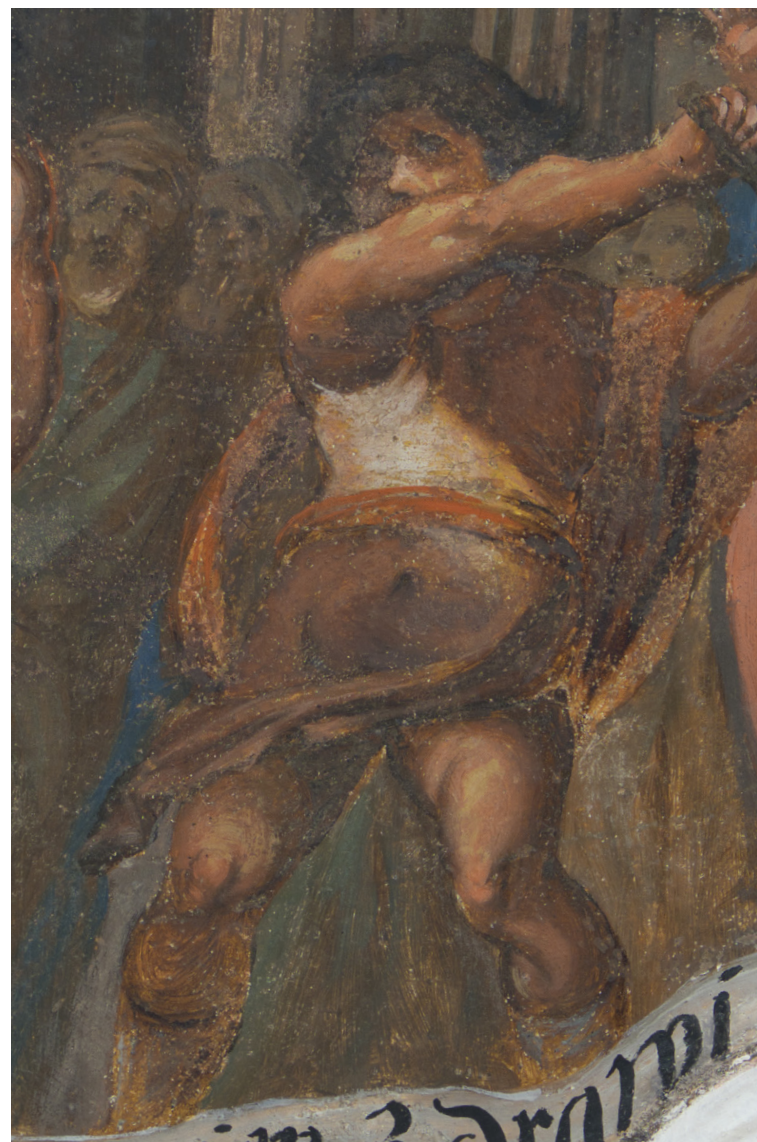
Obr. 59: Detail souvisejícího nápisu pod výjevem na klenbě. Stav po prefixáži, dočištění a vytmelení.

Obr. 60: Detail souvisejícího nápisu pod výjevem na klenbě. Stav po restaurování.

Obr. 61: Detail výjevu na vítězném oblouku: mužská postava vedoucí Krista k bičování. Stav před restaurováním.

Obr. 62: Detail výjevu na vítězném oblouku: mužská postava vedoucí Krista k bičování. Stav po restaurování.

Obr. 63: Detail výjevu na vítězném oblouku: mužská postava s důtkami bičující Krista. Stav před restaurováním.

Obr. 64: Detail výjevu na vítězném oblouku: mužská postava s důtkami bičující Krista. Stav po restaurování.

Obr. 65: Detail výjevu na vítězném oblouku: nápisová páska ve spodní části výjevu a související nápis na štukové kartuši. Stav po restaurování.

Obr. 66: Výjev na vítězném oblouku: nápis na štukové kartuši. Stav po restaurování.

Obr. 67: Nalezená grafická předloha ke svatováclavskému výjevu.
 Foto: Lenka Slouková

Obr. 68: Vyhotovená přípravná skica ve vodové technice temperry ke svatováclavskému výjevu.

gato wla. f. in cyf.

at se obrátj ruka twá na mne/a na dům otce mého: lid pak twój at
 nenj bit.

III. 18. Angel pak Páne přikázal Gádowj/aby řekl Dawidowj/
 aby wstoupil/a rozdělal oltář Pánu Bohu na hurně Ornana Jebu/
 zejského. 19. Wstoupil tedy Dawid podle řeči Gádowj/terauž byl
 genu mřevl we genu Páne. 20. Ornan pak když wzhled/a wdeč/
 Angel/a čyři synowé geho s nim/skryli se: nebo roho času mlátil na
 hurně pšenicj. 21. Protož když přicházel Dawid k Ornanowj/vzřel
 geg Ornan/a šel w stř. genu z hurně/a položil se genu twáji ze
 mi. 22. Řekl genu Dawid: dey mi místo hurně swého/abych wzdě/
 kal na něm oltář Pánu: tať abyš zač stogj stříbra wzal/a přestala rána
 od kdu. 23. Řekl pak Ornan k Dawidowj: Necht wezme/a včinj Pán
 mňg křát coťoli se genu libj: ale y woly dáwám k zápalu obřij/y cepy

† proč bjet
 m: m wás
 wice/ponts
 wádž
 wzdychy
 přidawate
 přestupes
 si!
 * peauha
 od mřevl
 wj zbitj
 a Rj c. 6.
 * Chalup
 ka t w ry
 f wiffij
 † plundros
 wáno/wy
 drancowás
 no/řazeno

mu/synům hřissným: zanechali Pána/rauhali se swatému Izraelské
 mu/odcyzení sau zpět. 5. † Na čem wás vderjm wjece přidawagje
 přestappenj. * wšeliká hlawa nedůžimá/a wšeliké ředce trachlij. 6
 Od paty nohy až do vrchu hlavy/nenj na něm zdrawj: rána/a zsyna
 lost/a * gizwa oteklá/nenj obwázána/ani vlečena lékařstwjm/ani na
 puštěna olegem.

II. 7. * Země wasse pušťa/města wasse zapálená ohněm: kraginu
 wassi před wámi cyžy z žiragj/a zpuštěna bude gaťo w pohubenj ne
 přátelském. 8. A zanechána bude dcera Syonská gaťo stjnídlo na wí
 nicj/a gaťo * bauda na † wofurkowiffij/a gaťo město kteréž * pohu

Obr. 69: Nalezené texty ve Svatováclavské Bibli s vyznačenými úryvky. Nahoře: pasáž vztahující se k nápisu pod svatováclavským výjevem, dole: pasáž, na níž odkazuje nápis na štukové kartuši okolo pašijového výjevu na vítězném oblouku. Zdroj: <https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002040645&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>. Upraveno.

VII. SEZNAM TEXTOVÝCH PŘÍLOH

Textová příloha č. 1: Kopie restaurátorského záměru – návrhu na restaurování

Textová příloha č. 2: Kopie závazného stanoviska

Textová příloha č. 3: Chemicko-technologický průzkum

**Poutní kostel Panny Marie z roku 1701-1704
s ambity a rohovými kaplemi sv. Vavřince, sv. Vojtěcha, sv. Anny a Růžencovou
kaplí
KLOKOTY-TÁBOR**

Popis a kulturně-historický význam památky:

Poutní kostel postaven v místech starší tvrze a původního farního kostela zničených v letech 1420-21. Roku 1440 opraven kostel, novostavba kostela podle plánu před rokem 1700. Stavba kostela v letech 1701-04, sakristie s oratořemi 1708. Boční kaple sv. Václava a Josefa z roku 1712-14, ambity s kaplemi z let 1729-30.

Kostel je jednolodní s trojboce uzavřeným presbytářem s bočními sakristiemi a oratořemi a s trojboce uzavřenými kaplemi po obou stranách lodí.

Stávající stav:

Kostel a boční kaple s ambity mají opraveny vnější fasády. Byly zahájeny dílčí restaurátorské práce (výklenková kaple sv. Jana Nepomuckého z roku 1724 a východní brána).

Kostel Panny Marie:

Presbytář a boční kaple sv. Václava a Josefa.

Klenby a špalety oken jsou pokryty bohatou štukovou výzdobou akantových arabesk s andílky a malovanými medailony s figurálními výjevy ze života svatých z roku 1708-1714.

Stávající stav maleb:

Povrch obrazů je ztmavlý (degradovaná fixáž), barevná vrstva uvolňná, odpadávající v šupinkách, lokálně již odpadaná. V minulosti již restaurované, jsou patrné četné, rozsáhlé ztmavlé přemalby. Stav maleb je havarijní.

Poškození štukové výzdoby nelze bez postavení lešení stanovit, ale lze na základě zkušeností z předcházejících restaurování štukové výzdoby kaple sv. Jana Nepomuckého a výzdoby východního vstupu předpokládat podstatné uvolnění štukových prvků a pozdější zásahy (v předcházejících restaurování se jednalo přibližně o 1/3 výzdoby).

Lod' kostela:

Štuková výzdoba stropu lodí s malovanými medailony technikou secco od V. Bartůňka z roku 1892.

Stávající stav:

Povrch maleb je znečištěn, rozsáhlé ztmavlé plochy přemalby. Barevná vrstva zpráškovatělá lokálně odpadaná.

Štuková výzdoba je uvolňná, na omítce, která je silně narušená trhlinami vniklými uvolněním rákosového podbití. Velké plochy omítky stropu jsou poškozené zatečením poškozenou střešní krytinou (v současnosti již opravenou).

Výmalba kostela pravděpodobně ze 70tých let minulého století neodpovídá významu známého poutního místa, spodní partie omítek jsou narušené vzlinající vlhkostí.

Boční kaple sv.Vavřince, sv.Vojtěcha, sv.Anny a Růžencová:

Štuková výzdoba s malovanými medailony z roku 1720-30. Malby jsou ve stejném stavu jako v presbytáři kostela, tzn. povrch maleb je znečištěn se zřetelnými četnými přemalbami. Barevná vrstva lokálně odpadaná. Bohatá štuková výzdoba stropů.

Presbytář-20 medailonů s figurální malbou

8 medailonů s nápisy,
8 malovaných štítů,

okenní špalety-13 medailonů s erby a motivem stromu,
štuková výzdoba stropu a okenních špalet

Vítězný oblouk-7 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba

Kaple sv.Václava a sv.Josefa

27 medailonů s figurálními výjevy, 5 malovaných štítů,
štuková výzdoba stropu a okenních špalet,

Lod' kostela:

9 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Sakristie s oratořemi:

10 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba

Kaple sv.Vojtěcha 8 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Růžencová kaple-8 medailonů, 8 nápisů (kartuše),
štuková výzdoba stropu

Kaple sv.Anny-15 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Kaple sv.Vavřince-8 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Návrh na restaurování:

- 1) Odvlhčení zdiva kostela
- 2) Provedení restaurátorského průzkumu (zjištění původní barevnosti stěn a štukové výzdoby) a zjištění stavu maleb
- 3) Restaurování maleb: Vyčištění, zpevnění omítky, stabilizace barevné vrstvy, sejmutí přemaleb, vytmelení, retuš a konzervace,
- 4) Restaurování štukové výzdoby: Upevnění štukových prvků, sejmutí druhotných vápenných nátěrů, retuš a konzervace. V lodi kostela je štuková výzdoba provedena na rákosové podbití. Omítka je silně narušená trhlinami a bude nutné omítku kotvit k prkenné konstrukci.
- 5) Na základě průzkumu barevnosti stěn provést výmalbu kostela a kaplí.

MĚSTSKÝ ÚŘAD TÁBOR
Odbor územního rozvoje
Žitkovo náměstí 3 • 390 15 Tábor
Telefon: +420 381 486 111
Fax: +420 381 486 100
E-mail: posta@mu.tabor.cz
www.tabor.cz

S00FX00BXTFY

Římskokatolická farnost Klokoty
Staroklokotská 1
390 03 Tábor

Naše značka S-META 2607/2008 OR/V1 6
Vyřizuje Vičková Marie

Tábor
2008-02-06

Městský úřad Tábor, odbor územního rozvoje, jako orgán věcně a místně příslušný ve věci:

**„Tábor-Klokoty, kostel Panny Marie Klokotské s klášterem, parc.č. 1, k.ú.
Klokoty, č.r. 03-4878“**

vydává v přenesené působnosti podle § 42a zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění a podle § 67 zákona č. 500/2004 Sb. Správní řád, na žádost vlastníka nemovitosti, Římskokatolické farnosti Klokoty, se sídlem Tábor, Staroklokotská 1, IČO 60060581, podanou podle § 14 odst. (1) zák. č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění dne 11.1.2008 a na základě vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích, č.j.: NPU-331/327/2008 ze dne 29.1.2008, toto

ROZHODNUTÍ:

Restaurování maleb, barokních štuků a medailonů

spočívající v provedení restaurátorských prací v kostele a bočních kaplích sv. Vojtěcha, sv. Vavřince, sv. Anny a v Růžencové kapli, tj. odvlhčení zdi kostela, provedení restaurátorského průzkumu, restaurování maleb, restaurování štukové výzdoby a výmalba kostela a kaplí

dle restaurátorského záměru „Poutní kostel Panny Marie z roku 1701-1704 s ambity a rohovými kaplemi sv. Vavřince, sv. Vojtěcha, sv. Anny a Růžencovou kaplí, Klokoty-Tábor“ vypracovaného restaurátorem Mgr. Josefem Novotným, Praha v r. 2007, ve smyslu žádosti o vydání rozhodnutí, dle ustanovení § 14 odst. (3) zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění, se považuje za

přípustné

za předpokladu splnění následujících podmínek:

1. Restaurátorské práce může provádět pouze restaurátor s příslušným oprávněním MK ČR.
2. V restaurátorském návrhu nespecifikovaný postup odvlhčení zdiva a materiálová báze jednotlivých restaurátorských zásahů budou upřesněny a konzultovány s památkovými orgány. Do starších omítkových vrstev a štuků budou provedeny sondy za účelem zjištění původní barevnosti.
3. Před započítím restaurátorského zásahu bude svolána konzultační schůzka, na níž bude upřesněn postup prací.
4. Jednotlivé etapy restaurování budou průběžně konzultovány s odborným pracovníkem Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích, na stavbě budou konány pravidelné kontrolní dny za účasti odborných pracovníků NPÚ a MěstÚ Tábor.
5. Práce budou ukončeny řádnou kolaudací, při níž bude odevzdána restaurátorská zpráva, která bude obsahovat kompletní fotodokumentaci postupu restaurování, doklady o použitých technologiích a textový popis prací; 1 výtisk restaurátorské zprávy bude odevzdán k archivaci do NPÚ České Budějovice, 1 výtisk na odbor územního rozvoje MěstÚ Tábor.

Toto rozhodnutí je současně ve smyslu § 14 odst. 3 zák. č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči v platném znění závazným stanoviskem.

Odůvodnění:

Městský úřad ve svém rozhodování vycházel ze žádosti vlastníka nemovitosti, z písemného vyjádření územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích, z předloženého restaurátorského záměru a z vlastních archivních materiálů.

Objekt se nachází na území ochranného pásma Městské památkové rezervace Tábor, které bylo prohlášeno Rozhodnutím ONV Tábor dne 20.5.1970 dle § 5 odst. 1 zák.č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách a podle Vyhlášky č. 118/1959 Ú.l. o památkových ochranných pásmech.

Restaurátorské práce budou provedeny na rozsáhlém cyklu malovaných výjevů ze života Panny Marie, Ježíše Krista, který se spolu s výjevy z Písma svatého nalézá na fabionovém stropu lodi, klenbě kněžiště a na stěnách kostela. Jednotlivé výjevy jsou namalovány ve štukových kartuších a volnou plochu mezi nimi pokrývá štukový dekorační rozvilin, ovocných festonů a andálků. Celkem se jedná o 177 malovaných medailonů a cca 660 m² štukové výzdoby; stav maleb je havarijní – povrch obrazů je znečištěný se ztmavými četnými přemalbami, barevná vrstva zpráškovatělá, lokálně odpadávající, spodní partie omítek jsou narušené vzlínající vlhkostí.

Poněvadž se jedná o práce umělecko-řemeslné, může restaurátorský průzkum a restaurátorské práce provádět pouze restaurátor s příslušným oprávněním MK ČR. Vzhledem k rozsahu prací i skutečnosti, že restaurátorský průzkum lze provést v lodi kostela až po postavení lešení, je nutná úzká a průběžná spolupráce restaurátorů s odborným pracovníkem územního pracoviště NPÚ; v rámci těchto konzultací bude upřesněn jak postup odvlhčení zdiva, tak materiálová báze restaurátorských zásahů. Práce budou ukončeny řádnou kolaudací a vypracováním restaurátorské zprávy podle § 10 vyhl. 66/1988 Sb. v platném znění, kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči.

Pravidelné kontrolní dny konané za účasti pracovníků památkové péče jsou v daném případě základním předpokladem pro zdárný průběh prací z hlediska zájmů státní památkové péče.

Z uvedených důvodů správní orgán rozhodl tak, jak je uvedeno ve výroku.

kaple sv. Václava Klokoty Průzkum nástěnných maleb klenby a vítězného oblouku

Akce: Restaurování nástěnných maleb z kaple sv. Václava v Klokotech

Objekt/zkoumaná část památky: kaple sv. Václava, výjevy na klenbě kaple a na vítězném oblouku

Materiál/technika: kombinovaná, figurální kompozice olejomalba, nápisy na klenbě a vítězném oblouku vápenná technika

Popis objektu a jeho stavu: popis stavu detailně popisuje Restaurátorská dokumentace

Sloh, datace: baroko, kolem roku 1712

Realizace restaurování: březen-červenec 2016

Lokalizace památky: Staroklokotská I, 390 03 Tábor (Jihočeský kraj)

Objednatel/zadavatel restaurování: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, Staroklokotská I, 39003 Tábor

Památkový dozor: NPÚ, ÚOP, České Budějovice

Zadání a cíle průzkumu:

ad 1) Stratigrafie vzorků barevných úprav - studium stratigrafie se zaměří na popis výstavby a barevných vrstev odebraných vzorků. Primárním cílem průzkumu je popsat původní souvrství vrstev a odlišit pozdější úpravy. Odlišnosti mezi jednotlivými fázemi úprav je možné popsat na základě výstavby a optického charakteru vrstev, přítomnosti vrstev depozitů či jiných povrchových vrstev, případně užití odlišného typu pigmentů a pojiva, jež je možné identifikovat na základě odlišného chování v případě interakce s UV zářením. Průzkum bude proveden na příčných řezech vzorky (nábrusy) pomocí mikroskopických technik optické a skenovací elektronové mikroskopie (SEM).

ad 2) Skladba vybraných barevných vrstev - průzkum bude zaměřen na analýzu použitých pigmentů v původních barevných vrstvách i pozdějších úpravách. Rozdíly v paletě užitých pigmentů mohou být specifické pro dílčí etapy úprav a mohou napomoci při jejich bližší specifikaci.

Restaurují: studenti 4. ročníku Fakulty restaurování (FR), Ateliéru restaurování nástěnné malby a sgrafita (ANM), Univerzita Pardubice (UPa) - Verena Fialová, Eliška Miklovičová, David Svoboda, DiS., Adéla Škrabalová, dále MgA. Lenka Slouková.

Odborný a pedagogický dozor: Mgr. art. Jan Vojtěchovský, vedoucí ARNMS, FR, UPa.

Průzkum provádí: Ing. Renata Tišlová, PhD., Katedra chemické technologie, FR, UPa.

Obr. 1 a-b: kaple sv. Václava, pohled na klenbu (a) a vítězný oblouk (b). Foto: Martina Poláková, FR, UPa.

II. METODY PRŮZKUMU, INSTRUMENTACE

a) Optická mikroskopie (OM) nábrusů v odraženém bílém světle a fluorescenci (UV a modrém světle)

Popis analýzy: metoda slouží pro dokumentaci a charakterizaci barevných úprav (stratigrafii), podkladu a jiných povrchových úprav, příp. depozitů.

Instrumentace a podmínky měření: optický mikroskop Nikon Eclipse LV-100, pozorování bylo prováděno na příčných řezech vzorky (nábrusech) v odraženém bílém světle, UV a modrém světle. Mikroskop je vybaven fluorescenční jednotkou Nikon s UV 365 nm fluorescencí.

b) Skenovací elektronová mikroskopie (SEM) s mikrosondou (EDX) - prvková analýza barevných vrstev

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje stratigrafie a prvkové složení vybraných vrstev, na základě níž lze určit složení vrstvy (pigmenty, plniva, příp. pojiva).

Instrumentace a podmínky měření: skenovací elektronový mikroskop MIRA3-LMU (TESCAN) nebo VEGA3-SG s EDX analyzáto-rem v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Vzorky byly analyzovány ve vysokém napětí 20kV, před analýzou pouhličený. Vzorky byly analyzovány ve formě nábrusů.

III. VZORKY K ANALÝZE

Popis vzorků a míst odběru sumarizuje *Tab. 1*, detaily míst odběru jsou detailně zdokumentovány v *Restaurátorské dokumentaci*, orientačně označeny v *Obr. 2*. Detaily míst odběru jsou uvedeny v části *VI. Příloha* průzkumové zprávy.

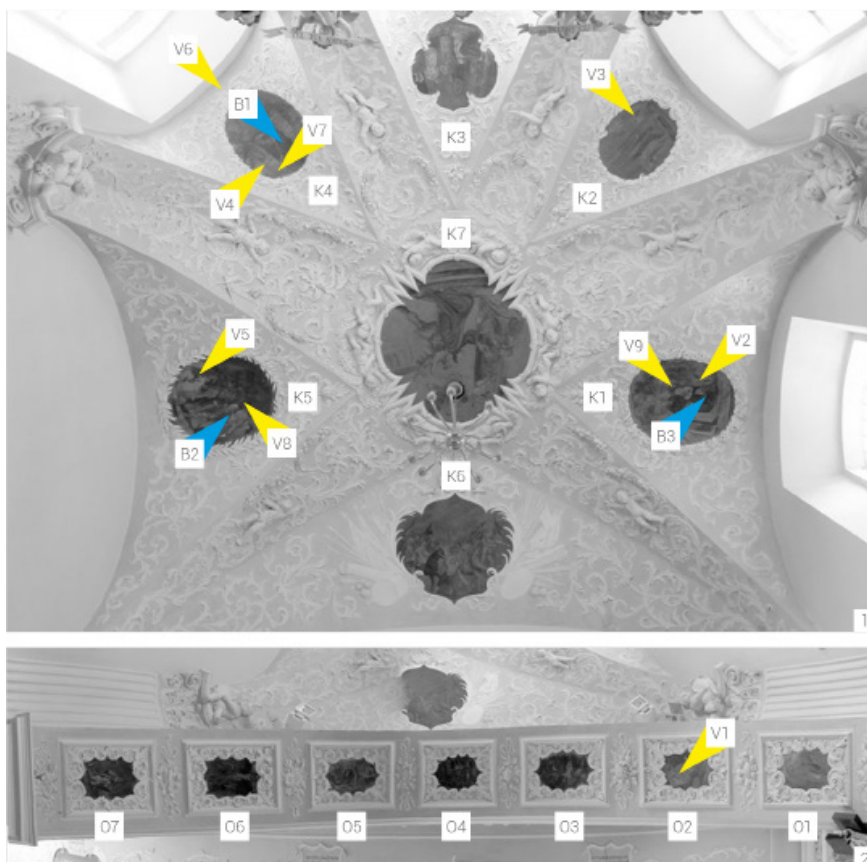
Odběr vzorků: studenti pod odborným vedením pedagoga

Označení: vzorky byly označeny dle zadavatele VI-V9, označení čísla vyplývá ze vzorkového systému Katedry chemické technologie, FR UPa, kde budou vzorky archivovány.

Popis vzorků: Vzorky povrchových úprav byly dodány jako zlomky souvrství s povrchovými úpravami. Popis vzorků, místa odběru poskytl zadavatel. Bližší specifikaci a dokumentaci míst odběru vzorků lze nalézt v *Restaurátorské dokumentaci*.

vzorek	popis vzorku	Místo odběru	Požadovaný průzkum	Metody analýzy
V1/8227	modrá na hnědém podkladu, se zelenou přemalbou	páska/obloha, výjev O2 'Kristus na hoře Olivetské'	stratigrafie	optická mikroskopie skenovací elektronová mikroskopie s EDX mikrosondou (SEM-EDX)
V2/8228	žlutá na červeném podkladu	drapérie, postava vpravo v pozadí, výjev 1 'Vyučování sv. Václava' na klenbě	stratigrafie, analýza žlutého pigmentu	
V3/8229	okrová na červeném podkladu, s hnědou přemalbou	drapérie, výjev 2 z klenby, postava za Václavem	stratigrafie	
V4/8230	modro-zelená na červeném podkladu s modro-zelenou přemalbou	hora v pozadí, výjev 4 na klenbě, vedle hnědého sloupu	stratigrafie	
V5/8231	červená s červenou přemalbou	postava s červenou kápí, výjev 5 na klenbě	stratigrafie, identifikace červených vrstev	
V6/8232	černá, suchá	nápis pod štukovým zrcadlem, výjev 4 na klenbě	stratigrafie, určení černého pigmentu	
V7/8295	zeleno-modrá přemalba na souvrství podkladu a původní barevné vrstvy?	pozadí - obloha, výjev 4 na klenbě v pravé části	stratigrafie	
V8/8298	zeleno-modrá s červeným podkladem	pozadí, výjev 5 na klenbě	stratigrafie	
V9/8299	zeleno-modrá s červeným podkladem	pozadí, architektura, výjev 1	stratigrafie	

Tab. 1: Vzorky k chemicko-technologickému průzkumu. Popis vzorků, míst odběru a požadovaný průzkum. Místa odběru jsou zdokumentována v části VI. Příloha, graficky vyznačena na Obr. 2. Detail míst odběru a jejich popis je uveden v Restaurátorské dokumentaci.

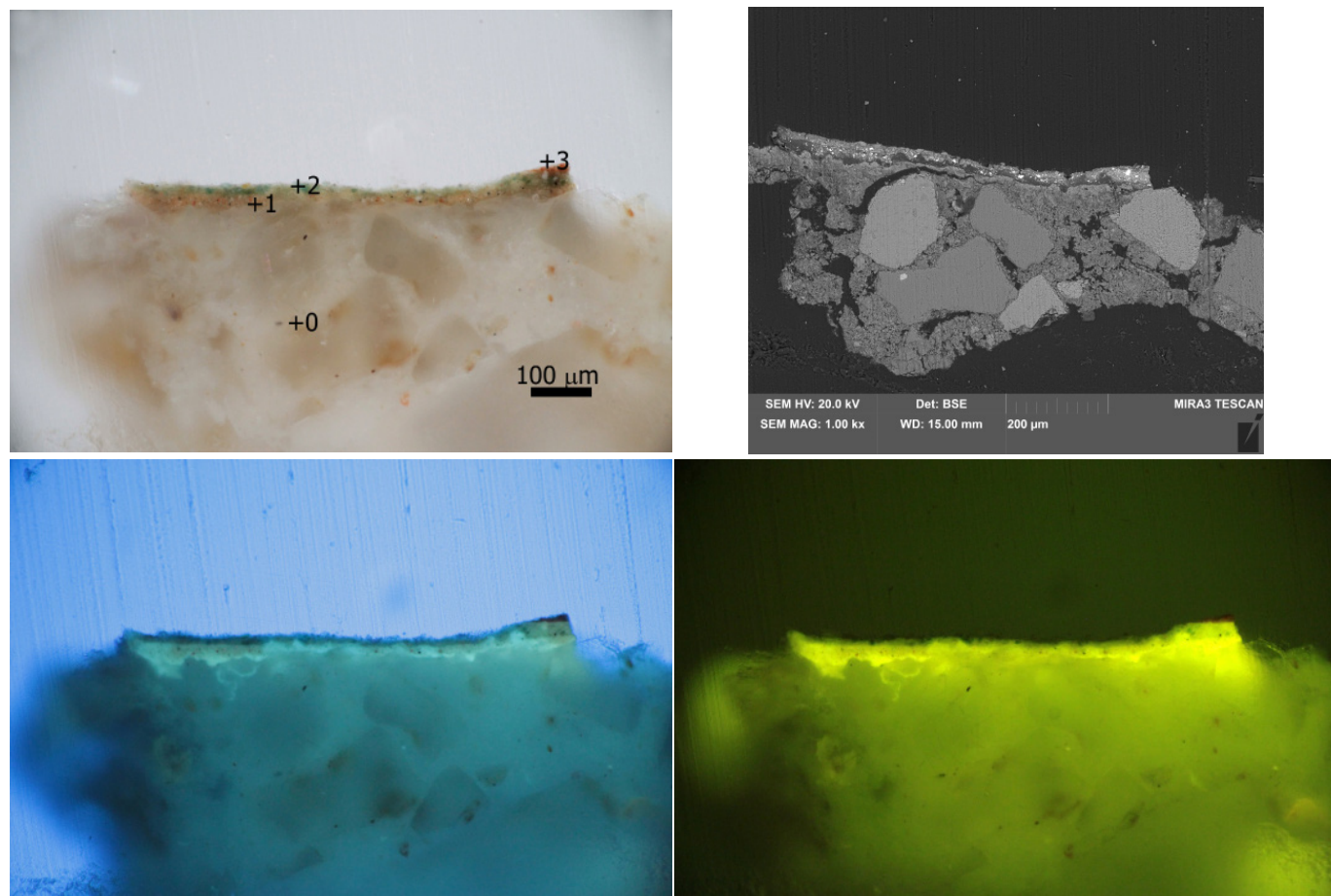

Obr. 2: Dokumentace míst odběru - zakres míst v rámci restaurované části hlavní klenby a vítězného oblouku. Grafická úprava: David Svoboda

IV. VÝSLEDKY PRŮZKUMU - STRATIGRAFIE, SLOŽENÍ BAREVNÝCH VRSTEV

V1/8227: modrá na hnědém podkladu se zelenou přemalbou

Místo odběru vzorku: páska/obloha, výjev 'Kristus na hoře Olivetské'

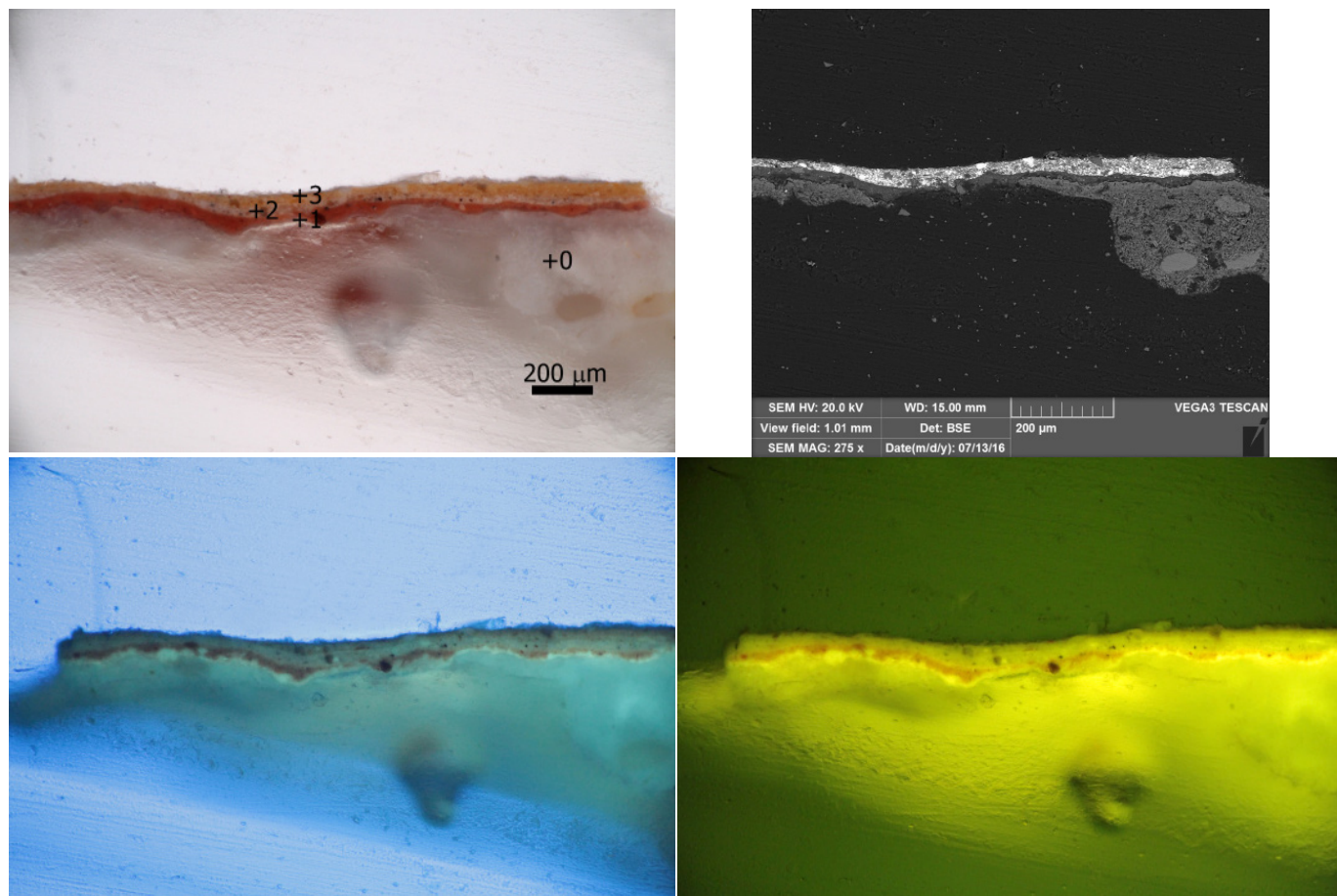

Obr. 3 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V1 (8227). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V1/8227	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - vápenná omítka	Ca, Si, (Mg, S), kamenivo: Si	podklad; tvořený vápennou omítkou s vápenným typem pojiva. Kamenivo ve vzorku je křemen, nelze vyloučit ostatní složky kameniva (silikáty s obsahem železa (Fe)). Na povrchu je patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápna. Povrch omítky silně žluto-zeleně luminoje (viz. snímek v UV světle), patrně se jedná o penetraci povrchu před nanesením podkladu (barva luminescence po excitaci UV světlem je identická s luminescencí vrstvy 1).
1	hnědá (spíše okrovo-červená)	org. , Ca, Si, Fe (Al, Mg, Na)	hlinkový podklad nebo barevná úprava; vrstva obsahuje vysoký podíl organického pojiva (v UV světle zeleno-žlutá luminescence), uhličitán vápenatý, žlutou a červenou hlinku. Nelze vyloučit ani použití olovnaté běloby nebo jiného olovnatého pigmentu (druhou možností je kontaminace vrstvy olovem z vrstvy 2, kde byla olovnatá běloba jednoznačně prokázána). Ve vrstvě byla analyzována přítomnost vodorozpuštěných solí (síranů a chloridů).
2	zelená	org. , Ca, Si, Pb, Al, Fe (Na, K, P) zrna olovnatá běloba: Pb zrna zem zelené: Si , K Fe, Mg, Al	barevná úprava; s vysokým podílem organického pojiva. Obsahuje uhličitán vápenatý, příměs olovnaté běloby a patrně zem zelenou s charakteristickou příměsí vrstevnatých minerálů (galukonit, seladonit?), příměs žluté hlinky. Mezi vrstvou 2 a 3 není jednoznačně patrné rozhraní, které by jednoznačně potvrzovalo, že se jedná o přemalbu.
3	červená	org. , Si, Al, Fe, Ca, Mg, Pb, K (Na) zrna červená hlinka: Si , Al, Fe (Mg, K)	barevná úprava; lokálně dochovaná. Obsahuje červenou hlinku, příměs uhličitanu vápenatého a olovnatých pigmentů (nelze jednoznačně určit zda se jedná o bělobu či minium?).

V2/8228: žlutá na červeném podkladu

Místo odběru vzorku: drapérie, postava vpravo v pozadí, výjev 1 na klenbě

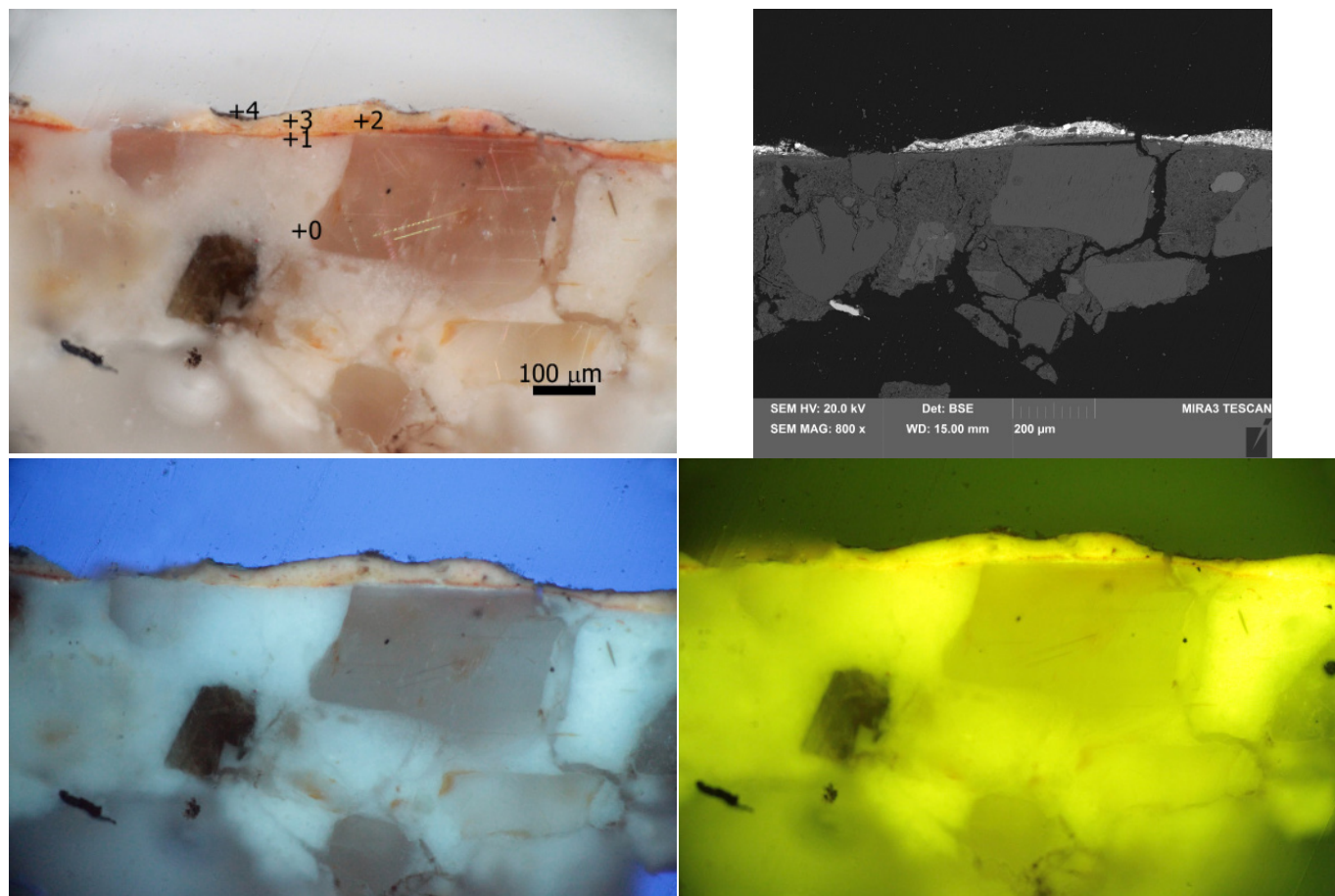

Obr. 4 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V2 (8228). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM VEGA3-SG (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V2/8228	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - vápenná omítka	Ca, (Si, Al)	podklad; tvořený vápennou omítkou s vápenným typem pojiva. Na povrchu je patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápna. Povrch omítky byl patrně napenetrován pojivem podkladu (vrstva 1) (v UV světle patrná výrazná zeleno-žlutá luminiscence povrchu).
1	červená	org., Si, Al, Fe, Ca, Pb, Zn (K, Ti) zrna červená hlínka: Si, Al, Fe, K	hlínkový podklad; s vysokým podílem organického pojiva (s identickou luminiscencí jako má vrstva penetrace). Obsahuje červenou hlínku, malou příměs uhličitanu vápenatého. Ve vrstvě byla také prokázána přítomnost titanu (Ti) a zinku (Zn), které jsou patrně znečišťujícími příměsí složek vrstev (vázaný na hlínkové pigmenty?). Ve vrstvě byla také prokázána přítomnost olovnatého pigmentu - na snímku z optického mikroskopu jsou patrná ojedinělá zrna olovnaté běloby (nelze však vyloučit ani kontaminaci z vrstvy 2).
2	světle žlutá	org., Pb, Si, Al, Ca (Fe, Zn, Ti) zrna olovnatého pigmentu: Pb zrna žluté hlínky: Si, K Fe, Mg, Al uhličitán vápenatý: Ca (Mg, K, Ti)	barevná úprava; s olovnatou bělobou, příměsí uhličitanu vápenatého a ojedinělou příměsí žluté hlínky. Optickým charakterem a obsahem složek identická s vrstvou 3 (pouze obsahuje více bělob). Ve vrstvách 2 a 3 jsou shodně s předchozí vrstvou přítomny v malém množství znečišťující příměsí sloučeninami obsahující Ti a Zn.

V3/8229: okrová na červeném podkladu s hnědou přemalbou

Místo odběru vzorku: drapérie, výjev 2 z klenby, postava za Václavem

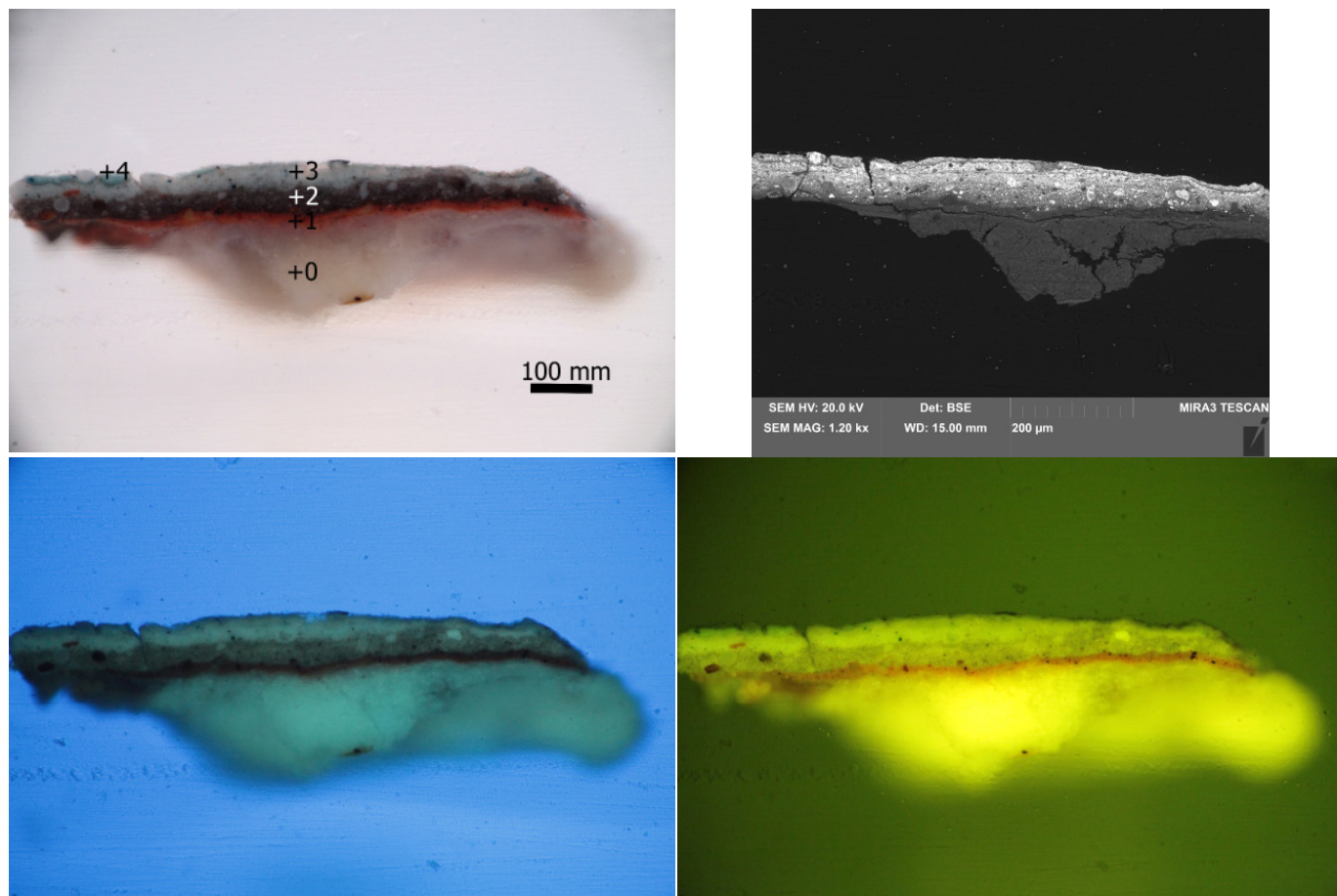

Obr. 5 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V3 (8229). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V3/8229	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - vápenná omítka	matrice: <u>Ca</u> , (Si, Al, S)	podklad ; tvořený vápennou omítkou s vápenným typem pojiva. Na povrchu je patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápna.
1	červená	<u>org.</u> , Si, Al, Ca, (Mg, Na, S, Fe)	hlinkový podklad ; velmi tenký. Vzhledem k tloušťce vrstvy není patrná luminiscence. Obsahuje červenou hlinku, malou příměs uhličitanu vápenatého.
2	žlutá (spíše oranžový tón vrstvy)	<u>org.</u> , Si, Al, Ca, Fe (Na, Al). zrna hlinky: <u>Si</u> , Al, Fe (Na, Mg) zrna transparentní: <u>Si</u>	barevná úprava ; pouze lokálně dochovaná, podobného optického charakteru s vrstvou 3. Obsahuje uhličitán vápenatý a příměsí žluté a červené hlinky a olovnatého pigmentu. Oproti vrstvě 3 obsahuje více organického pojiva. Transparentní zrna tvoří křemen. Na povrchu pomocí SEM identifikováno rozhraní (?).
3	žlutá	<u>Pb</u> , Si, Al, Fe, Ca, Mg, S, K (Na) zrna olovnatá běloba: Pb zrna žluté hlinky: <u>Si</u> , Al, Fe (Na, Mg)	barevná úprava ; charakterem i skladbou identická s vrstvou 2. Rozdíl spočívá ve vyšším obsahu bělob a žluté a malé příměsí červené hlinky, které ovlivňují barevný tón vrstvy do světlejšího žlutého odstínu. Obsahuje olovnatou bělobu, směs hlinek a příměs uhličitanu vápenatého.
4	černá	<u>Pb</u> , Ca, (Si, Al, Na, Fe)	alterace povrchu? ; s největší pravděpodobností se nejedná o samostatnou barevnou vrstvu, ale o alteraci olovnaté běloby, která se projevuje tmavnutím. Vrstva neluminuje v UV světle. Obsahuje olovnatou bělobu, prvkové složení odpovídá vrstvě 3. Druhou, méně pravděpodobnou, možností je tmavnutí pozdější úpravy (např. fixáže nebo finálního laku?).

V4/8230: modro-zelená na červeném podkladu s modro-zelenou přemalbou?, u vzorku originální modrá chybí, zeleno-modrá byla prokázána pouze jako přemalba

Místo odběru vzorku: hora v pozadí, výjev 4 na klenbě, vedle hnědého sloupu

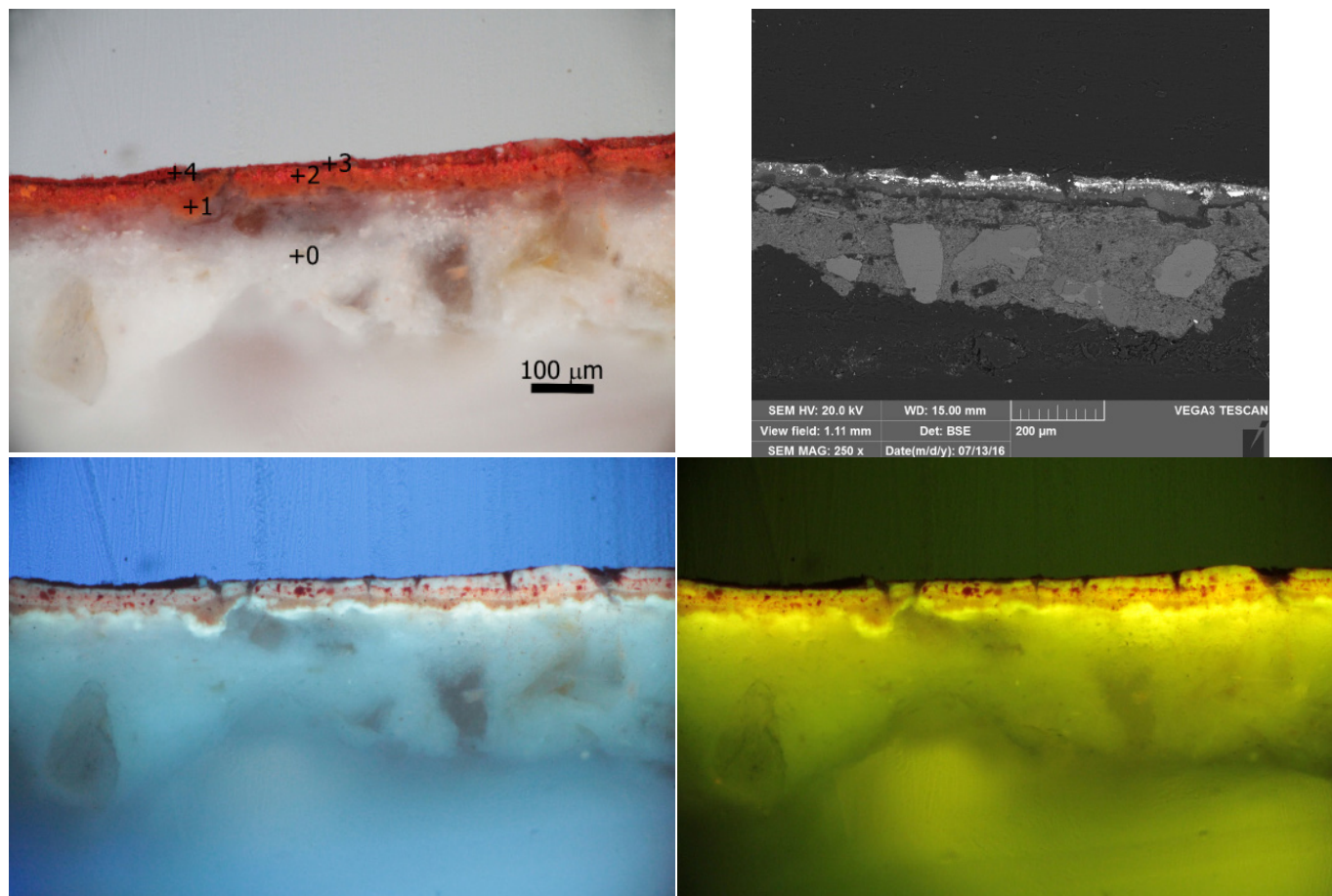

Obr. 6 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V4 (8230). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V4/8230	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - vápenná omítka	matrice: Ca , (Si, Al, S)	podklad ; tvořený vápennou omítkou s vápenným typem pojiva. Na povrchu je patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápna.
1	červená	org. , Si, Al, Ca, (Mg, Na, S, Fe) zrna červené hlínky: Si , Al, Fe, (Na, z okolí Pb)	hlínkový podklad ; obsahuje červenou hlínku, nelze vyloučit také příměs žluté hlínky. Ve vrstvě lokálně patrná zrna žlutého olovnatého pigmentu (masikotu). Pojivo podkladu je patrně organického původu, na snímku v UV světle však není patrná barva luminiscence.
2	hnědo-červená	Pb , Si, Al, Fe, Ca (Mg, Mn) zrna umbry: Si , Al, Fe (Na, Mg, Mn, z okolí Pb) zrna červené hlínky: Si , Al, Fe (Na, Mg) olovnatá běloba: Pb	barevná úprava ; s olovnatou bělobou (sférické částice), umbrou a hlínkami. Hnědá je umbra, lokálně vrstva obsahuje zrna červené hlínky. Ve vrstvě dále přítomna příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého. Charakterem identická s vrstvou 3.
3	bílá se ztmavým povrchem	Pb , Si, Al, Ca (Mg, Al) zrna olovnatá běloba: Pb	barevná úprava ; obsahuje olovnatou bělobu, patrně bílou hlínku a příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého. V UV světle slabá zeleno-žlutá luminiscence. Povrch je ztmavý (možná alterace olovnaté běloby?). Na povrchu je patrné rozhraní .
4	zelená	Pb , org., (Si, Al, Na)	barevná úprava - alterovaná? ; patrně pozdější barevná úprava. Obsahuje olovnatou bělobu, bílou hlínku. Zelený pigment je patrně organického původu.

V5/8231: červená s červenou přemalbou

Místo odběru vzorku: postava s červenou kápí, výjev 5 na klenbě

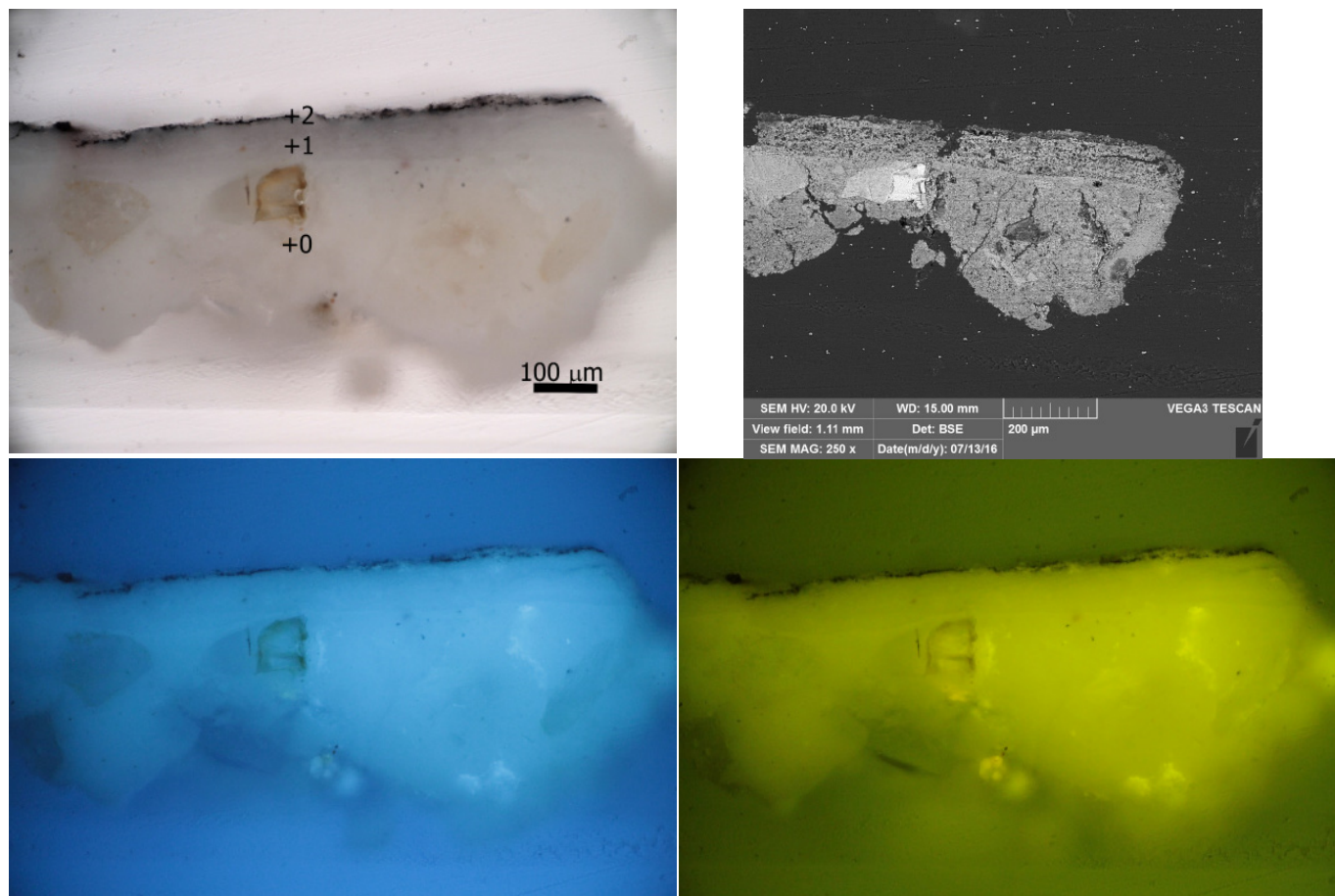

Obr. 7 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V5 (8231). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V5/8231	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - vápenná omítka	matrice: Ca , (Si, Al, S)	podklad ; tvořený vápennou omítkou s vápenným typem pojiva. Na povrchu je patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápna a penetrace s výraznou luminescencí do zeleno-žluté (viz. snímek v UV světle).
1	oranžovo-červená	org. , Si, Al, Fe, Ca, Pb (K, Na, P, Ti) zrna masikot: Pb , z okolí Si, Al, Fe, Ca (Na) zrna červené hlínky: Si , Al, Fe, (Na, Ti, z okolí Pb)	hlínkový podklad ; obsahuje červenou hlínku a příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého. Pojivo je patrně organického původu (silná luminescence vrstvy), ve vrstvě byla zjištěná přítomnost fosforu, který mohl být součástí například proteinové složky pojiva. Nelze vyloučit také malou příměs žluté hlínky. Ve vrstvě na snímku z optického mikroskopu lokálně patrná zrna červeno-oranžového olovnatého pigmentu (minia).
2	červená	org. , Si, Al, Fe, Pb, Hg, S (Ti, K) zrna červené hlínky: Si , Al, Fe (Na, Mg, Ti, z okolí Pb) rumělká: Hg, S minium: Pb , (z okolí ostatních prvků)	barevná úprava ; s olovnatými pigmenty, rumělkou a červenou hlínkou. Vrstva obsahuje směs červených pigmentů (rumělký, minia a červené hlínky), jako běloba byly použity olovnatá běloba (bílé sférické částice) a malá příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého. Pojivo je patrně organického původu (v UV světle žluto-bílá luminescence). Na snímku z optického mikroskopu je patrné rozhraní s následující barevnou úpravou.
3	červená	org. , Hg, S, Pb (Si, Al, Ca, Fe)	barevná úprava ; patrně pozdější úprava (zateklá do defektů) s rumělkou a miniem, olovnatou bělobou a malou příměsí červené hlínky. V UV světle žluto-bílá luminescence. Na povrchu vrstvy patrné rozhraní .
4	červená	Fe , Si, Al, K, Ca, S (Cl, Na) železitá červeň: Fe , patrně z okolí stopy (Si, Al, K, Ca)	barevná úprava ; patrně druhá pozdější barevná úprava, nesouvislá. Vrstva obsahuje železitou červeň a červenou hlínku. Ve vrstvě je dále přítomen uhličitán vápenatý. Neobsahuje olovnaté pigmenty, ani rumělkou.

V6/8232: černá, suchého charakteru

Místo odběru vzorku: nápis pod štukovým zrcadlem, výjev 4 na klenbě uprostřed

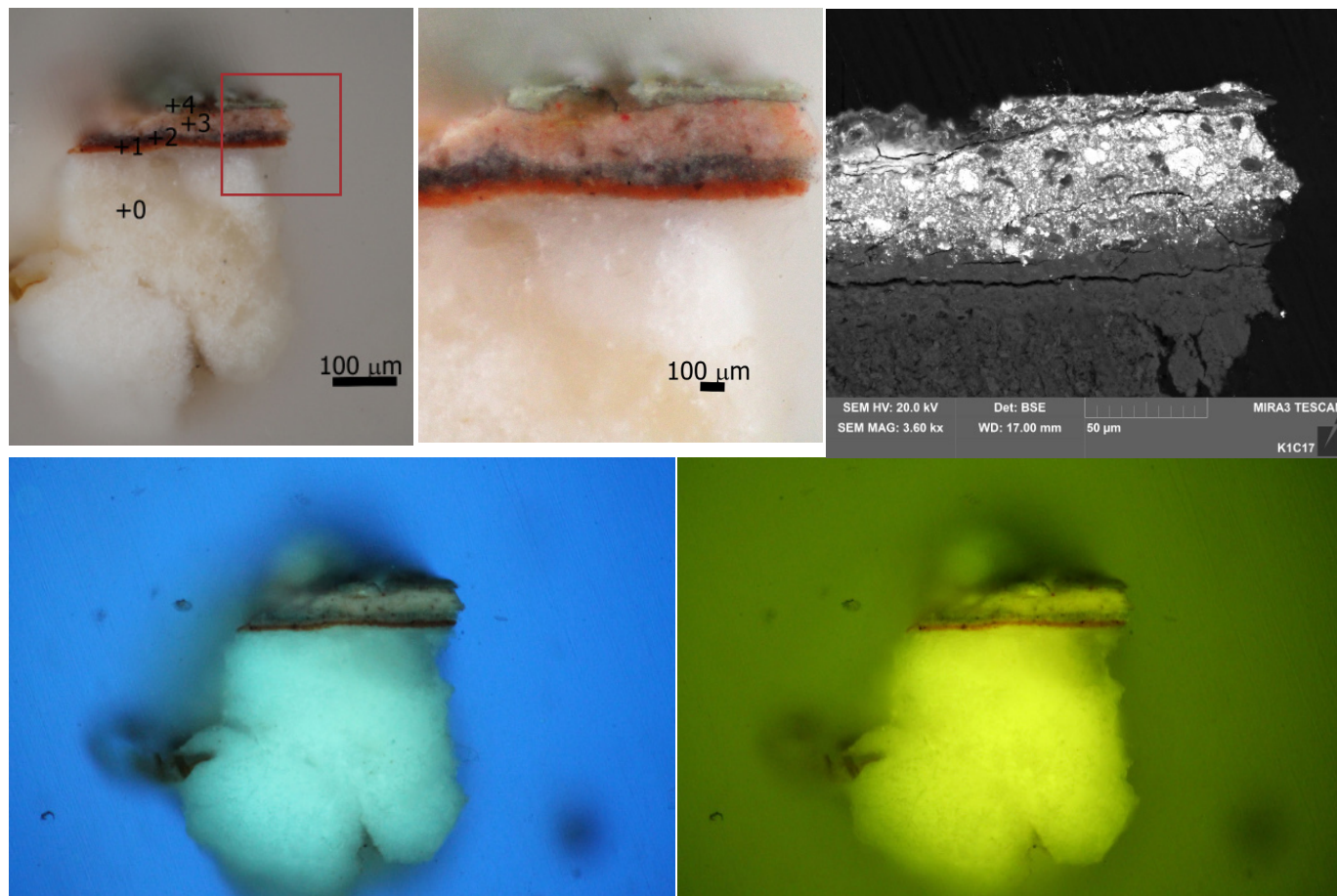

Obr. 8 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V6 (8232). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM VEGA 3-SG (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V6/8232	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - vápenná omítka	matrice: Ca, (Si, Al, stopy S, Cl)	podklad; tvořený vápennou omítkou s vápenným typem pojiva. Na povrchu je patrné nevýrazné rozhraní tvořené částečně vyzrálou vrstvou vápna. Vrstva omítky (celé souvrství je kontaminované patrně solemi - chloridy a sírany).
1	bílá	Ca, ((Si, Al))	bílý podklad; vápenný nátěr bez kameniva nanesený po částečném vyzrání podkladu (na rozhraní mezi vrstvou omítky a vápenným nátěrem se nachází nevýrazné rozhraní). Matrice obsahuje prakticky pouze uhličitán vápenatý.
2	černá	Ca, Mg (Na, Si, stopy Cl, S)	barevná úprava suchého charakteru; vrstva barevné úpravy s vápenným pojivem. Černý pigment je drobnozrnný bez zřetelné morfologie. Patrně se jedná o jemnozrnný typ černi patrně uhlikatého původu (saze?). Přítomnost černí rostlinného či živočišného původu lze vyloučit.

V7/8233: zeleno-modrá na souvrství barevných vrstev

Místo odběru vzorku: pozadí, obloha, výjev 4 na klenbě v pravé části

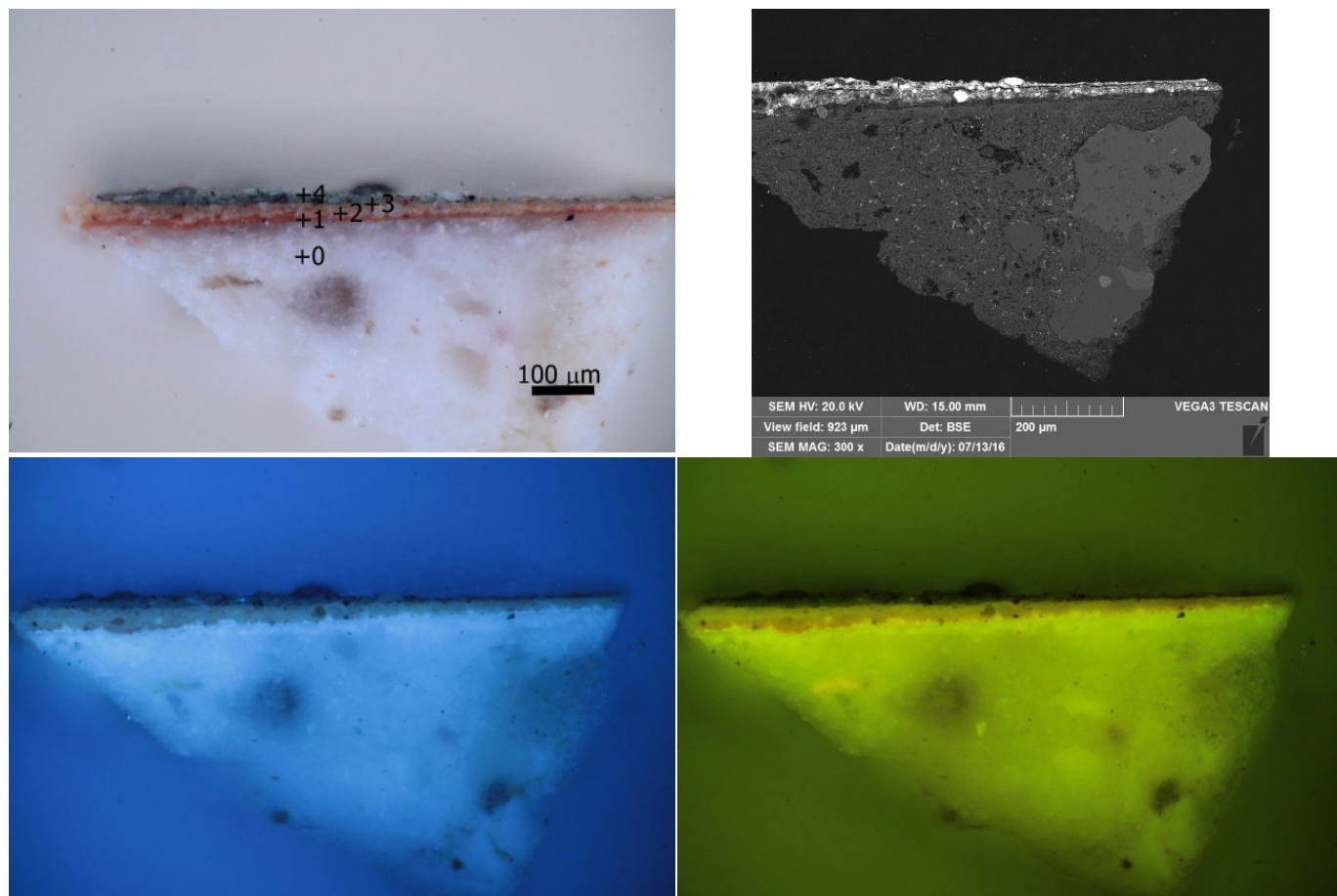

Obr. 9 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V7 (8295). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) detailní snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV. Na snímku patrné rozhraní mezi vrstvami 0-1, 3-4.

V7/8295	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - omítková vrstva	matrice: Ca , (Si, Al, Mg, stopy S, P)	podklad ; vápenná omítková vrstva bez kameniva. Pojivo je na bázi uhličitanu vápenatého. Ve vrstvě jsou stopy sloučeniny obsahující síru (S) a fosfor (P).
1	červená	org. , Pb, Si, Al, Fe, Ca (K, Na, Mg, Ti), lokálně místa obsahující Zn, P. minium nebo olovnatá běloba: Pb	hlinkový podklad ; s olovnatými pigmenty (patrně jsou přítomny olovnatá běloba i minium), červenou hlinkou (patrně s obsahem titanu jako znečišťující příměsí). Obsahuje malou příměs uhličitanu vápenatého. Ve vrstvě byla prokázána malá příměs zinku (není přítomen celoplošně, ale spíše lokálně a nepravidelně. Spíše než o bělobu se patrně jedná o znečišťující příměs některé ze složek, nelze však vyloučit ani využití běloby).
2	hnědo-červená	Pb , Si, Al, Fe, Ca (Na, Mg, lokálně Cd)	barevná úprava ; s olovnatou bělobou (bílé sférické částice), hnědou a lokálně i oranžovo-červenou hlinkou (u hnědé se nejedná o umbru, ve vrstvě nebyl prokázán mangan). Ve vrstvě byla dále přítomna příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého a prokázána přítomnost stop kadmia, jež bylo zachyceno též ve vrstvě 3 (může se jednat o příměs žlutě nebo červeně, nelze vyloučit ani stržení zrn pigmentu ze svrchní vrstvy).
3	sv. okrová, narůžovělá	Pb , Si, Al, Fe, Ca, K (Mg, K, stopy Cd, S)	barevná úprava ; barevná vrstva s nažloutlou luminiscencí. Povrch je ztmavlý a odděluje se od vrstvy 4 (viz. snímek SEM). Obsahuje olovnaté pigmenty (bělobu, nelze vyloučit ani příměs minia), červenou a žlutou hlinkou, příměs uhličitanu vápenatého. Možná je i příměs kadmiové žlutě nebo méně pravděpodobně červeně (ojedinele prokázán obsah Cd, ale ne Se). Ojedinelá zářivá červená zrna jsou barvivo srážené na uhličitan vápenatý.
4	zelená	org. , Pb , Si, Al, Fe, K, P (Zn, Mg) země zelená: Si, Al, Fe (kontaminace Pb, Ca, K)	barevná úprava ; barevná úprava s olovnatou bělobou a země zelenou. Země zelená je velmi jemnozrná bez zřetelné morfologie částic. V optickém mikroskopu jsou patrná ojedinelá zrna žluté hlinky. Ve vrstvě byla prokázána malá příměs zinkové běloby a sloučenin fosforu. Vzhledem k vysokému podílu organických sloučenin a nezřetelné morfologii částic zeleného pigmentu, nelze vyloučit ani použití zeleného barviva.

V8/8298: zeleno-modrá s červeným podkladem

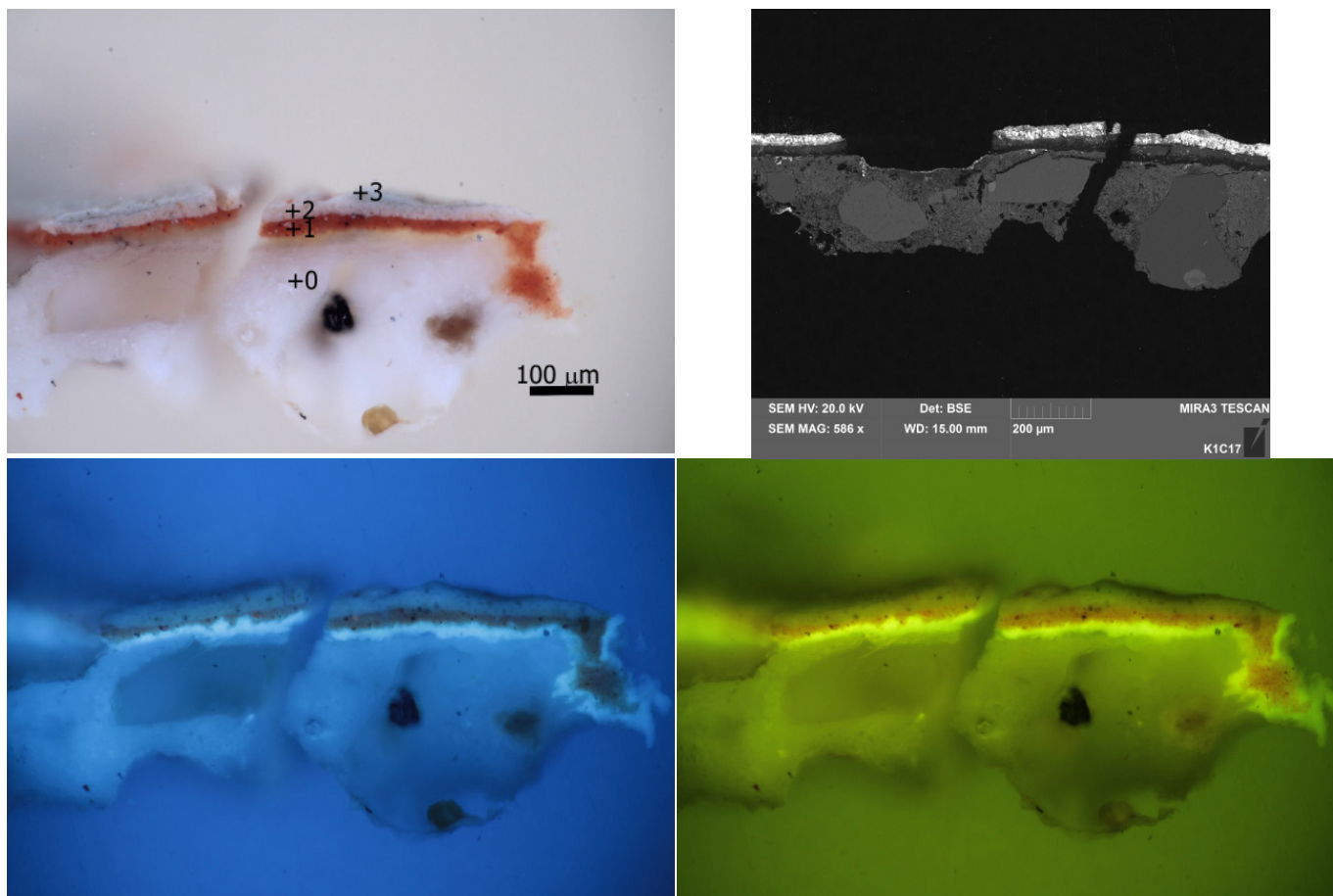
Místo odběru vzorku: pozadí, výjev 5 na klenbě

Obr. 10 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V8 (8298). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM VEGA3-SG (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V4/8230	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - vápenná omítka	matrice: <u>Ca</u> , Si, Al (stopy Na, Pb)	podklad ; tvořený vápennou omítkou s vápenným typem pojiva, obsahuje zrna křemičitého kameniva. Na povrchu je patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápna. Na snímku v UV světle je viditelná luminescence na povrchu. Patrně se jedná o vrstvu penetrace před nanesením podkladu.
1	červená	<u>org.</u> , Ca, Si, Al, Fe (Zn, Cl, S, Mg) částice obsahující uhlíčitán vápenatý: <u>Ca</u> (Cl, Zn, Si)	hlinkový podklad ; tenká vrstva podkladu s organickým pojivem (viz. snímek v UV světle). Obsahuje červenou hlinku, bělobu na bázi uhlíčitanu vápenatého (oproti ostatním vzorkům se v podkladu vyskytuje více vápna). Ve vrstvě byla identifikována příměs sloučenin obsahující zinek (znečišťující příměsí), nebyla prokázána přítomnost olovnatých pigmentů.
2	žluto-červená (světlejší)	<u>Pb</u> , Si, Al, Fe, Zn, Ca, K (Mg) zrna hlinky: <u>Si</u> , Al, Fe (K, z okolí Zn, Pb) olovnatá běloba: <u>Pb</u> některá zrna jen Si	barevná úprava ; optickým charakterem i složením identická s vrstvou 3. Obsahuje více bělob - převážně olovnaté běloby (charakteristické sférické útvary), žluté a červené hlinky. Vzhledem k obsahu olova nelze vyloučit ani přítomnost dalších olovnatých pigmentů (masikotu nebo minia). Ve vrstvě je dále přítomna příměs běloby na bázi uhlíčitanu vápenatého a shodně jako v podkladu příměs zinku.
3	žluto-červená (tmavší)	viz. vrstva 2	barevná úprava ; složení viz. vrstva 2, obsahuje více hlinek. Na povrchu <u>rozhraní</u> (viz. snímek SEM).
4	zelená	<u>Pb</u> , Si, Al, Fe, Ca (Zn) zrna zem zelená: <u>Si</u> , Al, Fe (K, stopy Mg, z okolí Zn, Pb)	barevná úprava ; obsahuje olovnatou bělobu. Zelený pigment je patrně zem zelená, ale nelze vyloučit ani použití organického barviva. Ve vrstvě jsou patrná ojedinělá zrna žluté a červené hlinky a černého jemnozrnného pigmentu. Charakteristická je opět malá příměs uhlíčitanu vápenatého a znečišťujících příměsí sloučenin obsahující zinek.

V9/8299: zeleno-modrá s červeným podkladem
Místo odběru vzorku: architektura, výjev 1 z klenby

Obr. 11 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V9 (8299). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V9/8299	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - vápenná omítka	matrice: <u>Ca</u> , (Si, Al, S)	podklad ; tvořený vápennou omítkou s vápenným typem pojiva. Na povrchu je patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápna. Na snímku v SEM jsou patrné fragmenty vrstvy obsahující olovnatý pigment (lemuje povrch omítky), patrně bělobu, na snímku v optickém mikroskopu nejsou tyto fragmenty patrné.
1	červená	<u>org.</u> , Si, Al, Fe, Ca, Zn, (Pb, K, Ti, S, Cl, Mg) zrna žlutá: <u>Pb</u> , Si, Al, Fe, Ca (Na) zrna červené hlinky: <u>Si</u> , Al, Fe, Zn (Ti)	hlinkový podklad ; skládá se ze dvou vrstev. Spodní obsahuje více organických složek, vápna a méně pigmentu, svrchní je naopak bohatší na červenou hlinku. Celkové prvkové spektrum odpovídá skladbě podkladu u ostatních vzorků - obsahuje červenou hlinku, proměnlivé množství uhličitanu vápenatého. Charakteristická je přítomnost zinku a titanu, které jsou patrně znečišťující příměsi hlinky. Ve vrstvě jsou ojediněle přítomná zrna olovnatého pigmentu.
2	bílá až sv. okrová	<u>org.</u> , Pb, Si, Al, Zn, Ca (Pb, K, Cl) zrna olovnatá běloba: <u>Pb</u> drobnozrná matrice: <u>Ca</u> , <u>Zn</u>	barevná úprava ; s olovnatou bělobou a malou příměsí žluté hlinky. Ve vrstvě je dále přítomna příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého a zinku (shodně s vrstvou 1). Ve vrstvě 1, 2 jsou přítomné S a Cl (sole). Na povrchu vrstvy není zcela zřetelné rozhraní (ztmavlá vrstva je patrná na snímku z optického mikroskopu, snímek ze SEM přítomnost rozhraní jednoznačně nepotvrdil).
3	sv. modro-zelená	<u>org.</u> , <u>Pb</u> , Si, Al, Ca (Zn, Mg, Al) zrna olovnatá běloba: <u>Pb</u> bílá hlinka: <u>Si</u> , Al, Na (K) žlutá hlinka: <u>Si</u> , Al, Fe, Na (K)	barevná úprava ; obsahuje olovnatou bělobu, bílou hlinku, malou příměs uhličitanu vápenatého. Ve vrstvě nejsou patrná ohraničená zrna zeleného pigmentu, lze se domnívat, že k obarvení vrstvy bylo použito zelené barvivo (potvrzuje i zvýšený obsah organických komponent ve vrstvě). Ve vrstvě se vyskytují ojedinělá zrna žluté hlinky, nelze však vyloučit ani malou přítomnost zem zelené. Shodně s předchozími vrstvami se ve vrstvě vyskytuje malé množství zinku. Modrý pigment se ve vrstvě patrně nevyskytuje.

IV. SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ, ZÁVĚR

Předmětem průzkumu byly nástěnné malby v kapli sv. Václava v Klokotech lokalizované v hlavní klenbě a vítězném oblouku kaple. Z hlediska techniky se jedná o kombinovanou techniku; výjevy v zrcadlech na klenbě a vítězném oblouku jsou olejomalby, nápisy a štukové prvky jsou pojednané patrně ve vápenné technice. Malby byly v minulosti dvakrát přemalovány (na malbě se dle stávajících zjištění nachází dva typy přemaleb). Poslední zásah byl proveden v 70. letech 20. století, pravděpodobně technikou suché tempéry. Cílem průzkumu bylo popsat stratigrafii vzorků odebraných z výjevů v zrcadlech i písma na vítězném oblouku. Pro průzkum bylo odebráno celkem 9 vzorků, u nichž měla být určena stratigrafie (vesměs se jedná o vzorky souvrství původní malby a pozdějších úprav), u všech vzorků byl průzkum doplněn o prvkovou analýzu, jejímž cílem bylo definovat skladbu vrstev a přesněji rozlišit originální souvrství a pozdější úpravy. Paleta užitých pigmentů by mohla napomoci při specifikaci jednotlivých fází úprav (pokud to bude možné), příp. sloužit jako podklad pro restaurování (určující pro orientaci ve vrstvách *in-situ* a případné snímání, čištění maleb, aj.).

Průzkum byl proveden pomocí mikroskopických technik, optické a skenovací elektronové mikroskopie s mikrosondou (SEM-EDX), na úlomcích vzorků souvrství barevných úprav. Vzorky byly pro účely průzkumu upraveny do formy nábrusů, příčných řezů vzorky.

Výsledky průzkumu lze shrnout do několika bodů takto:

Vzorky z výjevů v zrcadlech (vzorky V1-V5, V7-V9/8227-8231, 8295, 8298, 8299)

Lze částečně společně charakterizovat. Velmi podobná je výstavba/stratigrafie vrstev i jejich skladba a materiálové složení.

Podklad pod malbu tvoří u všech vzorků červený hlinkový podklad s vysokým podílem organického pojiva (z dostupných informací se jedná patrně o pojivo na bázi vysychavých olejů). Podklad byl nanášen do omítkové vrstvy patrně s předchozí penetrací povrchu omítky. Pojivo je organického původu, z informací od zadavatele i předchozích průzkumů vyplývá olejový typ pojiva, čemuž odpovídá i zeleno-žlutá barva luminující vrstvy penetrace i vlastní vrstvy podkladu. Přesná skladba pojiva podkladu nebyla předmětem průzkumu, avšak je možné se domnívat, že olejové pojivo mohlo být modifikováno přídavkem např. proteinů (dle nálezů fosforu v podkladu vzorku V5). Škálu pigmentů užitých v podkladu tvoří především červená hlinka a malá příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého. U většiny vzorků byla prokázána také minoritní příměs olovnatých pigmentů (u některých vzorků byla optickou mikroskopií prokázána přítomnost olovnaté běloby, v některých případech také minia). Příměs olovnatých pigmentů měl patrně podpořit barvicí schopnost podkladu, zároveň mohly být přidávány záměrně pro urychlení schnutí olejového pojiva.

Původní barevné souvrství je tvořeno nejčastěji dvěma vrstvami barevných úprav. Pouze v případě vzorku V9 se patrně jednalo pouze o jednu vrstvu bílé. Paleta užitých pigmentů je v původních vrstvách velmi podobná a omezená. Hlavní složkou je vždy olovnatá běloba a příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého. Barevné pigmenty jsou vesměs hlinky (V1, V2, V7, V8), umbra (V4), případně i jiné olovnaté pigmenty (minium, masikot). V červené u vzorku V5 je v červených vrstvách původního souvrství rumělka, užitá ve směsi s miniem a červenou hlinkou. Narůžovělá barevná úprava u vzorku V7 obsahovala příměs červeného barviva, možné je i použití kademnatých pigmentů (není zcela prokazatelné).

Pozdější úpravy byly prokázány u vzorků V4, V5, V7-V9 spíše na základě stratigrafie než materiálového složení (škála užitých pigmentů je velmi podobná s pigmenty v originálních vrstvách). Vrstvy pozdějších úprav jsou většinou nanesené na vrstvě nečistot, alterovaném nebo 'vyzrálém' povrchu (u vrstev s olovnatými pigmenty). Určující by mohla být také přítomnost organického barviva v zelených vrstvách přemaleb (u vzorků V1, V7?, V9).

Vzorky z písma (V6/8232)

jediný vzorek byl odebrán z písma pod štukovým zrcadlem na vítězném oblouku. Oproti ostatním vzorkům se vyznačoval zcela odlišnou stratografií vrstev - černá barevná vrstva je nanesena na bílém vápenném nátěru, který byl nanesen na částečně vyzrálou vápennou omítku. Pojivem barevné úpravy je vápno, jako černý pigment byl použit černý jemnozrný uhlíkatý pigment, jehož původ nelze přesně určit. Domníváme se, že se může jednat o saze, s jistotou lze vyloučit uhlíkaté černě rostlinného i živočišného původu.

V Litomyšli, 31.7. 2016

Ing. Renata Tišlová, PhD., Katedra chemické technologie
Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

VI. PŘÍLOHA - dokumentace míst odběru vzorků pro Chemicko-technologický průzkum.

Obř. 12 (a-j): Místa odběru vzorků pro chemicko-technologický průzkum. Popis míst odběru je uveden v Tab. 1. Foto: V. Fialová, E. Milkovičová, D. Svoboda, A. Škrabalová.

